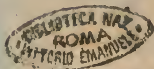
JULIANI AURELI LESSIGNIENSIS

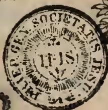
DE

COGNOMINIBUS DEORUM GENTILIUM.

LIBRI TRES.

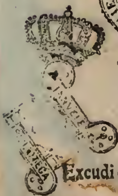
Editio nova & emendata.

FRANEQUERÆ.
Excudi curavit JACOBUS HORREUS, Bibliopola. MDCXCVI.

LECTORI SALUTEM.

Plures fuerunt viri eruditi, qui & ſuperiori & hoc ſeculo, de Diis gentium ſcripſere. Et hujuſmodi quidem ſcriptores alter altero prolixius & brevius, nec eodem rerum delectu materiam illam polire voluerunt. Maxime enim dignum hujuſmodi opus fuit, in quo ſe doctorum ingenia exercerent; cum & poëtæ veteres utriuſque linguæ non tantum, ſed & multi Hiſtorici, & ve-

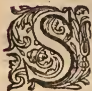
teris Ecclesiæ patres (quando illi in refutanda gentium superstitione assidui sunt) nequaquam intelligi, possint absque aliqua gentium Theologiæ cognitione. In ea re seculo superiori egregiam locavit operam *Julianus Aurelius Lessigniensis* Belga, vir eruditus; qui stylo eleganti, sed simplici, *de Cognominibus Deorum* libellum conscripsit, in quo totam illam sylvam Theologiæ antiquorum excussit, cui adjungi voluit alterum ejusdem materiæ, qui *Theolo-*

ologia Mythologica in-
ſcribitur. Libellum hic, cum temporis longinquitas illum nobis ſubduxiſſet, (neque enim poſt ultimam editionem Lovanienſem anni 1569, quod quidem ad noſtram memoriam pervenit, uſquam impreſſus eſt) nunc iterum lucem videt; & utilitate ac præſtantia ſua confeſtim omnibus erit acceptiſſimus, qui humaniorum literarum guſtum aliquem habent aut habere cupiunt. Nullum enim novimus, qui tam feliciter tanta brevitate no-

bilem illam materiam per tractavit. Et quod illius brevitas nihil obſcuritatis habet, imprimis libellus hic commendabilis eſt, & digniſſimus, qui ab iis, qui Muſas amant, volvatur. Illi etenim monendi ſunt, ſalubriori promulſide vix illos frui poſſe, quotquot ſunt, qui ad juſtas epulas, quas nobis Voſſius, Seldenus aliique magni nominis viri de Idololatria gentium promunt, unquam ac cedere cupiunt. Vale.

No-

Nobilissimo & Eruditissimo viro Francisco à Burgundia Julianus Aurelius Lessigniensis, S. P. D.

um tandem aliquando, quos de Cognominibus Deorum Gentilium libros scripseram, magna cum difficultate absolvissem, Francisce generosissime simul ac doctissime, eosque typographis excudendos jam tradidissem: neque suspicarer futurum unquam aliquem tam impudenter improbum, qui in eis aliquid calumniari auderet: ecce quorundam sermonibus repente mihi nunciatum est, extitisse morosulos aliquos ac superstitiosulos senes, qui inspecto tantum operis titulo vociferati essent, indignam me rem fecisse, qui gentilium nugamenta Christianis hominibus legenda proposuissem. Quod cum præter spem mihi relatum fuisset, sanè dubitavi statim mecum aliquandiu, utrum ne labores meos in lucem proferrem, an potius eos cum tineis & blattis perpetuò rixari permitterem. Verùm cum rem totam paulo altius mecum reputassem, atque ex Platonis sententia nos non nobis, sed patriæ amicis natos esse frequenter

audissem: non existimavi facturum me honestè, si propter unius atque alterius indocti calumniatoris præposterum judicium, publicam utilitatem, quantum in me esset, non adjuvarem, præsertim cum nemo unquam fuerit tam insigniter eruditus, in quo non aliquid à Momis istis desideratum sit. Ut non admodum ægrè ferre debeam, si mihi idem quoque usu venerit. Cæterùm ut seniculis illis, & omnibus qui opus hoc propter explicatas in eo veterum antiquitates damnaturi sunt; in ipso statim operis limine satisfaciam, atque etiam, si fieri potest, os obturem: proferam in medium veteres aliquos Theologos, qui in argumento ferè simili versati sunt, & propter hujusmodi scripta non modo non à quoquam reprehensi sunt, verum etiam immortalem gloriam sibi quæsiverunt. Apud quem enim non est sacrosancta Tertulliani & Lactantii, vetustissimorum Theologorum auctoritas? Apud quem non est nomen eorum clarum & plausibile? Et tamen gentilium superstitionis plena sunt apud eos omnia. Divo Augustino parem Theologum nescio an ulla unquam secula protulerint: & tantus vir, tam sanctus, tam Christianus, tantum abest ut impium esse existimaverit de Jove atque aliis Gentilium Numinibus commentarios texere: ut etiam opus illud, in quo talia scribit,

bit, Civitatem Dei vocare non erubuerit. Laudatus fuit olim, atque etiam laudatur hodie, Fulgentius vir pius & doctus: & tamen non putavit alienum esse à Christiani hominis studio, Gentilium fabularum rationes explicare, licet esset jam senex & Episcopus. Boccatium quoque pro emissa superioribus annis Deorum genealogia non modo non culpavit aliquis, sed etiam literati omnes laudibus ad cœlum tantum non extulerunt. Quod si piaculum est hujusmodi res tractare, quare non istorum omnium opera dudum explosa sunt? aut si periculum aliquod ex gentilitatis declaratione Christianismo imminebat, quare ad Civitatem Dei, quam non ita multi propter antiquitatis ignorationem intelligebant, nostra ætate Ludovicus Vives, vir non minus pius quam eruditus, Commentarios attexuit? aut quare ad hoc faciendum, Erasmus eum incitavit? Quod si objiciat aliquis, veteres Ethnicorum de Diis ludibria idcirco tractasse, ut eorum sive dementiam sive impietatem retunderent: vicissim & ego respondebo, ideo me varias istas Deorum nomenclaturas in unum opus redegisse, ut, dum Christianus lector tantam nominum diversitatem offendet, deplorata gentilium infelicitate nostram agnoscat felicitatem, gratiasque Deo Optimo Maximo mecum agat immorta-

les, qui nostri tandem misertus, nos per filium suum Jesum Christum à tam densa errorum caligine liberarit. Quod propositum meum cùm ab initio tale fuerit, an erit aliquis qui illud sugillare audebit? Quæso quænam esset invidia, quod in aliis laudatum fuit, in me solo damnare? Nemo Augustinum, nemo Fulgentium, cum tamen & senes & Episcopi scripserint, unquam reprehendere sustinuit: & mihi vix dum juveniles annos ingresso, fraudi erit, quæ ex veterum scriptis magna quondam diligentia annotavi, in medium proferre, nostrisque hominibus legenda propinare? Cur statuatur in me lex tam iniqua? An ideo vocabitur in discrimen nostra persuasio, si puer intelligat quare Jupiter Romanis Stator appelletur, aut unde Pistoris cognomen sortitus sit? Nonne grande crimen est, chartis mandare, quare Junonem Romani Monetam vocarint, & unde Veneri cognomen Calvæ impositum sit? O *secula, ô mores! Ubi est judicium tuum; ô Mome? si nefas est ista declarare, quare talia ex omnibus libris, tanquam noxia, non raduntur? Nam veterum & recentium Auctorum scripta, similium rerum plena sunt. Si probantur in aliorum libris, cur in meis reprehendantur? In quibus tantum congesta sunt, & bona fide exposita? An non autem in-*

intelligis, ista cum damnas, damnare te quoque non poësim modo, sed etiam historiam & omnes bonas literas? Sed ubinam quæso legisti, Gentilium librorum lectione Christianis interdictum esse? An non Divus Basilius Magnus, maximi inter veteres Theologos nominis, apertè scribit, adolescentes non modo non arcendos à legendis Ethnicorum libris, sed etiam eorum cognitione instructos ad discendas sacras literas venire paratiores? Utrius judicium præponderaturum putas? Tuum ne, qui cœlum terræ misces, si quid audis ex prophanis Auctoribus in medium adduci: an optini & doctissimi Theologi, qui etiam maximam utilitatem ex eis percipi posse contendit? Pulchrum profecto, pulchrum semper fuit, antiquitatem novisse, & quæ à veteribus scripta sunt, non ignorare.

Cum igitur inter antiquitates, ista cognomina jure haberi possint vel præcipua, & eorum referta sint omnia veterum monumenta, nemoque ex Latinis Auctoribus adhuc ea in volumen aliquod seorsum redegerit: nonne magnum admisi piaculum, qui primus id tentaverim, viamque ad intelligendos poëtas, oratores, & historiographos muniverim, & lectorem congestis in unum volumen quæ sparsim apud varios legebantur, longo quærendi labore levaverim? Certe non putaverim. Imo

mo verò credam, candidissimos & eruditissimos quosque studium hoc meum vehementer laudaturos, mihique utroque pollice, quod dicitur, pro coacervationis labore fauturos. Utcunque autem casura sint hominum de me judicia, placuit contemptis Momorum calumniis aleam jacere, exemploque veterum Theologorum quæ collegeram typographis committere, ac tibi vir Amplissime dedicare. Cui enim potius primos juventutis meæ lusus consecrarem, quàm ei qui morum probitate, & omnium maximarum artium cognitione nulli nostratium secundus est: quique me contra vitilitigatorum calumnias, & vult & potest illæsum servare? Vulgatum quidem est multorum literis, Artaxerxem Persarum Regem, oblatam ab anicula quadam utraque manu aquam pari alacritate accepisse, qua munera à potentissimis Monarchis missa accipere solebat. Videlicet non donum, sed donantis animum Princeps humanissimus intuebatur. Sim ego sanè anicula illa, quæ aquam tibi obtulerit: & tu sis, si placet, Artaxerxes: ut quemadmodum ille vetulæ munusculum non aversatus est, ita tu quoque opusculum hoc, quamvis te indignum, non asperneris. Magnum quidem est ac laudabile longa stemmata numerare, & apud divum Carolum Romanorum Impera-

peratorem, semper Augustum, tot Gentium dominum, ejusque Germanam sororem Hungariæ Reginam magna pollere autoritate. Sed pátere ad reliquas laudes tuas etiam hanc accedere, ut quemadmodum multis naturæ dotibus inter cæteros facile principem locum obtines, ita humanitatis quoque gloria omnibus aliis anteponaris. Certè si librum hunc, si non alia re, argumenti saltem novitate commendabilem, gratanti animo acceperis, præterquàm quod largitus fueris, quod volebam, etiam hoc beneficio me tibi perpetuò devinxeris. Desiderabis forsan in eo venustam magis orationem. Sed aliquid condonare te oportet juris studio, quod aliquot ita annos sic me detinet occupatum, ut phalerata illa & picturata verba non magnopere adfectem, nec in iis studiosius conquirendis immorari libeat. Nam quod succinctius omnia tractaverim, cum possem copiosius, ideo factum est, vel quòd naturà ipsa Laconismi amantior sim, vel quod hoc gustu præbito lectorem ad singula fusius persequenda invitare voluerim. Benevale. Mechliniæ, octavo Cal. Decembris. Anno 1541.

CRANEVELDIUS
In
SUPREMA
Mechliniensi Curia Consiliarius, in librum Juliani Aurelii Lessigniensis de Cognaminibus Deorum Gentilium.

Candide lector aves pernoscere sacra Deorum
Nomina, qui referat Julius ista tibi.
Unius agnosces quam sit referenda potestas
Numinis, & soli quis referendus honos.
Jampridem explosos scimus Plutona, Jovemque
Saturnum, Phœbum: Cyprida, Mercurium.
Et tamen interea cælum tenet, & sua vibrat
Fulmina, qui quondam miserat altitonans.
Perlege, qui omnigenas cupies tractare camenas,
Perlege, qui versas sedulus historias.
Et cole multifido quem nomine pagina monstrat
Unius & trini Numen amice Dei.

FINIS.

JU-

JULIANI AURELII

De cognominibus Deorum libri primi capitum

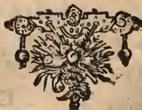
INDEX.

LIBRI II.

INDEX.

LIBRI III.

INDEX.

JU-

JULIANI AURELII
LESSIGNIENSIS.

De Cognominibus Deorum Gentilium,

LIBER PRIMUS.

Veterum de Deo opiniones, & unde homines pro Diis coli, simulachrisque effingi cœperint.

Caput Primum.

Non abs re facturus mihi videor, si de variis Deorum Gentilium cognominibus scripturus, ante omnia recensuero, quid de Deo veteres senserint. Nam ea in re tot fuisse propemodum video sententias, quot homines fuerunt, aliis post alios novas quotidie opiniones comminiscentibus. Thales igitur Milesius Deum esse dixit, mentem cunctarum rerum ex

aqua procreatricem. Aquam enim putavit, initium esse rerum omnium. Et Pythagoras nihil aliud Deum esse credidit, quam animum per universas mundi partes diffusum. Cleantes autem & Anaximenes Deum statuerunt aërem, eumque gigni, esseque immensum, & infinitum, & semper in motu. Sed Anaxagoras ante eos mentem infinitam, & Xenophanes mente adiuncta omne præterea quod esset infinitum, Deum esse putaverunt. Plato vero censuit mundum ipsum, & cœlum, & astra, & terram, & animos Deum esse. Et Aristoteles modo menti, modo ipsi mundo, modo cœli ardori omnem tribuit divinitatem, quem sequutus est & discipulus ejus Theophrastus. Sunt qui naturalem vim divina ratione præditam, & naturalem legem Deum fecerint, ut Chrysippus & Zeno. Sunt qui naturam ipsam Deum statuerint, ut Straton Theophrasti auditor. Quin & fuerunt, qui, sint ne dii, dubitaverunt, & qui etiam esse omnino negaverunt, ut Protagoras, Diagoras, & Theodorus. De quibus omnibus nihil aliud habeo dicere, nisi quod licet summo excellentique ingenio fuerint, in hac tamen re gravissimè hallucinati sint.

Sed erit fortassis toleranda eorum ignorantia, ut quibus præluceret tantum naturæ quædam bonitas, non autem Christiana veritas patefacta esset. Lactantius tamen ad confundendam Gentilium idololatriam ex opinione tum Poëtarum, tum Philosophorum, tum Oraculorum, tum Sybillarum evincere conatur, etiam antiquissimis temporibus nunquam dubitatum fuisse, nisi à male feriatis quibusdam, unum esse Deum, licet non intelligerent quis nam ille esset: ideóque eos excusari non posse, qui homines, & eos sceleratissimos, in Deorum numerum reposuerint. Et quando in istas hominum apotheoses incidi, non omnino videor mihi operam lusurus, si, cum bona pars Gentilium Deum spiritum ac mentem vocaverint, eumque animo colendum esse etiam libris editis testati sint: breviter ostendero, unde tanta Deorum multitudo invecta sit, hominesque jam morte deleti divinis honoribus affecti sint.

Equidem ut rem in pauca conferam, existimaverim errorem illum ab impostore cacodæmone inductum fuisse. Nam cum ille malorum omnium auctor sit, & parens, proculdubio & in hanc vel multò profundissimam erroris caliginem

miserorum mortalium corda demersit. Referunt tamen Ethnici scriptores, istas hominium deificationes consecrationesque propter merita vel virtutum, vel munerum, vel artium repertarum à veteribus in memoriam inventas. Sic enim ait Cicero in libris deNatura Deorum: *Suscepit vita hominum consuetudoque communis, ut beneficiis excellentes viros in cœlum tolleret.* Et in libris de Legibus: *Divos, & eos qui cœlestes semper habiti sunt, colunto: & illos quos in cœlo merita locaverunt, Herculem, Liberum, Æsculapium, Pollucem, Castorem, Quirinum.* Et Horatius, in his ad Augustum versibus:

Romulus & Liber pater & cum Castore Pollux
Post ingentia facta, Deorum in templa recepti.

Hinc volunt Cererem, quia prima fruges invenit: hinc Bacchum, quia primus vites plantare docuit, in Deorum cœtu locatos. Lactantius quodam loco scribit, ritum colendorum Deorum à Jovis immodica superbia fluxisse. Ipsum enim ad tantam provectum esse arrogantiam, ut sibi tandem ausus fuerit divinitatem impudenter vendicare. Nam cum terras

circuiret, morem hunc habuisse, ut curaret sibi templa de hospitum suorum nomine constitui. Sic erecta esse delubra Jovi Atabyrio, Jovi Lapriando (ita enim legit Vives, cum vulgò Labradæo legatur) Jovi Molioni, Jovi Cassio, qui omnes Jovis hospites, atque ejus in bellis adjutores fuerunt. Hocque modo astutum hominem paulatim religionem cultus sui propagasse, cæterisque exemplum ad imitandum præbuisse.

Vide verò quem ad modum pedetentim cacodæmon superstitiosam antiquitatem magis atque magis ludificatus sit: cui non satis fuerat persuasisse, ut hominibus divinitas tribueretur, nisi etiam credulos huc impelleret, ut consecratis jam templa dicarentur, simulachraque & imagines statuerentur, hoc est; nisi novum crimen novo crimine cumularet. Certè Persæ aliæque multæ Gentes, licet patrio ritu Deos quidem colerent, eis tamen neque templa ædificabant, neque simulachra ponebant. Persuaserant enim sibi, Deum ubique præsentem esse,

- - - - Atque ire per omnes
Terrasque tractusque maris, cœlumque profundum.

Ideoque ſtultiſſimum eſſe, velle eum certo aliquo loco concludere: & quia Deum nemo vidit unquam, ridiculum ſimiliter credebant, eum ſpecie figuraque humana repræſentare. Romani quoque annis plus quàm centum & ſeptuaginta Deos ſine ſimulachris coluerunt, idque ex inſtituto Numæ: qui licet templa Diis erexerit, nullum tamen unquam ſimulachrum vel fictum vel pictum admiſit, nefas eſſe judicans deterioribus meliora aſſimilare. Primus autem Tarquinius Priſcus vanitate & curioſitate Græcarum ſuperſtitionum, Ethruſcarumque domi imbutus, Diis ſimulachra Romæ poſuit. Quod Varro probare non potuit, dum apertè ſcribit futurum, ut ſi absque ſimulachris religio manſiſſet, caſtius Dii obſervati fuiſſent. Et verum dixiſſe Varronem, auctor eſt Divus Auguſtinus. Nam dum unusquisque ad cæcas ſtatuas mutasque imagines ſolùm attendit, fit, ut corruptibile ſimulachrum pro Deo incorruptibili adoret, rebusque externis contentus, cum cœlum intueri deberet, ad inſenſibilia & terrena tantum feratur. Et hoc eſt quod dolebat Sedulio Poëtæ Chriſtiano, qui Gentilium & præcipuè Ægyptiorum idololatriam irridens ita ſcribit:

Heu

Heu miseri qui vana colunt, qui corde sinistro
Relligiosa sibi sculpunt simulachra, suumque
Factorem fugiunt, & quæ fecere verentur.
Quis furor est, quæ tanta animos dementia ludit,
Ut volucrem, turpemque bovem, torvumque draconem,
Semihominemque canem supplex homo pronus adoret?

Sed & Seneca inter Ethnicos sanctissimus, de simulachris ita loquitur: *Simulachra Deorum venerantur, illis supplicant, genu posito, illa adorant, illis per totum assident diem, illis stipem jaciunt, victimas cedunt: & cum hæc tantopere suspiciant, fabros, qui illa fecêre, contemnunt.*

Nolim autem hæc de Divorum nostrorum imaginibus intelligas, quas damnare, cum ab universali Ecclesia dudum in Conciliis approbatæ sint, hominis hæretici sit, & de fide perperàm sentientis. Nam ut eas veneremur, major in nobis, quàm in illis, est ratio. Illi enim dæmones, atque etiam bruta animalia in suis simulachris colebant: nos autem op-

timos & ſanctiſſimos viros (qui dum vixerunt, miraculis claruerunt) imaginibus repræſentatos, ut apud Servatorem noſtrum nobis patroni eſſe velint, tantum invocamus. In qua re quid quæſo eſt impietatis? Sed hæc hactenus. Nam ea altius perſcrutarij alterius eſt inſtituti, & ad operis deſtinati argumentum propius venire animus mihi jamdudum ardet.

Quæ ſint Deorum inter ſe Differentiæ, & quod Diis uterque ſexus olim tributus ſit.

CAPUT II.

Poſt explicatas veterum de Deo opiniones, declaratamque eorum in effingendis mortuorum ſimulachris idololatriam, poſtulat ordo ipſe rerum dicendarum, ut, quoniam Gentiles, non omnes Deos unius faciebant poteſtatis (quibusdam enim ex eis ſummam & præcipuam tribuebant auctoritatem, & quosdam conſtituebant illorum majorum velut adminiſtros) hoc loco Deorum diviſionem paucis attingamus. Divus Auguſtinus in præclaro illo opere, cui titulum fecit de Civitate Dei, quosdam dicit

cit appellatos fuisse Consentes, quosdam Selectos. Cujus hæc sunt verba: *Quis enim ferat, quòd neque inter Consentes Deos, quos dicunt in Consilium Jovis adhiberi, neque inter deos quos Selectos vocant, felicitas constituta est?* Ecce discrimen apertum inter Deos Consentes & Selectos. Consentes autem dicti sunt, quasi in eo quod gerendum est, consentientes. Appellantur à Cicerone alio nomine Dii majorum Gentium, quasi inter omnes alios principatum obtinentes; ad differentiam illorum qui minorum gentium dicuntur. Erant autem Dii Consentes, seu majorum Gentium, numero duodecim: mares sex, & totidem fœminæ. Quos Ennius hoc disticho complexus est:

Juno, Vesta, Minerva, Ceresque, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Jovis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

Pomponius Lætus diligentissimus ex neotericis antiquitatis indagator, scribit horum singulis suum mensem olim sacrum fuisse: nempe Januarium Junoni, Februarium Neptuno, Martium Minervæ, Aprilem Veneri, Majum Apollini, Junium Mercurio, Quintilem Jovi, Sextilem

lem Cereri, Septembrem Vulcano, Octobrem Marti, Novembrem Dianæ, Decembrem Veſtæ. Idque ad exemplum Chaldæorum, & Ægyptiorum, apud quos ſingulis Diis (colebant enim & ipſi duodecim præcipuos) ſinguli menſes erant attributi. His autem duodecim Diis Conſentibus, ſeu majorum Gentium, quemadmodum Cicero & Lactantius eos appellare maluerunt, additi erant octo Patricii, qui & ipſi magnos in mundi adminiſtratione gerere putabantur magiſtratus: Janus, Saturnus, Genius, Pluto, Bacchus, Sol, Luna, Tellus: vocabanturque iſti Dii Selecti; quanquam omnes ſimul coniuncti interdum, Selecti dicerentur. Erant ergo Dii inſigniores numero viginti: duodecim mares, & octo fœminæ: & inter eos, duodecim veluti Principes. Coniungebant autem omnes illos viginti hoc modo: Jovem & Junonem, Apollinem & Dianam, Mercurium & Minervam, Liberum & Cererem, Saturnum & Tellurem; omnes iſtos propter officiorum communionem. Tum Martem & Venerem, amaſios: deinde duos ignes, Vulcanum & Veſtam: & duo mundi lumina, Solem & Lunam. Janum verò, Neptunum, Genium, & Plu-

Plutonem, sine fœminis relinquebant. Et hæc quidem de Diis Consentibus, seu Selectis.

Erant præterea Dii quidam Incerti, quidam Ignoti. Incerti dicebantur, de quorum divinitate adhuc ambigebatur, quales sunt Panes, Sylvani, & Nymphæ. De quibus Ovidius in principio Metamorphoseon, sub verbis Jovis:

Sunt mihi Semidei, sunt rustica Numina Fauni,
Et Nymphæ, Satyrique, & monticolæ Sylvani.
Quos quoniam cœli nondum dignamur honore,
Quas dedimus certè terras habitare sinamus.

Ignoti autem non erant iidem cum Incertis. Nam de Incertorum divinitate dubitabatur quidem, sed tamen eorum nomina non ignorabantur, sicut Ignotorum. Referunt Epimenidem Cretensem Diis Ignotis sacras aras in agro Atheniensi primùm erexisse. Cum enim regio illa peste laboraret, consultusque Apollo respondisset, argos expiare debere, nec cui Deo Sacra facere oporteret, aperuisset: consuluisse Epimenidem, per agros di-

dimittendas hoſtias, & in quo loco quæque conſtitiſſet, ibi eam ſacrificandam eſſe Deo Ignoto propitio. Itaque usque ad tempora Divi Pauli frequentes in terra Attica extitiſſe ſacras aras ſine nomine, quod etiam ex Actis Apoſtol. probari poteſt, in quibus ſcribitur Divum Paulum quisnam eſſet Deus ille Ignotus explicaſſe.

Erant & quidam Dii Medii, quos Medioxumos Romani vocabant: quidam Infimi & quaſi terreſtres, quos dicebant Heroes: quidam Semones, qui propter meritorum exiguitatem non omnino cenſerentur cœlo digni, cuiuſmodi ſunt Priapus & Vertumnus. Quidam Semones dici putant eos, qui quicquid ab aëre uſque ad terram intervalli eſt incolebant, quique vota mortalium ad ſuperos deferebant, ut ſcilicet iidem eſſent cum Medioxumis. Divus Auguſtinus, Janum vocari credit Semonem, quod ſeminio præſit dum concipitur infans. Erant & Dii Patellarii, ita dicti, quòd patellis, quæ vaſa erant in ſacrificiis uſurpari conſueta, placarentur. Plautus,

Dii me omnes magni, minuti, & patellarii.

Et

Et Ovid.

Fert missos Vestæ pura patella cibos.

Item quidam Marini, quidam Fontani, quidam Fluviales, de quibus extant aliquot Luciani dialogi. Quidam etiam ab iis officiis quæ sortiti erant, nomen conveniens nacti, ut Dea Cuba, Dea Potina, Deus Vitumnus, Deus Vagitanus, aliique ejus farinæ innumeri. Quos omnes, ni fallor, vel minorum Gentium Deos, vel Plebeios minutosque cum Plauto rectè vocabimus.

In hoc autem opere eum sequemur ordinem, ut primùm de Diis majorum Gentium tanquam præcipuis dicamus: deinde de octo aliis, quos ante diximus Selectos appellari. De Plebeis autem nullum sermonem habebimus, quòd ipsi nullis aut paucis admodum cognominibus insigniti sint. Et quoniam inter Consentes, seu majorum Gentium Deos, Jovi principem locum veteres tribuebant, ab eo auspicabimur. Verùm ante admonendus est mihi lector, consuevisse aliquando veteres Diis utrumque sexum tribuere, quemadmodum Valerius Soranus hoc disticho testatur:

Jupiter omnipotens, Regum, rerumque, Deûmque
Progenitor, genitrixque Deûm, Deus unus, & omnis.

Et Virgilius, ita legente Macrobio:

Discedo, ac ducente Deo flammam inter & hostes
Expedior. - - - - -

Ut sit Deo, pro Dea Venere. Et Calvus antiquus Poëta:

Pollentemque Deum Venerem.

Et Levinus:

Venerem igitur almum adorans.

Quod sumptum videtur ex Stoicorum dogmate, qui numina dicebant utrusque esse sexus: hoc est, in agendo mares, in patiendo fœminas. Illud notissimum est, eosdem Stoicos unum tantum esse Deum credidisse, nominaque ejus variari pro actibus & officiis. Hinc sacrificaturam inferis Didonem, Jovem Stygium pro Plutone nominare:

Sacra Jovi Stygio, quæ ritè incepta, paravi.

Et apud eundem poëtam, Junonem infernam dici pro Proserpina;

Junoni infernæ dictus sacer.

Liberum pro Sole, Cererem pro Luna, in principio Georgicorum:

Liber & alma Ceres, vestro si munere tellus.

Unde hæc esse Jovis ad Deos cœlestes verba apud eundem.

Cœlicolæ mea membra Dei, quos nostra potestas
Officiis divisa facit, &c.

De Jovis cognominibus.

CAPUT III.

Quoniam autem multos Joves faciunt, multos Appollines, multos Mercurios, multas Veneres, & multas Minervas, operæ precium mihi facturus videor, si lectorem duobus verbis admoneam, omnia me Jovis, Apollinis, & cæterornm cognomenenta sub unius tantum persona toto hoc opere relaturum. Nam præterquam quod hoc ad docendum longè accommodatius est, etiam supra cujusquam ingenium esse existimo, ut, quæ cui Jovi, Apollini, Mercurio, Veneri & Minervæ attributa sint

cog-

cognomina, distinguere valeat. Sed & quia expectare posset aliquis istorum cognominum morales aliquas rationes: præfandùm quoque mihi est, non fuisse mihi propositum, ut in his libris ullum Deorum cognomen cum rerum naturalium ratióne coniungerem. Non sanè quod laborem subterfugerem, sed quòd hoc præstare prorsus ἀδυνάτον putarem. Nam ut fortasse facile sit nonnulla ad physicen referre, ita eorum quæ à locis tributa sunt, naturalem aliquam rationem exquirere, non perinde certè fuerit factu facile. Itaque nuda vocabulorum explicatione contentus, ad rem ipsam nunc accingor.

Dictus est Latine Jupiter, à juvando, quasi juvans pater: & Græcè ζεὺς, quod, ut omnes interpretantur, vitæ dator sit: vel quod animantibus vitas inspiret. Verum Lactantius hanc Etymologiam irridet, magisque ei placet, ut ζεὺς dictus sit, quòd primus ex liberis Saturni maribus furtim à matre subtractus vixerit.

Quomodo enim, inquit, *vitæ dator sit, aut animas inspiret, qui vitam aliunde accepit?* Appellatus etiam est à Latinis Optimus Maximus, ut testis est Cicero in 2. de Nat. Deorum, & in 3. de Fini-

nibus. Et à Lacedæmoniis Ἐπιδώτης, autore Hesichio, quòd mortalibus omnia bona dare putaretur. Erat & Jupiter perfector, Junoque perfectrix (sic enim eos vocat Diodori interpres. Nam Græcum codicem nondum mihi videre licuit) ita dicti, quod hi primi duces perfectoresque rerum omnium fuisse crederentur. Et ξένιος, id est hospitalis, de quo Virgilius:

Jupiter, hospitibus nam te dare jura loquuntur.

Et ἑταιρεῖος, id est, sodalitii juris disceptator. Huic Jason cum Argonautis sacra fecisse dicitur. Et ὁμόγνιος, quem Gentiles cognatique invocabant: & φρέτριος, id est tribulis: & φίλιος, quod amicitiæ præesset: & ὅρκιος, quod esset violati jurisjurandi vindex. Hujus autem Jovis Horcii ferunt eo in loco, ubi Eliorum cogebatur senatus, fuisse statuam effigie horrendam, quippe utraque manu fulmina tenentem: credo, ut homines à perjurio deterrerentur. Aristoteles in libro de Mundo. Cum Deus, inquit, unus sit, multa nomina habet ab effectionibus variis. Dicitur enim ζεύς, & ἀστραπαῖος, id est, Fulgu-

rator: & βροντᾶῖος, id est, Tonans: & αἴθριος, id est Serenator: & κεραύνιος, Fulminator: & ἐπικάρπιος, Fructifer, vel Frugifer: & πολιεὺς, Urbicus: & γενέθλιος, Natalitius. Apulejus verò videtur Aristotelem ad verbum transtulisse, ita in libro de Mundo ad Faustum scribens: *Unus est*, inquit, *Deus, unumque numen, pluribus quidem nominibus propter specierum multitudinem, quarum diversitate fit multiformis. Nam à juvando Jupiter dicitur, quem Ζῆνα, quod vitæ autor sit, rectissimè appellant. Idem Fulminator, Fulgurator, & Tonitrualis, ac Serenator dicitur. Plures Frugiferum vocant, multi urbis custodem, alii Hospitalem, Amicalemque.* Meminit etiam Aristoteles in eo, quem modo citavi, libro, Jovis ἑρκείου, Jovis ὑετίου, & Jovis πατρῴου. Dicebatur ἕρκειος, quod intra vallos & septa domorum coleretur. Ferunt Priamum ad aram Jovis ἑρκείου à Neoptolemo interfectum, quod quodammodo Virgilius in secundo Æneidos his versibus innuit,

Ingens ara fuit, juxtaque veterrima laurus
Incumbens aræ, atque umbra complexa penates.

Et

Et paulo pòst de Neoptolemo loquens,

- - hæc dicens, altaria ad ipsa trementem
Traxit, & in multo lapsantem sanguine nati.

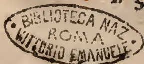
Jupiter autem ὑέτιος, sive ὄμβριος, dictus est latinis Jupiter Pluvius. Erat autem Athenis Terræ simulachrum à Jove pluviam precantis, ut est apud Tibullum:

Te propter nullos Tellus tua postulat imbres
Arida nec Pluvio supplicat herba Jovi.

Porrò Athenienses Patrium Jovem, Patriumque Apollinem propterea cognominaverunt, quòd primi omnium eos in regionem suam exceperint, sacraque eis per singulas tribus fecerint. Alii volunt Jovem tunc ab Atheniensibus Patrium appellatum, cum post ipsius in Creta educationem apparuisset: Apollinem verò ut patrem cultum, quòd Creüsam Erechthei filiam uxorem duxisset. Macrobius tamen mavult Apollinem vocatum Patrium, non ratione gentis aut civitatis alicujus, sed tanquam hoc autore progignantur omnia. Sol enim prima causa est rebus omnibus progenerandis; & pro Sole Apollinem poni credit. Scribit Pau-

ſanias, ad Platæas Bæotiæ civitatem non procul à communi Græcorum ſepulchro, Jovis ἐλευθερίȣ, id eſt Liberatoris templum fuiſſe, juxta quod armatorum currentium certamen quinto quoque anno celebrabatur. Strabo lib. nono ait Jovi cognomen hoc inditum, quod apud Aſopum Platæarum amnem, Græcorum copiæ Mardonium cum trecentis Perſarum millibus ad internecionem deleviſſent: ludosque in honorem Jovi ἐλευθερίȣ inſtitutos, Eleutheria, id eſt Liberatoria vocatos fuiſſe. Scribit idem Pauſanias, in Moluridæ montis vertice, Jovis phanum fuiſſe cognomento ἀφεσίȣ. Nam cum in ſiccitate Græciæ Æacus ab Apolline juſſus Jovi Panellenio (is enim in univerſa Græcia colebatur) ſacra in Ægina feciſſet, Jovem oblata dimiſiſſe, eaque de cauſa ἀφίσιον, id eſt Dimiſſorem appellatum fuiſſe. Erat etiam Athenis Jupiter μηλίχιος, cui nullum animal immolabatur, ſed tantum pomis, quæ Græci μῆλα vocant, ſacrificabatur. Alii ſcribunt μειλίχιον, per ει in prima ſyllaba, derivantque appellationem à manſuetudine. μειλίχιος enim mitem & placabilem ſonat Dictus eſt etiam φύξιος, quaſi dicas fugæ comitem. Quanquam in-

invenio scriptum alibi φρύξιος, à Phryxo Athamantis filio, qui ab ariete vectus, eum sacrificavit Deo Jovi. Scribit Budæus in Commentariis, φρύξιους eos Dæmones dictos fuisse, qui nocumenta avertere, dirasque amoliri crederentur. Appellatus fuit & λαβρανδεὺς, quòd in dextra securim, non fulmen haberet. Nam Lydi securim vocant λάβρυν. Et ἀγοραῖος, quod à Siculis foro præesse crederetur. Nuncupatur & Homero non nunquam ἀγκυλομήτης, quod aliud foris ostendat, aliud in animo habeat. Quodque & perplexa sint ejus consilia. Habebant & Athenienses Jovis βουλαίου, id est Consiliarii, templum: & Thespienses Jovis Saotæ, qui ex hac caussa cognomen hoc ei tribuerunt. Nam cum Draco civitatem mirum in modum infestaret, & Jupiter jussisset, ut singulis annis ephæbum sortirentur, quem feræ immolarent, sorsque Cleostrato obtigisset, Menestratus Cleostrati vicem dolens, thorace æneo indutus, cujus singulis squamis sursum versum hami ferrei additi erant, belluam interfecit, civitatemque tanta servitute liberavit. Quo facto, Thespienses simulachrum æneum Jovi Saotæ, id est Servatori erexerunt. Dic-

tus est autem Saotes, quasi Sootes. Nam & ipse dicitur à Plutarcho in vita Demosthenis σώτηρ. Scribit Herodotus, solos Cares ex his, quos novit, Jovi στρατίῳ, id est militari hostias offerre. Et Plutarchus in vitâ Pyrrhi, dicit regibus Epirotarum morem hunc fuisse, ut singulis annis Jovi ἀρείῳ, id est pugnaci sacra facerent. Meminit & Herodotus Jovis καθαρσίου, id est expiatoris. Ad quem etiam videtur respexisse Virgilius hoc versu, in tertio Æneidos:

Lustramurque Jovi, votisque incendimus aras.

Strabo libro 4. refert, Mylasios duo Jovis templa habuisse: alterum ejus, qui lingua patria Osogo: & alterum ejus, qui à loco Labrandenus vocabatur. Servius ad illud Virgilii,

Circæumque jugum, queis Jupiter Anxurus arvis
Præsidet. - - - - -

Ait, Circa illum Campaniæ tractum coli puerum Jovem imberbem, Anxurum nomine, quasi ἄνευ ξύρου, id est sine novacula. Nominatus præterea fuit αἰγίοχος, quasi τὴν αἰγίδα ἔχων: vel ἀπὸ τῆς

ἐχῆς,

ὀχῆς, καὶ αἰγὸς, à cibo & capra, quia eum capra nutrivit, quam poſtea inter ſidera retulit. Germanicus Arati interpres,

- - - - illa putatur
Nutrix eſſe Jovis, ſi verè Jupiter infans
ubera Cretææ mulſit fidisſima capræ,
Sidere quæ claro gratum teſtatur alumnum.

Vocatus etiam eſt Hecalius, ab anicula quadam Hecale nomine: quæ cum Theſeum quodam tempore comiter excepiſſet, promiſiſſetque ei, ſe ſuam ipſius animam Jovi immolaturam, ſi ſalvus ex prælio domum rediret: atque ante reditum Theſei obiiſſet, occaſionem Theſeo dedit, ut in honorem ipſius ſacrum Hecaleſium Jovi inſtitueret, eumque Hecalium vocaret. Refert Plutarchus in Theſeo: *Invenio in Olympia aram fuiſſe Jovis Mæragetæ: cui ideo cognomen hoc inditum eſt, quòd quæ mortalibus à Parcis deſtinata ſunt, non ignoret.* Pauſanias auctor eſt, in Apollinis templo ſimulachra duarum Parcarum fuiſſe, Jovemque pro tertia adſtitiſſe cognomento μοιραγέτην, & eodem cognomine Apollinem ibi fuiſſe. Vives in Commentariis in Auguſtinum, ex A-

ristotele: *Jupiter*, inquit, *ipse est etiam fata, & omnia, quæ de fatis dicuntur, & Parcis.* Nempe ἀνάγκη, καὶ μοῖραι, καὶ νέμεσις, καὶ ἀδράστεια. In eadem Olympia fuit etiam ara Jovis χθονίυ, id est terrestris: & καταιβάτυ, id est descensoris. Appellatus est autem descensor, vel quod ejus nutu fulmina in terram descendant, vel quod in variis formis ad amasias descenderit. Aristophanes in Comœdia quam Pacem inscripsit, scarabeum ponit in tutela Jovis Descensoris, fortassis quia semper adstercora delabitur. Dictus est & Cuculus, quod Junonis desiderio in hanc avem transformatus sit. In Africa colebatur Jupiter Ammonius, id est arenarius. Liber enim pater, cum per Lybiam exercitum duceret, siti fatigatus Jovis patris auxilium imploravit, statimque viso ariete fons inter arenas effluxit. Quod Liber conspicatus, ut gratias patri referret, ei templum in eo loco extruxit, simulachrumque capite arietino posuit, & eum Ammonium ab arenis nuncupavit, ut auctor est Servius in illud Vergilii:

Hic Ammone satus, rapta Garamantide Nympha.

Dio-

Diodorus scribit, Osiridem duo templa Jovi aurea statuisse, alterum majus Jovi cœlesti, alterum minus Jovi patri suo, *quem* quidam, inquit, *Ammonem* vocant. Curtius de Ammone Jove loquens: *Hunc*, inquit, *cum responsum petitur, navigio aurato gestant sacerdotes cum multis argenteis pateris ab utroque latere pendentibus.* Herodotus autor est, hujus Jovis Ammonis templum jussu Cambysis direptum, atque etiam combustum fuisse, verum exercitum gravissimas postea pœnas dedisse. Ferunt Alexandrum, cum intellexisset Persæum & Herculem ad Ammonis oraculum ascendisse, & ipsum eo ascendere voluisse. Cæterum cum incumbente validius austro repulsus fuisset, diuque per arenas errasset, tandem duobus corvis iter commonstrantibus ad destinatum locum pervenisse, Jovisque sacerdotem regi blandientem, cum Ammonis filium vocasse: & ambitiosum regem hac compellatione sic delectatum fuisse, ut postea non aliter quàm Ammonis filius & dici & haberi voluerit. Quod Olympias mater admodum ægrè tulisse memoratur, cujus extat apud Gellium epistola ad filium hoc argumento scripta, ut ne pergeret ipsam Junoni invisam reddere. Erat etiam apud

Babylonios Jovis Beli templum, ubi Herodotus dicit fuisse pulvinar, ad quod confugientes tuti erant. Diodorus, interprete Poggio, de Babylonis structura loquens: *Loco*, inquit. *Animalium aneæ statuæ inerant, Nini ac Semiramidis perfectorum, & Jovis insuper, quem Belum Babylonii vocant.* Et paulo pòst: *Constat ob templi illius mirandam altitudinem à Chaldæis astrorum observationes in eo factas.* Dionysii interpres Anienus,

- - - - - Stat maximo Belo
Aula quoque argento, domus indo dente nitescit,
Aurum tecta operit, sola latè contegit aurum.

Scribit autem Pausanias, Jovem à Belo, Ægyptio, viro nomen hoc accepisse, sicut & Ammonem eum dictum ab Ammone pastore, qui eum primus erexit. Historia habet, Jovem Belum secundum fuisse Regem Babyloniorum Nini patrem. Lactantius verò auctor est, in phano Jovis Triphylii auream columnam fuisse, ab ipso Jove positam, in qua res à se gestas perscripsit, ut essent posteris monumenta rerum suarum. Diodorus scribit, eos qui in Panara civitate habitant,

tant, dici miniſtros Jovis Triphylii, ſoloſque eos ex his, qui Panchæam incolunt, ſuis vivere legibus abſque Rege. Et paulò pòſt ait, Jovis Triphylii templum in campeſtri loco poſitum. Quod tum vetuſtate, tum ædificii magnificentia, tum natura loci mirabile habebatur. Refert Strabo, Triphyliæ populos ideo ſic vocatos, qui tria illos φῦλα, id eſt nationes in unum congregatæ coluerunt, Epæorum, Minyarum, & Elæorum. Atque ita innuit Jovem à loco, & locum à tribus populis ſic denominatum.

Fuit & Dodonæus, dictus à Dodona ſylva ei Sacra. Ovidius in obſcœno carmine:

Dodone tibi Jupiter ſacrata eſt.

Illic fuit fons mirabilis naturæ, quemadmodum his verſibus docet Rhemnius:

Hac Regio fontem miranda concipit unda,
Quem meritò veteres dixerunt nomine ſacrum.
Nam gelidus ſuperat cunctarum frigus aquarum,
Accenſaſque faces prope ſi quis duxerit undam,
Extinguit flammas: recipit ſed rurſus eaſdem.

Ad-

Admoveat dextra cum extinctam lampada fonti.

Dodonæum oraculum omnium aliorum fuiſſe longè vetuſtiſſimum, auctor eſt Herodotus. Reddebat & reſponſa in ſpecu Trophonio, unde & Trophonius dictus eſt. De quo ſic Strabo: *Lebadia quidem eſt, ubi Trophonii Jovis conſtructum eſt oraculum, hiatus ſubterranei deſcenſum habens, eò autem deſcendit ſuſcepturus vaticinium.* De Dodonæo Oraculo & ſpecu Trophonio nonnulla Eraſmus in Chiliadibus.

Similiter Olympius appellatus eſt, ab Olympo monte. Pomponius Mela: *in Achaia*, inquit, *numen delubrumque Jovis Olympii fuit, certamine Gymnico, & ſingulari ſanctitate, ipſo tamen ſimulachro, quod Phidiæ opus eſt, maximè nobile.* Lactantius ex Euhemero, qui Jovis hiſtoriam ſcripſit, refert, in Olympo Jovem habitaſſe: hocque fortaſſis Poëtis figuram dediſſe, ut eum cœli Regem dicerent, quod Olympus ambiguum nomen ſit & montis & cœli. Scribunt verò nonnulli, Herculem ob denegatam ab Augea rege promiſſam mercedem, iratum, Elidem, cui Augeas imperabat, diripuiſſe, at-

que

que ex prædæ manubiis Jovi patri, quem Olympium nominavit, templum posuisse, singulisque lustris certamen Olympium instituisse, & coronam ex oleastro victori mercedis ergò proposuisse. Quanquam & sint, qui asserant, ab Hercule in Pelopis, non Jovis, honorem Olympica instituta. Quibus astipulatur Papinius his verbis:

- - - - - Pisæa per arva
Hunc prius Alcides Pelopi certavit honorem.

Diodorus Siculus mavult Jovem appellatum esse Olympium ab Olympo pædagogo, à quo eruditus & ad virtutem institutus fuit.

Nemeus quoque vocatus est, à Nemea Elidis regione, à qua & Nemea certamina, quæ singulis quibusque trienniis in Jovis honorem celebrabanter, denominata sunt.

Creticus præterea nuncupatus fuit, à loco, nativitatis & sepulturæ. Item Dictæus, ab Ida & Dictamontibus, qui sunt in Creta. Virgilius in septimo:

Idæumque Jovem, Phrygiamque ex ordine matrem
Invocat.

Et in secundo Georgic.

Ante etiam sceptrum Dictæi regis.

Et in quarto, de apibus loquens:

Dictæo cœli Regem pavere sub antro.

Colebatur etiam non procul à Creta Jupiter Camireus, cui Althemenes in ea Rhodi ora, quæ Camiros dicitur, templum construxit, quod super montis Achabyri excelsum cacumen positum, unde Creta conspici potest, adhuc tempore Diodori Siculi, ut ipse ait, præcipuo habebatur cultu. Scribit Herodotus, Myssalos ostentasse vetustissimum delubrum Jovis Carii, quo Mysii ac Lydi communiter utebantur.

Fuit & Casius, à monte Casio vocatus, ubi phanum ei dicatum erat. Refert Strabo, corpus Pompeii Magni non procul ab eo loco sepultum fuisse.

Erat & Jupiter Atabyrius, ab Atabyrio monte Rhodi: & Hypatius, ab Hypato monte supra Glissantem Bœotiæ civitatem: & Lycoræus, à Lycoræa vico Delphico, vel potius à Lycoreo loci illius quondam rege: & Taranteus, à Tarento Bithiniæ civitate: & Altius, abAlti luco circa Olympiam ipsi sacro: &Anchesmius, ab

An-

Anchesimo monte juxta Athenas: & Gnidius, de quo vide Plinium lib. 32. Cap. 2. & Schotinus á Scotina loco Lacedæmonis quercubus pleno: & Apesantius ab Apesanto monte qui est supra Nemeam, ubi Perseum Jovi Apesantio sacra fecisse memorant: & Laphystius, à colle Laphystio, ubi cum Athamas Phrixum & Hellen liberos esset immolaturus, aries aurei velleris à Jove immissus est, cui insidentes aufugerunt: & Homolojus, ab Homolo monte Thessaliæ, vel (ut vult Suidas) ab Homoloia vate Ennyei filia, quam Delphos fuisse missam Aristophanes in Thebaicorum secundo memorat: vel quod apud Æoles, ὅμολον, concors & pacificum dicatur. Fuit & Homoloia Ceres Thebis. Refert Macrobius Assyrios Solem sub Jovis nomine, quem Δία Ἡλιοπολίτην Dia Heliopolitem cognominabant, maximis cæremoniis celebrasse in civitate, quæ Heliopolis appellabatur. In Lycæo quoque Arcadiæ monte Jovis Lycæi, sic à loco dicti, templum erat, in quod ingredi nefas fuisse dicunt. Scribit Cœlius Rhodiginus, in Lycæo lucum fuisse Jovi Lycæo sacrum, atque hunc qui ingrediebatur annum supervivere non potuisse. Plinius auctor est,

De-

Demetrium quendam in sacrificio, quod Jovi Lycæo fiebat, quòd carnem pueri, qui immolatus fuerat, degustasset, repente in lupum transmutatum. Pausanias hoc Lycaoni, qui puerum sacrificaverat, evenisse auctor est.

Erat & Jupiter Abretanus, ab Abretana, quæ Mysia est, sic vocatus: cujus sacerdos fuit Cleon, latro prius insignis, deinde Antonii, postea Augusti militum præfectus. Augustinus in pulcherrimo illo opere de Civitate Dei (libenter enim illius cum honoris titulo meminimus) scriptum reliquit, Jovem à Romanis appellatum fuisse victorem seu invictum, quòd omnes vinceret, & à nemine vinceretur: & Opitulum, quod opem indigentibus ferret: & Impulsorem & Supinalem, quod haberet impellendi ac resupinandi potestatem: & Centumpedam, quòd stabilire ac sustinere omnia posset: & Tigillum, quòd tanquam tignum mundum sustentaret: & Almum, quòd aleret omnia: & Ruminum, quòd rumam, id est mammam animalibus cunctis præberet. Dictus etiam est, autore Macrobio, Lucetius, & Diespiter, quod lucis autor sit ac diei.

Erat præterea Romæ Jupiter Feretrius, à fe-

à ferendis opimis spoliis sic nuncupatus. Nam cum Romulus Acronem Ceninensium Regum, raptarum injuriam bello ulcisci volentem in prælio obtruncasset, spoliaque ducis hostium cæsi fabrefacto ad hoc ferculo, in Capitolio deposuisset: *Jupiter*, inquit, *Feretri hæc tibi victor rex regia arma fero, templumque his regionibus, quas modò animo meo metatus sum, dedico.* Sic Livius in primo ab Urbe condita. Plutarchus verò non à feretro, aut ferendo, sed a feriendo Jovem Feretrium vult appellatum fuisse. Romulum enim hostem, ut votis petierat, feriendo oppresisse. Sed & Stator ab eodem Romulo dictus fuit, quòd Romanos fugientes stitisset. Nam cum Sabini arcem Tarpejam occupassent, urbique toti jam imminerent, & Romani pluribus collatis præliis ad fugam acti essent: Romulus deploratis rebus, vovit templum eo loco se Jovi positurum, si fœdam Romanorum fugam sisteret: quod votum vix dum emissum erat, cum ecce Romani repente restitere, Sabinosque confertissimo agmine adorti fudêre. In cujus rei perpetuum monumentum eo loco Jovi Statori templum ædificavit. Itaque à sistendo Stator, non à stando dicetur. Licet enim (ut annotavit Her-

molaus Barbarus) Jupiter in veteribus monumentis modò ſedens modò ſtans inveniatur, non ideo tamen à ſtando nomen habuit. Seneca tamen, quod beneficio Jovis ſtènt omnia, Statorem dicit eum appellatum, non ex eo quod poſt votum ſuſceptum aciem Romanorum fugientium ſtare fecerit. Murtuo Romulo Numa religioſus vir, rerum potitus, Jovi Elicio aram poſuit, quem ab eliciendo ſic nuncupavit. Nam (ut tradit Livius in primo) cum ipſe inſtituiſſet, ut Pontifex non cœleſtes modo cæremonias, ſed juſta quoque funebria placationemque manium edoceret, quæque prodigia fulminibus, alioque quovis modo miſſa ſuſciperentur atque curarentur, neque hæc commodè absque divino auxilio perfici poſſe cerneret: ad ea è mentibus divinis elicienda Jovi Elicio aram in Aventino dicavit. Illud omittendum non eſt, quòd ſcribunt quidam, Jovem Elicium quaſi illicium dictum. Certè Plutarchus in Numa videtur cognomen hoc à Græco derivare. Refert enim Numam, cum Jovem oraſſet, demonſtrare vellet rationem, qua luſtrationes faciendæ eſſent, & ille capitibus faciendam eſſe dixiſſet, ſubieciſſe

ce-

ceparum: Jovemque dixisse, hominum: & cum rursus interrogaret capillis, respondisse Jovem, animatis: & tunc Numam, pisciculis menedibus subintulisse. Quo viri responso Deum delectatum, ἵλεω, id est propitium abiisse, & Deum locumque inde appellatum fuisse. Eandem fabulam multis versibus describit Ovidius in 3. Fastorum:

Eliciunt cœlo te Juppiter, unde minores
Nunc quoque te celebrant, Eliciumque vocant.

Vide verò quàm miserabiliter olim Dæmones mortalibus illuserint, qui, si aliter quàm ritu solenni invocati fuissent, vitam invocatoribus suis adimere solebant. Nam Tullus Hostilius Romanorum Rex, cum conaretur eodem, quo Numa, sacrificio Jovem devocare cœlo, quoniam parum rite hoc fecisset, fulmine ictus fuit. Hanc scilicet cultoribus suis mercedem improbus Dæmon reponebat. Persuaserat idem Dæmon Latinis, ut Jovi Latiali non aliter quàm sanguine humano supplicaretur.

Sed omittamus similia cognomina, ad aliaque mitiora descendamus. Jupiter dictus est Pistor, quòd Romanos, quo

tempore à Gallis obsessi propter famem de deditione cogitabant, in somnis admonuisset, ut ex omni frumento, quod habebant, panes facerent, eosque in hostium castra jacerent. Ita enim futurum, ut desperata victoria Galli animis conciderent, atque ipsi superatis hostibus obsidione liberarentur. Ovidius in 6. Fastorum:

Esse Ceres visa est, jaciunt Cerealia dona,
Jacta super galeas, longaque scuta sonant.
Posse fame vinci spes excidit, hoste repulso
Candida Pistori ponitur ara Jovi.

Appellatus est etiam Lapideus, à prisco feriendi fœderis ritu, quod à patre patrato fiebat altera manu lapidem tenente. Præerat autem fœderibus percutiendis Jupiter: unde per Jovem Lapidem jurabant.

Quin & Inventor, ab inventis bubus dictus est. Nam Hercules, cum se flumine ob Caci cædem lavisset, aram ei loco proximam erexit Jovis Inventoris, quæ erat Romæ juxta portam Tergeminam, immolavitque Deo juvencum, gratum munus inventionis boum.

Erat

Erat & Jupiter Viminus, à viminibus sic dictus, à quibus etiam collis Viminalis Romæ cognomen accepit. Meminit Marcus Varro in libris de Lingua Latina.

Prædator quoque cognominatus est, quòd ei de præda deberetur aliquid. Vergilius in tertio Æneidos:

- - - - - Ipsumque vocamus
In prædam, partemque Jovem.

Fuit prætera ab Agrippa erectum templum Jovi Ultori, quemadmodum scripsit Plinius libro trigesimo sexto, capite decimoquinto. Inter omnia autem, quæ Romæ fuerunt templa, nullum fuit sumptuosius, quàm Jovis Capitolini, cui votam quidem à Terquinio Demarathi filio ædem, Tarquinius Superbus extruxit: in cujus tantum fundamenta quadraginta millia librarum argenti insumpsisse dicitur. Ferunt & Pompejum Jovi Capitolino sex pocula Murrhina ingentis æstimationis dicasse. Et Suetonius auctor est, Augustum in ejus cellam sedecim millia pondo auri, gemmasque ac margaritas quingenties sestertiûm una donatione contulisse. Cæterum non erat idem Capitolinus hic Jupiter cum Jove

Capitolino Tonante. Siquidem Capitolinum Superbus construxit, ut jam dictu mest: Capitolinum autem Tonantem divus Augustus, quòd liberatus fuisset periculo, cum in expeditione Cantabrica per nocturnum iter lecticam ejus fulgur perstrinxisset, servumque aurigam exanimasset, quemadmodum scribit idem Suetonius in Augusto.

Erat & Jupiter Tarpejus, ab arce Tarpeja sic dictus, in qua Templum habebat. Sed hunc putarim eundem fuisse cum Jove Capitolino. Meminit Ovidius in Fastis, sub verbis Junonis:

Si thorus in precio est, dicor matrona Tonantis,
Junctaque Tarpejo sunt mea Templa Jovi.

August. in septimo de Civitate Dei, refert veteres Jovem etiam cognominasse Pecuniam, quod ejus esse putarent omnia. *Sed quæ est ista Theologia*, inquit, *ubi Rex Deorum ejus rei cognomen accepit, quam nemo sapiens unquam concupivit?* Erat & Vejupiter, id est parvus Jupiter, ut exponit Marsus Ovidii interpres, quod nomen mysterio non carebat. Nam sicut parvus Jupiter, postquam adolevit, cœlo

cœlo regnavit: sic urbs Roma parva ab intitio, post apertum à Romulo asylum paulatim ad summum imperii culmen ascendit. Non desunt tamen qui velint Vejovem esse Jovem, vim nocendi habentem. Quosdam enim Deos, ut prosint: quosdam ne ob sint, placari.

De Apollinis Cognominibus.

Caput IV.

Apollo, qui & Græcis est ὁ Ἀπόλλων, sic dicitur ab α privativa particula, καὶ πολλοί, quasi ἄνευ πολλῶν, id est quod solus sit. Unus enim est Sol, pro quo Apollinem poni volunt. Vel ἀπὸ τοῦ πάλλειν τὰς ἀκτῖνας, hoc est à jactu radiorum. Vel à perdendo. Hoc enim significat ἀπόλλειν. Nam ipse Sol omnia animantia perimit, cum pestem intemperie caloris immittit. Vel quasi ἁπλοῦς, propter divinitatem. In eo quippe est τὸ ἀληθές τε καὶ ἁπλοῦν. Macrobius alias Etymologias refert, & ante eum Plato, quas omittimus brevitatis gratia. Quoniam autem Apollinem & Solem pro eodem numine usurpari credebant, appellatus est Phœbus à splendore & puritate,

quasi φάβιος, ἀπὸ τῦ φωτὸς· καὶ βίυ, à luce & vita: vel ἀπὸ τῦ φοιτᾷν βίᾳ, quod vi feratur. Ex eadem causa vocatus est, φανὴς, ἀπὸ τῦ φαίνεσθαι ἀεὶ νέος, quia Sol quotide se renovans veluti novus apparet: & ἐλελεὺς, ἀπὸ τῦ ἐλίττεσθαι περὶ τὴν γῆν, quod Sol æterno circa terram meatu volvatur. Est & Eleleus Bacchi cognomen, ut in Baccho dicemus libro tertio. Hic Deus medicinam reperisse dicitur, unde plurima cognomina invenit. Appellatus enim est Sospitalis & Medicus. Item & παιὼν; ἀπὸ τῦ παύειν τὰς ἀνίας, quod animi doloribus mederi crederetur: vel ἀπὸ τῦ παίειν, à feriendo. Dictus est & ab eadem caussa λοίμιος, ἀκέσιος, καὶ ἀλεξίκακος. Nam λοίμος pestem sonat, & ἀκέσασθαι mederi significat, & ἀλεξίκακος idem est quod malorum depulsor, quæ omnia congruunt bono medico.

Eadem quoque ratione nuncupatus est ἐπικέρειος, id est auxiliaris: & ὔλιος, id est sanitatis auctor, ab ὐλάω, quod valere significat. Scribit Strabo libro 4. Milesios ac Delios Apollinem ὔλιον coluisse. *Apollo enim, inquit, salutifer est: & ἀρτεμὴς ex eo dicitur, quod integros faciat, & tunc per η in ultima scribitur, ubi & accentum habet.* Eidem Deo vati-

ci-

cinandi artem, futurorumque ſcientiam tribuerunt. Nam cùm perſuaſiſſent ſibi, Apollinem eundem eſſe cum Sole, facile credebant eum & videre & noſſe omnia, quæ jam eſſent, quæque fuiſſent, & quæ futura eſſent, Idcirco paſſim colebatur, paſſimque reſponſa dabat, & quia ambigua ſemper & incerta obliquaque erant ipſius reſponſa, vocatus eſt à Græcis λοξίας, licet Macrobius aliam hujus cognominis rationem adferat. Quoniam autem inter omnia Apollinis oracula Delphicum maximè celebrabatur, referam quid de ejus origine ſcribat Diodorus in Philippo: *Eo loco*, inquit, *quo Delphis Templum fuit, ſpecus erat receſſu vaſto & tenebroſo, in quem cum capra deſcendiſſet, illic tum forte paſcens, repente Dei plena ſpiritu; more inſueto exultare cœpit. Quod admiratus paſtor, cum & ipſe ſpecum intrâſſet, ſimili afflatus eſt ſpiritu, cœpitque futura prædicere. Hoc quum multi alii experti fuisſent, & ſimiliter ſuccesſisſet, res tandem eò progresſa eſt, ut, qui futura ſcire vellet, caput in antrum immitteret. Verùm quum hoc ſine multorum periculo atque exitio non fieret, Delphici Templum ibi Apollini Divinatori conſtruxerunt, virginemque ſtatuerunt, quæ in machina conſiſtens poſſet*

absque periculo Dei ſpiritu afflari, reſponſaque conſulentibus reddere. Sacerdos Pythia vocabatur: quæ tam diu ex virginibus eligi conſuevit, donec una fuit ab Echecrate violata.

Erant autem ante Templum Apollinis Delphici ſcripta, γνῶθι σεαυτὸν, μηδὲν ἄγαν, & ἐγγύα, πάρα δ' ἄτη, id eſt, *Noſce teipſum, Ne quid nimis. Et, Sponde, noxa praeſto eſt:* de quibus omnibus copioſè Eraſmus in Chiliadibus. Scribit alicubi Cic. Delphicum oraculum maximis donis omnium Populorum atque Regum fuiſſe refertiſſimum. Gygem enim Lydorum Regem, Midam, & Syllam Romanum, munera illuc attuliſſe. Ferunt Templum Apollinis Delphici à Brenno natione Pranſo Tetoſagis auxiliantibus penitus ſpoliatum fuiſſe, omnemque theſaurum ab eo Toloſam delatum, & longo poſt tempore Cepionem conſulem Romanum, quia ab eo violentas manus non abſtinuiſſet, vitam cum toto exercitu calamitoſè finiiſſe. De hoc auro Toloſano nonnulla Gellius, & Eraſmus in Chiliadibus. Porro machinam illam, in qua conſiſtentem Pythiam oracula reddere conſuetam fuiſſe antè diximus, Tripodem à tribus baſibus appel-

lat Diodorus. Hinc manavit adagium, ex Tripode dictum: pro re certa indubitataque, cujusmodi erant omnia Apollinis ex Tripode reddita oracula. Aristophanis interpres in Vespis, dicit eam partem Tripodis, in qua Pythia sederet, vocari Græcè ὅλμον, & inde Apollinem dici ἔνολμον.

Appellatus autem est Delphinius, à Delphine dracone, quem interemit: vel potius quod Delphino assimilatus, Castalio Cretensi coloniam deducenti dux astiterit, navemque ejus Delphos usque semper præcesserit: à qua re & Delphis oppido nomen impositum. Sunt qui Delphinium dicant fuisse locum Athenis, Deumque ab eo loco Delphinium cognominatum. Erat autem in Delphinio dicasterium ab Ægeo constructum, ubi de Theseo, dum latrones à se jure cæsos contenderet, primum judicium fuisse dicitur. Plutarchus scribit, Theseum Marathoniam suem, quæ Tetrapolitanis plurima damna dederat, ostentandi roboris gratia per mediam urbem Athenarum vivam egisse, posteaque Delphinio Apollini immolasse. Strabo quodam loco meminit portus Delphinii; & Cætis ex Leandro refert, Delphinem eum ap-

pellatum, qui Delphicum oraculum custodiebat. Macrobius vero vult Apollinem nominatum Delphium, ἐκ τοῦ δηλοῦν ἀφανῆ, quod sol, quæ obscura sunt, claritudine sua manifestet. vel quasi unum & solum: δέλφον enim prisca lingua significasse unum. Unde & fratrem ἀδελφὸν vocatum, quasi amplius non unus sit.

Dictus est & Delius, à Delo insula, ubi & natus fuit, & diu responsa reddidit. Appellata autem est Delos ἀπὸ τοῦ δῆλος, quod ibi primum Latona Dianam & Apollinem gemellos enixa apparuerit, Junonis iram fugiens. Nam antè vocabatur Ortygia, de coturnicibus sumpta appellatione. Ferunt hanc insulam olim supernatasse, neque prius firmam atque stabilem fuisse, quàm in ea ex responso Apollinis mortuum corpus sepelire desierunt. Plutarchus in vita Pelopidæ autor est, Tegyras, qui locus est prope Delon, natum esse Apollinem, eumque à loco Tegyræum cognominatum, ibique fuisse oraculum, quod usque ad bellum Medorum florentissimum extitit. Refert Plinius lib. 4. cap. 12. Antipodas Apollinem Delium præcipue coluisse, eique per virgines frugum primitias mittere consuevisse. Vergil. in 3. Æneidos.

- - - - non hæc tibi littora suasit
Delius, aut Cretæ jussit considere Apollo.

Et in quarto Æneidos:

Qualis, ubi hybernam Lyciam, Xanthique fluenta
Deserit, ac Delon maternam invisit Apollo,

Macrobius ad solem suo more omnia referens, credit eum appellatum Delium, ἀπὸ τοῦ δῆλα, καὶ φανερὰ πάντα ποιεῖν τῷ φωτὶ, quod illuminando omnia clara demonstret.

Colebatur & Cumæ Apollo Cumanus, quem quatuor diebus flevisse memorant, cum adversus regem Aristonicum à Romanis pugnaretur & Pellæ Apollo Theoxenius, à cujus etiam nomine Pellenenses Theoxenia certamina instituerant, argentum victoriæ præmium proponentes.

Branchides quoque appellatus est, à Brancho adolescente Thessalo, quem & vivum dilexit; & mortuum templo decoravit: vel à Brancho filio, cui vaticinandi artam concesserat. Vel à Branchidis populis, apud quos responsa dabat. Strabo lib. 14. Post Posidonium, inquit,

Mile-

Milesium est oraculum Apollini Didymæo sacrum apud Branchidas. Id à Xerxe incensum est, quemadmodum reliqua Græciæ templa, Ephesio excepto. Branchidæ autem Dei thesauris Persæ traditis, cum eo fugiente abscesserunt, ne proditionis & sacrilegii pœnas penderent. Hujus Milesii Apollinis, de quo Strabo, miminit & Lactantius: quem consultum, utrum CHRISTUS Deus esset, an homo, ait hoc modo respondisse Græcè:

> Θνητὸς ἔην κατὰ σάρκα, σοφὸς τερατώδεσιν ἔργοις,
> Ἀλλ' ὑπὸ χαλδαίων κριτῶν ὅπλοις συλληφθεὶς,
> Γόμφοις, καὶ σκολόπεσι πικρὴν ἀνέπλησε τελευτήν.

Id est. *Mortalis erat secundum carnem, sapiens portentosis operibus. Sed sub Chaldæis judicibus armis comprehensus, clavis & cruce amarum toleravit finem.*

Porro Didymæus dictus est, quod eum & Dianam eodem partu mater ediderit: nam δίδυμον gemellum significat. Vel autore Macrobio, quod sol geminam speciem sui numinis præferat, illuminando formandoque Lunam. Boccatius au-

tem

tem quo loco de Brancho loquitur, ait ipſum ſimulatque natus fuit, patris Apollinis malas oſculatum, indeque Deum φιλέσιον nuncupatum. Quanquam Macrobius dicat, Apollinem ideo cognomen hoc habuiſſe, quòd ſolis lumen oculis noſtris viſu ſit amabile.

Colebatur & Apollo Clarius, ſic dictus à Claro monte & oppido juxta Colophonem, ubi oraculum quoque habuiſſe memoratur. Plinius lib. 2. cap. 103. *Colophone*, inquit, *in Apollinis Clarii ſpecu lacuna eſt, cujus potu mira redduntur oracula, bibentium breviori vita.* Ovidius in primo Faſtorum:

Pagina judicium docti ſubitura movetur
Principis, ut Clario miſſa legenda Deo.

Et Virgilius in ſecundo Æneidos:

Qui tripodas, Clarii lauros, qui ſidera ſentis.

Hoc addendum ſupradictis, Claron nominatum ἀπὸ τοῦ κλήρου Hanc enim forte adeptus Apollo dicitur.

Erat & Apollo Grynæus. Virgilius in quarto Æneidos:

Sed nunc Italiam magnam Gryneus Apollo,

Italiam Lyciæ jussere capessere sortes.

Ubi Servius: *juxta Clazomeas*, inquit, *urbem Asiæ, nemus est Grynæum, ubi Apollo colitur. Inde sumit epithetum, licet non inde sumpserit oraculum.* Grynæi nemoris in Bucolicis meminit idem Vergilius:

His tibi Grynæi nemoris dicatur origo,
Ne quis sit lucus, quo se plus jactet Apollo.

Ferunt Mopsum Apollinis filium, & ipsum divinandi peritissimum Grynæo nemori præfuisse.

Diradiotes quoque dictus est à Dira loco, ubi vaticinabatur. Dabat ibi mulier oraculum, sed prius eam à viri concubitu abstinere oportebat. Singulis autem mensibus agnum nocte mactabat, cujus sanguinem cum epotaret, repente Dei numine afflari credibatur. Macrobius libro Saturnalium tertio, capite sexto, refert ex Cloatio quodam Vero fuisse Deli aram Apollinis γενήτορος, apud quam nullum cædebatur animal, sed tantum solenni prece Deus adorabatur. Diogenes Laertius scribit Pythagoram jussisse, ut ex omnibus aris, quas habebat Athenis Apollo, solùm ea coleretur, quæ Apollini Delio Genitori post

Cer-

Ceramicum posita erat, quod tantum frumentum, hordeum, & placentoas illi absque usu ignis ex antiquo instituto imponere solerent. Cur autem Apollo vocatus sit Nomius, variæ redduntur caussæ. Dicunt enim aliqui, nomen hoc ideo tributum ei, quod Cyclopibus interfectis, amissaque divinitate, regis Admeti armenta paverit. νέμω enim pasco significat. Alii malunt dictum Nomium à legibus, hoc est ἀπὸ τῶν νόμων. Ipsum siquidem Arcadibus quondam imperasse, legesque eis dedisse, verùm ob nimiam earum severitatem regno pulsum, ad Thessaliæ regem Admetum confugisse, ab eoque eam, quæ circa Amphrysum est, regionem impetrasse. Indeque factum esse, ut ejus pecora pavisse creditus sit. De Nomio Apolline proculdubio intelligendi sunt versus hi Vergilii in Bucolicis:

— postquam te fata tulerunt,
Ipsa Pales agros, atque ipse reliquit Apollo.

Et hi in principio tertii Georgicorum,

Te quoque magna Pales, & te memorande canemus,
Pastor ab Amphryso.

Macrobius putat Apollinem cognominatum Nomium, non ab officio paſtorali, ut fabulati ſunt Poëtæ, ſed quia Sol paſcit omnia, quæ à terra progenita ſunt. Meminit Cic. in tertio de Natura Deorum, hujus Apollinis, eumque à datis legibus Nomionem vocat.

Nuncupatus eſt præterea Pythius, à Pythone ſerpente, quem interfecit. Cum enim Juno intellexiſſet Latonam ex Jove gravidam eſſe, atque hoc ægrè ferens ei locis omnibus ad enitendum interdixiſſet, neqûe hac difficultate, ad quam miſeram redegerat, contenta, Pythonem præterea ei addidiſſet perpetuum comitem, à quo continenter infeſtaretur: Apollo matris vicem dolens, eamque jugi illo metu liberare cupiens, ſerpentem ſagittis confecit. Unde & ab argenteo arcu ἀργυρότοξος dictus eſt. Licet Macrobius ideo ἀργυρότοξον dictum autumet, quòd Sol per ſummum orbis ambitum enaſcens, figuretur velut arcus quidam, alba & argentea ſpecie. Certè Homerus eum ſæpe à jaculandi peritia ἑκηβόλον nuncupat. Sunt qui draconem ab Apolline arcu interemptum, non Pythonem, ſed Delphinem appellatum fuiſſe ſcripſerint, & eum ab eo Delphinium nomina-

tum,

tum, ut paulò ante diximus. Pythonem autem; à quo Pythius dictus est, violentum fuisse hominem Draconis cognomento, ab Apolline sagittis debellatum, matre Latona inter pugnandum proclamante ἴε παιᾶν, id est *immitte feriendo.* Ovidius tamen à Pythone serpente interfecto Pythia certamina instituta his versibus comprobat:

Neque operis famam posset delere vetustas,
Instituit sacros celebri certamine ludos,
Pythia perdomitæ serpentis nomine dictos.

Non defuerunt, qui Apollinem Pythium appellatum voluerunt ἀπὸ τοῦ πύθεσθαι, quòd Draco in Delo ab Apolline interfectus ibi computruerit. Sunt & qui appellationem derivent ἀπὸ τοῦ πυνθάνεσθαι, id est ab interrogandi discendique usu. Hunc enim colebant, qui Musarum sacris initiabantur, sicut Ἰσμήνιον invocabant, qui scientiam jam cum loquendi facultate comparaverunt: quanquam nonnulli vocatum dicant Ismenium, ab Ismenio colle Thebano, ubi templum habebat. Et ὄριοι, qui cum aliis jam disserere philosophari que possent. Nam Apollo Deus est scientiæ, novemque Mu-

sis præest, unde & μυσαγέτης Pausaniæ dicitur. Sunt tamen qui scribant, Hermionenses de terræ finibus contendentes, & victores factos, Apollinem ὅριον, id est: *Terminalem*, à finibus adjudicatis vocavisse. Plutarchus auctor est, Tripodem illum aureum à veteribus tantopere decantatum, & à septem Græciæ sapientibus rejectum, Ismenio Apollini dicatum fuisse. De Pythii appellatione multa Macrobius.

Quemadmodum autem à Pythone Pythius cognominatus est, ita à lupis Lycii cognomen sortitus est. Refert Pausanias; cum lupi ex Ida descendentes Græcorum exercitum vehementer infestarent, & Ulysses suaderet, ut Græci sagittas in lupos torquerent, consuluisse Palamedem, ut Apollini Lycio ac Phrixio potius supplicarent, quàm belluas impeterent. Deum enim ipsum lupos sagittis suis mox fugaturum, ac confossurum. Scribit idem auctor alio loco, Sicyoniorum greges à lupis usque adeò quodam tempore vexatos, ut nullos fœtus ederent; Deumque Apollinem Sicyoniis corticem quendam aridum commonstrasse, quem cum carne feris proponerent. Quod cum fecissent, lupos degusta-

gustatis carnibus repente periisse, atque ob eam causam Sicyonios Lycio Apollini templum ædificasse. Fuit à Danao quoque Argis constructum phanum Apollini Lycio, ex hujusmodi caussa. Nam cum ipse & Gelanor de imperio contenderent, multasque apud populum rationes uterque proposuisset, & sententiæ dictio in posterum diem di'atata esset: orta luce visus est lupus, qui pascentes pro mœnibus boves aggressus acerrimè cum illis depugnabat. Lupum autem Argivi Danao, & Taurum Gelanori diu ante certamen illud assimilaverant: quòd quemadmodum lupus maximè horret hominum conspectum, ita Danaus ad eum usque diem Argivorum commercio abstinuerat. Cum autem lupus taurum occidisset, Danao imperium tradiderunt. Qui ratus lupum sibi ab Apolline propitio immissum, in honorem Apollinis Lycii templum Argis construxit. Physici dicunt Lycium appellatum, quòd, quemadmodum lupi pecora rapiunt, & oculorum acie noctis tenebras evincunt: sic ipse quoque radiis suis humorem eripiat. Græci eum λυκοκτόνον vocant, quasi tu dicas lupicidam. Videtur tamen Virgilus eum ap-

pellare Lycium à Lycia, quæ est, auctore Strabone prope Trojam:

Qualis, ubi Hybernam Lyciam, Xanthique fluenta
Deserit; ac Delon maternam invisit Apollo.

Pausanias autor est, Apollinem dici Smintheum à muribus. Cum enim sacerdos quidam Apollinis, Crinis nomine, sacra Dei neglexisset, atque ob hoc nihil penitus fructum eo anno collegisset omnibus rebus à muribus corrosis: tanto detrimento commotum sacerdotem, consueta Deo sacra peregisse, Deumque ilicò mures omnes sagittis suis perdidisse, atque ex ea re Smintheum vocatum esse. Nam Cretenses mures Sminthas vocare scriptum est apud Strabonem libro decimotertio, quo loco deSmintheo loquitur, respondisse, Teucros à Creta profectos ibi sedem fixuros, ubi terrigenæ eos aggrederentur, atque id circa Amaxitum evenisse. Maximam enim agrestium murium multitudinem repente noctu exortam, quicquid ex corio factum invenissent, corrosisse, ibique Teucros mansisse. Addidit idem auctor, simulachrum Apollinis Sminthei ita fuisse sculptum, ut murem pedibus premeret. Ovidius

dius in Fastis, Sminthei Apollinis meminit:

Consulitur Smintheus, lucoque opertus opaco,
Hos non mentito reddidit ore sonos.

Et Poëta Græcus sic Latinè versus:

Sminthee, præclaræ Tenedi dominator, Apollo.

Macrobio placet magis, Sminthea cognominatum, ὅτι ζείων θεῖ, quia sol fervens currit. Addit Strabò eo, quem modo citavi, libro, Rhodios in agro suo templum Apollinis Erythibii, cui cognomen hoc inditum est à rubigine, quam illi erythibiam vocabant, construxisse, & Bœotios Apollini Parnopio sacra fecisse, sive à mure, qui apud Æoles παρνοπίων dicitur, sive à culicibus, qui sic apud Bœotios nominantur. Pausanias Parnopium vocat, quod infestas agro Atheniensi locustas, hoc est πάρνοπας, de regione propulsaverit.

Similiter appellatus est σαυροκτόνος, id est *lacerticida*. Hujus sic meminit Plinius *Fecit*, inquit, *Praxiteles & Apollinem puberem subrepentem, lacertæ cominus sagitta insidiantem, quem Sauroctonon vocant.*

Erat & Spodius Apollo, ab hostiarum

cineribus, à Thebanis sic nuncupatus: & πόλιος, cui Thebanos priscis temporibus taurum immolasse, Pausanias autor est. Fortassis ἀπὸ τ πολὺν sic dictus, quòd pulchrum & album, auctore Hesichio, significat. Nam ipse fingitur imberbis, & longo capillitio, hoc est ἀκειρεκόμης, ut vocat eum Pindarus, sive Intonsus, ut Horat:

Intonsum pueri dicite Cynthium.

Certè à pulchra cæsarie Græcis χρυσόκομος, Latinis *Auricomus* appellatus est. Notissimum est illud de Dionysio, qui dicebat non convenire, ut Æsculapius filius barbatus esset, cum pater barba careret.

Illud vero omittendum non est, veteris instituti fuisse, ut Apollo ante januas coleretur, tanquam Alexicacos, Indeque Thyreum, & Prostaterium, quòd ante januas statueretur; & προσόψιον, quòd veluti præintueretur, dictum esse. Acron ad hunc locum Horatii;

Dauniæ defende decus camœnæ
Levis Agyleu.

Agylæ, inquit, *Athenienfi lingua vici dicebantur, quo nomine Apollo ideo appella-*

tus

tus est, quia ex oraculi responso in vicis publicis Athenarum, statutis altaribus ei sacrificia instituerant. Petrus Bembus in principio libelli de Culice, contendit versum Horatii corruptè legi, & pro *Agyleu* reponendum *Agyeu.* Quod mihi quoque probatur.

Apud Ægyptios Apollo, qui sol illis erat, Horus vocabatur, ex quo & horas viginti quatuor, quibus dies noxque conficitur, quidam denominatas volunt. Diodorus tamen Orum sine aspiratione scribit, dicitque eum medendi ac divinandi artem à matre Iside edoctum, multum hominibus tum vaticiniis, tum medelis attulisse utilitatis. Habet alicubi Herodotus, in certamine Apollinis Triopii tripodes æreos victoribus constitutos, quos tamen è sacro victores auferre non poterant, sed ipsi Deo relinquere cogebantur. Diodorus auctor est, Triopam solis filium in Cariam navigasse, promontoriumque tenuisse ab eo postea Triopum cognominatum. Hinc etiam fortè est Apollo Triopius. Nisi potius sic dictus sit, quasi τρίοφθαλμος, ab insigni prudentia.

Meminit idem Diodorus Apollinis Telchinii, eumque sic apud Lydios appella-

cit. Strabo libro decimoquarto, refert Rhoden prius Telchinin fuiſſe dictam, à Telchinibus hominibus maleficis & faſcinatoribus, qui eam incolebant; Unde fortaſſe à loco vocatus eſt Telchinius: aut a Telechinibus Telechinus, quod quemadmodum illi animalia & ſtirpes aqua ſtygia inſperſa faſcinarent, ſic Apollo quoties iritaretur, immiſſa peſte homines & pecora perderet. Nam & Libyſtinus cognominatus eſt, propterea quòd, cum Libyci Siciliam deprædaturi claſſem ad Pachynum Siciliæ promontorium appuliſſent, invocatus à Siculis peſtem hoſtibus immiſiſſet, omnesque ad unum penè repentina morte intercepiſſet, quemadmodum refert Macrobius. Plutarchus in Theſeo memoriæ prodidit, ſingulis annis menſe Junio, quem Athenienſes Boëdromionem vocant, ſacra Boëdromia in memoriam reportatæ à Theſeo de Amazonibus victoriæ celebrari conſueta, à quibus Appollinem Boëdromionem vocatum crediderim: Huic enim ſacrificaſſe Theſeum, priusquam prælium conſereret, idem Plutarchus eſt auctor. Certè Pauſanias ſcribit, Thebis Boëdromionem Apollinem Pindari eſſe dicationem. Apud eundem Pauſa-

niam

niam legitur, Philoctetem in Italiam delatum, cum erroribus suis finem statuere vellet, construxisse templum Apollinis, cognomento Halæi, ibique arcum & sagittas deposuisse.

Dictus quoque est Thelmisseus à filio Thelmisso, quem ex Themistone filia Zabii Hyperboræorum Regis sustulerat: & Carneus à Carno vate, quem quidam, Ales nomine, interfecerat. Fuit autem Carnus ex Heraclidis unus. Quare Deus iratus pestem immisit, neque prius placari potuit quàm ex oraculo Carneum Apollinem colere cœptum esset. De hoc plura Pausanias.

Vocatus est præterea Ptoüs, à Ptoo Athamantis & Themistus filio: vel à Ptoo monte, ubi certissima reddebat oracula: & Cilleus, á Cilla loco non procul á Thebis: & Marmarinus, á Marmario loco prope Caristum: & Telphusius, á fonte Bœotiæ Telphusa, ex quo aquam cum bibisset senex Tiresias, propter ejus ingens frigus repente expiravit; atque ibi sepultus est: & Epidelius, ab Epidelio vico, qui est juxta Maleam Laconiæ promontorium, ubi templum habebat. Nam post Deli eversionem cum Barbaris quidam Apollinis simula-

chrum

chrum per contumeliam in mare projecisset, posteàquam ad Peloponnesi littora pervenisset, à Laconibus magna veneratione susceptum est, vocatusque est Apollo Epidelius, quasi ex Delo advectus.

Sed & alia sortitus est cognomina à locis aliis. Nam Cynthius appellatus est à Cyntho monte aspero & sublimi, qui Delo imminet. Virgilius Ecloga sexta:

Cum canerem Reges & prælia, Cynthius aurem
Vellit, & admonuit. - - - -

Et Patareus, à Patara Lyciæ civitate maxima. Horatius:

- - - - Qui Lyciæ tenet
Dumeta, natalemque sylvam
Delius, & Patareus Apollo.

Et Thymbræus a Thymbra campo Trojæ propinquo. Virgilius in 3. Georgicorum:

Si modo quem perhibes, pater est Thymbraus Apollo.

Et in tertio Æneidos:

Da propriam Thymbrae domum, da mœnia fessis.

Ubi Servius dicit: Thymbram locum esse

esse Ilio proximum thymbra plenum, in eoque Achillem à Paride interfectum. Scribit Dioscorides, thymbram herbam esse, quæ nascitur locis asperis & saxosis, quæque folia habet similia thymo: á qua herba potius quàm á campo, plerique volunt Apollinem Thymbræum appellatum. Ajunt autem herbam illam facere homines ad Venerem proniores, Dictus est & Actius, ab Actio promontorio, ubi templum ei dicatum erat, & circa quod memorabile illud Actiacum prælium commissum fuit, in quo Cæsar Augustus Antonium & Cleopatram navali pugna superavit. Virgilius in Clypeo Æneæ:

Actius hæc cernens arcum intendebat Apollo.

Strabo libro septimo auctor est, ludos Actios instar Olympiorum singulis lustris in honorem Apollinis Actii celebrari consuetos, eorumque curæ Lacedæmonios præfectos.

Palatinum verò Apollinem ipse Augustus in palatio, ubi habitabat post Auruspicum responsa consecravit, eique ædem construxit porticibus & bibliotheca Latina Græcaque valde celebrem. Unde est illud apud Horatium:

Scrip-

Scripta Palatinus quacunque recepit Apollo.

Memoriæ autem proditum eſt, in eo templo fuiſſe columnam quandam quinquaginta pedum, dubium precio ne an pulchritudine nobiliorem, cortinasque aureas ab Auguſto conflatis omnibus aliis imaginibus Apollini Palatino dicatas. Extat epigramma Græcum de Apolline, ubi plura ejus cognomina, ſeu potius epitheta juxta ſeriem elementorum poſita reperies, quæ brevitatis ſtudio præmittere voluimus.

De Mercurii Cognominibus.

CAPUT. V.

Scribunt nonnulli, Mercurium à Mercibus ita fuiſſe cognominatum, quòd mercatoribus præſideret, atque ab his præcipuè coleretur, quemadmodum ipſemet apud Plautum teſtis eſt, his verbis:

Ut vos in voſtris voltis mercimoniis
Emundis, vendundisque me lætum lucris
Afficere, atque adjuvare in rebus omnibus.

Hinc

Hinc à Græcis appellatus est modò κερδῷος, quod lucro præesset, & damnum minimè amaret: modò ἐμπολαῖος, quasi dicas negociatorem, unde cùm marsupio pingebatur: modo δόλιος, quod esset egregius mentiendi artifex: modo ἀγοραῖος, quod in medio foro simulachrum ejus locari soleret. Est enim ementium & vendentium Deus, & res venales ut plurimùm in foro exponi consueverunt. Modo Triphonius, quòd (ut inquit Boccatius) mercatores sese ad mores quarumcunque nationum accommodare norint. Ut sit quasi τρεπόνιος ἀπὸ τοῦ τρέπειν. Cicero Triphonii meminit in tertio de Natura Deorum. Suidas tradit eum & κλῶπα vocatum, id est furem. Erat enim & furum Deus, ipse fur maxime. Quippe dicitur adhuc in cunis vagiens Appollinis sagittas intervertisse. Malunt alii dictum Mercurium, quasi medium currentem, quòd sermo currat inter homines, velut medius: ideoque á Græcis ἑρμῆν nuncupatum. Docuit enim Græcos, ut auctor est Diodorus, verborum interpretationem. Unde etiam dictus est á nostris Interpres, ut apud Vergilium in 4.

Nunc etiam interpres Divûm Jove missus ab ipso.

Et paulò pòst.

- - - - nunc & Jove missus ab ipso
Interpres Divûm fert horrida jussa per auras.

Quanquam alio loco Diodorus scribat, Interpretis cognomen assumpsisse, non quòd nominum aut orationis inventor fuerit, sed quòd diligentior esset in referendis mandatis, quàm cæteri. Eòdem vergunt, quæ scribit Plato in Cratylo: ἑρμῆς, inquit, *ad sermonem pertinere videtur, quòd* ἑρμηνεύς *sit & nuncius, & in loquendo seductor, & vehemens concionator.* Compositum est nomen ab ἐρεῖν καὶ μήσασθαι, id est: *ab excogitatione dicendorum.* Boccatius auctor est, Philonem ex filia Proserpina, quam in balneis conspexerat, sustulisse Mercurium. Et cum vellet eum exponere, consultum quendam Mathematicum respondisse Philoni, puerum futurum maximum rerum divinarum interpretem. Unde servatum à patre, & diligenter educatum, Hermetem vocatum fuisse. Cumque adolevisset, in Ægyptum secessisse, atque ibi paucis annis sic in omni disciplinarum genere profecisse, ut propter multarum rerum scientiam omnibus esset miraculo, jamque

que non amplius Hermes; sed *Trismegistus*, id est: *ter maximus appellaretur*. Sed ex his Boccatii verbis satis constat, Hermen Trismegistum alium fuisse à Mercurio Jovis & Majæ filio, Deorum nuncio, de quo hic agimus. Quin & Suidas scribit, Hermen hunc Trismegistum Ægyptium, sapientem virum, de divina Triade coram Pharaone multa Euangelicæ veritati consona disseruisse. Mercurium autem Græci ab eloquendi facultate λόγιον appellarunt, & διάκτορα, quòd per orationem animi nostri sensus aliis declaremus. Quo fit, ut sacræ ei essent linguæ. Figurabant eum alatum, quòd oratione nihil sit velocius. Unde & Homerus ἔπεα πτερόεντα vocavit. Item juvenili facie, quòd nunquam senescat oratio. Sed & eum tetragonum faciebant, διὰ τὴν στερρότητα τοῦ ἀληθοῦς λόγου, inquit Suidas. Vocabant & eum γνώδιον καὶ ἡγεμόνιον, quod in omnibus actionibus duce utamur oratione: vel potius, quòd ipse in viis erigeretur, & itinerum dux putaretur. Nam in omnibus triviis imago tricipitis Mercurii cum hac inscriptione, *Quò ducit hæc via? quò illa?* poni solebat. Hinc auctore Suida, Græcis τρικέφαλος dictus est. Sed & Latini sta-

tuas illas, quæ in agris iter viatoribus demonstrant, Mercurios vocant. Alii τετρακέφαλον cognominatum malunt, quòd nunc in cœlo, nunc in terra, nunc apud inferos versaretur: quodque esset, ut inquit Horatius:

Superis Deorum gratus & imis.

Appellatus est & πρόναος, quòd ante templum Apollinis Ismenii una cum Pallade staret. Et στροφαῖος, quòd Januarum custodiæ præsideret, hoc est ὁ περὶ στρόφιγγι τῆς θύρας ἱδρυμένος, ut inquit Hesichius. Ideo autem pro foribus ædium constituebatur, ut cum ipse fur esset, alios fures observaret, eosque post ostia latitantes domo propelleret, quemadmodum ipsemet ostendit apud Aristophanem in Pluto his verbis: παρὰ τὴν θύραν στροφαῖον ἱδρύσασθέ με. ἐπωνυμία ἢ τοῦ ἑρμοῦ, παρὰ τὸ ἐν τῇ θύραις ἱδρῦσθαι ὑπὸ φυλακῆς τῶν ἄλλων κλεπτῶν· οὗτοι γὰρ ὄπισω τῶν θυρῶν εἰώθασι κ᾽ ἀναδύεσθαι, καὶ ὅλως πανουργεύεσθαι. Macrob. lib. 3. Saturn. scribit, Thuscos appellasse Mercurium Camillum, eoque vocabulo significasse præministrum Deorum. Hoc enim antiquis sonasse, qui ministros ministrasque Flaminum Camillos & Camillas appellabant. Et Pacuvium

vium usum esse hac voce in ea significatione, quum de Medea loquens, *Cælitum*, inquit, *Camilla expectata advenis*. Plutarchus in Numa refert, Græcos scriptores Mercurium ab obsequio Camillum appellasse, sicut puer, qui in templo Jovis ministrabat, Camillus dicebatur. Aiunt autem Mercurium etiam unà cum Hercule in palæstris cultum, quod non solum corporis vires, sed etiam ratio in palæstris necessaria sit: ideoque cum ἐναγώνιον nuncupatum.

Fuit & Argiphontes appellatus post interfectum à se Argum, quem Juno Zelotypa custodiendæ Inachi filiæ jam in bovem transformatæ præfecerat: & Harpedophorus, quod gladio hamato, quem Harpen vocant, in Argi nece usus fuisse dicatur. Macrobius aliam adfert caussam, cur Mercurius Argiphontes dictus sit, & hanc latissimè persequitur Boccatius. Pausanias auctor est, apud Tanagræos duo fuisse Mercurii templa, alterum προμάχου, quod in prælio adversus Eubæos gesto pro eis dimicaverit: alterum κριοφόρου, quòd humeris circum muros arietem gestans pestem sedaverit. Atque in ejus rei memoriam diu mansisse consuetudinem, ut circum muros pulcherri-

mus juvenis gestaret humeris arietem.

Quemadmodum autem apud Tanagræos simulacrum erat Mercurii tergo portantis arietem, ita eum Ægyptii canino capite effinxerant, Anubin vocantes, ut apud Virgilium:

- - - - & latrator Anubis.

Dictus est & μηλοσσόος, quod ante cæteros Deos ovium greges maxime custodire & augere crederetur. Meminit Pausanias & Mercurii Polygii, cui dicit Herculem clavam consecrasse, eamque paulo pòst iterum pullulasse, quod esset ex oleastro.

Habuit & Mercurius aliqua cognomina à locis in quibus colebatur. Nam Acacesius vocatus est, non quòd arceat & propulset mala (sic enim Apollo tunc dicitur) sed, ut ait Pausanias, ab Arcadiæ oppido, quod Acacesium dicebatur: & Nonacrites, à Nonacria Arcadiæ civitate: & Cyllenius, à Cyllene monte, omnium qui sunt in Arcadia altissimo, ubi Majam Mercurium pepe- risse volunt. Virgilius in octavo:

Vobis Mercurius pater est, quem candida Maia
Cyllenæ gelido conceptum vertice fudit.

Tra-

Tradunt alii dictum Cyllenium, quod solitus sit effingi quadratus, eminente tantùm capite, reliquo corpore non expresso, sed rudi. Qui autem manibus carent, à Græcis κύλλοι, id est trunci nominantur. Juvenalis:

Nil nisi Cecropidas, truncoque simillimus Herma.

Sunt &, qui à genis eum Cyllenium velint appellatum. Eas enim Græci Cylladas vocant, quibus præest Mercurius auctor somni. Claudianus:

- - - - Cyllenius astitit ales,
Somniferam quatiens virgam, tectusque galero.

De Cognominibus Martis.

CAPUT VI.

Marcus Varro dicit Martem ideo vocatum, quod maribus in bello præsit. Hic sæpius appellatur à Poëtis Mavors, ut apud Virgilium:

- - - - an tibi Mavors
Ventosa in lingua, pedibusque fugacibus istis,
Semper erit?

Et dictus est Mavors, quod mares voret: vel potius, ut vult Cicero, quod magna vortat. Creditus est frater Bellonæ, ideoque vocatus est ἐνυάλιος, ab ἐνύω, id est Bellona, Belli Dea. Et quia potissimum delectatur sanguine humano, à Græcis nominatus est αἱμοχαρὴς, à Latinis sanguineus. Virgilius;

Sanguineus Mavors clypeo increpat.

Pausanias dicit eum Θηρείταν quoque nuncupatum fuisse, non ἀπὸ τῆς Θηρὸς, quam Martis fuisse nutricem memorant, sed quod oporteat virum Bellacem in prælio constitutum, non amplius mitem esse ac clementem. Livius scribit in primo, Numam Marti Gradivo Salios legisse. Martis Gradivi meminit etiam Virgilius in tertio Æneidos;

Gradivumque patrem, Geticis qui præsidet arvis.

Dicunt ei cognomen hoc tributum à Thracibus, quod in bello ultró citróque gradiatur: licet sint qui Gradivum à Gramine, à quo ortus est, derivent. Ferunt enim Junonem iratam, quod Jupiter sine mulieris concubitu Minervam genuisset, & ipsam absque viri commistione

ne, tactu cujusdam herbæ, quam ei Flora Dea commonſtraverat, Martem peperiſſe. indéque à Græcis dictum ἀπάτορα, quaſi natum ſine patre. Alii Gradivum ἀπὸ τοῦ κραδαίνειν derivant, quod vibrare ſignificat.

Pauſanias refert in monte Creſio templum eſſe Martis ἀφνειοῦ. Quum enim Mars Æropen Cephei filiam compreſſiſſet, & illa dolore partus interiiſſet, infantem matri defunctæ diu inhæſiſſe, & ex ejus mammis multum ac copioſum lac exuxiſſe, omniaque Martis nutu facta eſſe, & ideo horum cauſſa Martem Aphnæum nuncupatum.

Apud eundem auctorem legitur, Martem γυναικόθοιναν appellatum fuiſſe, quod Tegeatis quædam mulier vidua unà cum cæteris mulieribus Lacedæmonios inſidiis ſuperarit, eorumque ducem Charilaum captiuum Tegiam duxerit. Auguſtus verò Imperator ædem Marti Ultori in foro prope Veneris templum dicavit. Ovidius in quinto Faſtorum:

Ultor ad ipſe ſuos cœlo deſcendit honores,
Templaque in Auguſto conſpicienda foro.

Et alibi,

Stat Venus Ultori juncta viro ante fores.

Eam autem ædem vovit Auguſtus bello Philippenſi, quod adverſus Brutum & Caſſium ſuſcepit, ad ulciſcendam mortem Cæſaris avunculi. Coluerunt & Romani, ut auctor eſt Servius, Martem Quirinum intra urbem, quaſi cuſtodem & tranquillum. Dicitur à Græcis hic Deus ὁ ἄρης, ob maſculam virilitatem: nam τὸ ἄρρεν maſculum ſonat: vel potius, ut vult Suidas, à verbo ῥῶ, quod in futuro habet ῥήσω, ῥῆσειν. Nam adiecta privativa particula a, fit ἄρης, quaſi ſine loquela. ἐν τῷ πολέμῳ γὰρ οὐ λόγων, ἀλλὰ ἔργων χρεία. *Res enim non verbis, ſed manibus in bello conficitur.*

De Vulcani Cognominibus.

CAPUT. VII.

Vulcanus & ipſe unus ex majorum Gentium Diis, Latinis ita dictus eſt, auctore Marco Varrone, quòd ignis propter ſplendorem fulgeat: vel ut ſcribit Servius ad octavum Æneidos, appellatur Vulcanus, quaſi Volicanus, quod per aërem volitet. Ignis enim è [illegible] naſcitur. Unde & Homerus [illegible] de aëre præcipitatum in terras, quod

quod omne fulmen de aëre cadat. Hinc quidam, licet alioqui malus auctor, dicebat Vulcanum appellatum quasi volantem candorem. Sunt & qui dictum velint Vulcanum, quasi βυλίκαπνον, id est voluntatis calorem, propter eum, quem tantopere cum Minerva expetivit, concubitum.

Vocatus est Mulciber, vel quod omnia mulceat ac domet: vel quod æra molliat. Nullum enim metalli genus est, quod igne non mollescat. Vel quasi mulcens imbrem, nam cum nubes altiora petunt, calore in pluvias resolvuntur. Sunt qui à mutilando dictum velint, quòd ob clauditatem sit mutilatus. Ovidius Mulciberi hoc versu meminit:

Mulciberis capti, Marsque, Venusque, dolis.

Poëtæ fabulantur hunc ignis esse Deum, & ideo ab eis sæpe dicitur ignipotens. Virgilius in 3.

Haud secus Ignipotens, nec tempore segnior illo
Mollibus è stratis, opera ad fabrilia surgit.

Appellatur ab eodem Poëta paulò post

Lennius, à Lemno insula, in quam à matre Junone, simulatque natus fuit, præcipitatus fingitur.

> *Hæc pater Æoliis properat dum Lemnius oris.*

Caussa autem dejectionis hujus fuit, summa infantis deformitas. Unde quidam de Vulcano intelligunt versus istos apud Virgilium:

> - - - - *cui non risere parentes,*
> *Nec Deus hunc mensa, Dea nec dignata cubili est.*

Ab hac autem præcipitatione dicitur Homero Iliad. ύ. κυλλοποδίων, id est: *claudicans*, seu *mancus*. Diodorus Siculus scribit, Sesostrim Regem, cum flammam salvus evasisset, tum cæteris diis, tum Vulcano Liberatori vota persolvisse. Cœlius quoque auctor est, Vulcanum à Memphiticis lingua patria dici Phtham, & à Græcis Aphtham. Jamblichus de Opifice rerum loquens, Quatenus sine mendacio peragit omnia, & artificiosè simul cum veritate, Phtha nuncupatur. Græci vero hunc Vulcanum nominant, artificiosum duntaxat considerantes. Hunc Deum Græci ἥφαιστον vocant, qua-

si φάεσ ἴσωρ, id est: *luminis præsidem:* vel quasi luminosum, hoc enim significat φαυσός.

Cæterum quoniam hujus Dei pauca sunt cognomina, referam obiter, quod de templo ipsius, apud Ætnam Siciliæ promontorium ædificato, memoriæ proditum est. Tradunt enim ibi canes fuisse, qui delubrum ac lucum custodirent, ejus naturæ, ut si adeuntes puro intaminatoque pectore Deum salutatum venissent, illis cauda blandirentur, & veluti adventum gratularentur, tanquam talibus Deus oblectaretur, sin verò aliquis impuro corde accederet, procul adventanti allatrarent, nec templum introire paterentur, veluti si talis ingressu suo sacra prophanaturus esset, cujusmodi canes templorum nostrorum custodes esse, pauci credo optarint hodiè

De Neptuno.

CAPUT VIII.

Cicero in 2. de Nat. Deorum scribit, Neptunum dictum esse à nando, primis literis paulum immutatis. Alii malunt, ut Marcus Varro, sic appel-

latum esse à nubendo, id est tegendo. Hic quòd primus classem invenerit, & navigandi usum introduxerit, Deus maris creditus est. Virgilius:

- - - - Regique hæc dicite vestro,
Non illi imperium pelagi, sævumque tridentem,
Sed mihi sorte datum.

Idem à Græcis nominatus est ποσειδῶν, παρὰ τὸ πέδον σείειν, id est: *à soli concussione:* vel, ut scribit Fulgentius, quasi ποιῶν εἶδος, quòd mare formet imagines in se spectantium, ut apud Virgilium in Eclogis:

Nec sum adeò informis, nuper me in littore vidi,
Cum placidum ventis staret mare: non ego Daphnin
Judice te metuam, si nunquam fallit imago.

Vel quòd potum præbeat omnibus. πόσις enim potus est, & δίδωμι do. Vel, ut Plato vult in Cratylo, à ποσί, id est pedibus, καὶ δέσμῳ, id est vinculis, quòd vinculum habeat in pedibus. Euntem enim ipsum maris natura detinuit, neque ulterius progredi sivit, sed quasi vin-

vincula pedibus ejus imposuit. Servius super illud in secundo Æneidos :

> *Neptunus muros, magnoque emota tridenti*
> *Fundamenta quatit,*

Neptuno, inquit, *fundamenta consecrata sunt, cujus arbitrio moventur.* Unde ἐνοσίχθων vocatur, id est : *terram movens.*

Eadem ratione dicitur γαιήοχος, καὶ ἀσφάλιος, καὶ ἐννοσίγαιος, καὶ σεισίχθων, id est, ut nonnulli ad verbum transferunt, *Terriquassor*, & *Tellurimotor*. Plutarchus in Theseo refert, octavum quemque diem singulorum mensium, Neptuno quondam fuisse consecratum, octonarium enim numerum, cum geminum quadratum in se contineat, stabilitatem & immobilitatem Dei potentiæ significare. *Unde, inquit, nos Neptunum* ἀσφαλον, *&* γαιήοχον, id est : *firmum & minus errantem, ac terram continentem, appellare solemus.* Herodotus Neptuni σωτῆρος obiter meminit, sed cognomen illud omnibus Diis commune esse potest, quorum proprium est servare. Nos verò appellationem istam multo justius CHRISTO tribuemus. Immò illi soli, non ulli alii convenire, ex sacris literis omnes didicimus.

Dictus

Dictus est Neptunus Saturnius à Virgilio in 5.

Tum Saturnius hæc domitor maris edidit alti.

Sed habet cognomen hoc commune cum Jove fratre, & Junone sorore, ut apud eundem Poëtam in fine 4. Æneidos:

Jam jam nec maxima Juno,
Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.

Et eodem:

Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis.

Vocatus est præterea Hippius, & Latinè Equestris, quòd primus equos domuerit, artemque equitandi docuerit: vel, quòd equum antea ignotum tridentis ictu, primus hominibus ediderit. Lucanus:

Primus ab æquorea percussis cuspide saxis,
Thessalicus sonipes bellis feralibus omen
Exilit.

Et Virgilius in 1. Georg.

- - - - tuque ô, cui prima furentem
Fudit equum magno tellus percussa tridenti,
Neptune.

In

In hujus rei memoriam nono quoque anno quatuor equos in mare projiciebant. Sunt qui equeſtrem cum nominatum exiſtiment, vel, quod Pegaſus, aut, ut alii volunt, Arion equus velociſſimus ex eo natus ſit: vel, quod equuleus loco ejus patri Saturno ſuppoſitus fuerit, quem ille pro Neptuno devoravit. Pauſanias auctor eſt, cum Neptunus Cererem deperiret, & illa in equam ſe vertiſſet, Deum etiam in equum transformatum, atque ita equam iniiſſe: hincque Neptunum apud Arcades primum Hippium cognominatum. Idem ſcribit: Hippii Neptuni templum fuiſſe ad Haleſium montem Mantineæ: hocque ingredi qui volebat, in primis cavere debuiſſe, ne filum, quod templi ædificatores aditui oppoſuerant, ullo modo frangeret: alioqui futurum, ut undarum inſperſione mox occæcaretur, paulòque poſt decederet. Quod quia nonnullis evenerat, Hadrianum Imperatorem juxta vetus illud templum novum extruxiſſe, cuſtodesque abhibuiſſe, qui non ſinerent in vetus quenquam inſpicere. Hic autem Neptunus Hippius, alio nomine Conſus vocatur. Eundem enim & Equeſtrem & Conſum eſſe volunt. Porrò, nomen

Et dictus est Mavors, quod mares voret: vel potius, ut vult Cicero, quod magna vortat. Creditus est frater Bellonæ, ideoque vocatus est ἐνυάλιος, ab ἐνύω, id est Bellona, Belli Dea. Et quia potissimum delectatur sanguine humano, à Græcis nominatus est αἱμοχαρὴς, à Latinis sanguineus. Virgilius;

Sanguineus Mavors clypeo increpat.

Pausanias dicit eum θηρείταν quoque nuncupatum fuisse, non ἀπὸ τῆς θηρῦς, quam Martis fuisse nutricem memorant, sed quod oporteat virum Bellacem in prælio constitutum, non amplius mitem esse ac clementem. Livius scribit in primo, Numam Marti Gradivo Salios legisse. Martis Gradivi meminit etiam Virgilius in tertio Æneidos;

Gradivumque patrem, Geticis qui præsidet arvis.

Dicunt ei cognomen hoc tributum à Thracibus, quod in bello ultró citróque gradiatur: licet sint qui Gradivum à Gramine, à quo ortus est, derivent. Ferunt enim Junonem iratam, quod Jupiter sine mulieris concubitu Minervam genuisset, & ipsam absque viri commistione

ne, tactu cujusdam herbæ, quam ei Flora Dea commonstraverat, Martem peperisse. indéque à Græcis dictum ἀπάτωρ, quasi natum sine patre. Alii Gradivum ἀπὸ τ κραδαίνειν derivant, quod vibrare significat.

Pausanias refert in monte Cresio templum esse Martis ἀφνειὸς. Quum enim Mars Æropen Cephei filiam compressisset, & illa dolore partus interiisset, infantem matri defunctæ diu inhæsisse, & ex ejus mammis multum ac copiosum lac exuxisse, omniaque Martis nutu facta esse, & ideo horum caussa Martem Aphnæum nuncupatum.

Apud eundem auctorem legitur, Martem γυναικοθοίναν appellatum fuisse, quod Tegeatis quædam mulier vidua unà cum cæteris mulieribus Lacedæmonios insidiis superarit, eorumque ducem Charilaum captiuum Tegiam duxerit. Augustus verò Imperator ædem Marti Ultori in foro prope Veneris templum dicavit. Ovidius in quinto Fastorum:

Ultor ad ipse suos cœlo descendit honores,
Templaque in Augusto conspicienda foro.

Et alibi,

Stat Venus Ultori juncta viro ante fores.

Eam autem ædem vovit Augustus bello Philippensi, quod adversus Brutum & Cassium suscepit, ad ulciscendam mortem Cæsaris avunculi. Coluerunt & Romani, ut auctor est Servius, Martem Quirinum intra urbem, quasi custodem & tranquillum. Dicitur à Græcis hic Deus ὁ ἄρης, ob masculam virilitatem. nam τὸ ἄῤῥεν masculum sonat: vel potius, ut vult Suidas, à verbo ῥῶ, quod in futuro habet ῥήσω, ῥῆσαι. Nam adiecta privativa particula a, fit ἄρης, quasi sine loquela. ἐν τῷ πολέμῳ γὰρ οὐ λόγων, ἀλλὰ ἔργων χρεία. Res enim non verbis, sed manibus in bello conficitur.

De Vulcani Cognominibus.

Caput. VII.

Vulcanus & ipse unus ex majorum Gentium Diis, Latinis ita dictus est, auctore Marco Varrone, quòd ignis propter splendorem fulgeat: vel ut scribit Servius ad octavum Æneidos, appellatur Vulcanus, quasi Volicanus, quod per aërem volitet. Ignis enim è nubibus nascitur. Unde & Homerus dicit, cum de aëre præcipitatum in terras, quod

quod omne fulmen de aëre cadat. Hinc quidam, licet alioqui malus auctor, dicebat Vulcanum appellatum quasi volantem candorem. Sunt & qui dictum velint Vulcanum, quasi βουλίκαπνον, id est voluntatis calorem, propter eum, quem tantopere cum Minerva expetivit, concubitum.

Vocatus est Mulciber, vel quod omnia mulceat ac domet: vel quod æra molliat. Nullum enim metalli genus est, quod igne non mollescat. Vel quasi mulcens imbrem, nam cum nubes altiora petunt, calore in pluvias resolvuntur. Sunt qui à mutilando dictum velint, quòd ob clauditatem sit mutilatus. Ovidius Mulciberi hoc versu meminit:

Mulciberis capti, Marsque, Venusque, dolis.

Poëtæ fabulantur hunc ignis esse Deum, & ideo ab eis sæpe dicitur ignipotens. Virgilius in 3.

Haud secus Ignipotens, nec tempore segnior illo
Mollibus è stratis, opera ad fabrilia surgit.

Appellatur ab eodem Poëta paulò post

Lennius, à Lemno insula, in quam à matre Junone, simulatque natus fuit, præcipitatus fingitur:

Hac pater Æoliis properat dum Lemnius oris.

Caussa autem dejectionis hujus fuit, summa infantis deformitas. Unde quidam de Vulcano intelligunt versus istos apud Virgilium:

- - - - cui non risere parentes,
Nec Deus hunc mensa, Dea nec dignata cubili est.

Ab hac autem præcipitatione dicitur Homero Iliad. ύ. κυλλοποδίων, id est: *claudicans*, seu *mancus*. Diodorus Siculus scribit, Sesostrim Regem, cum flammam salvus evasisset, tum cæteris diis, tum Vulcano Liberatori vota persolvisse. Cœlius quoque auctor est, Vulcanum à Memphiticis lingua patria dici Phtham, & à Græcis Aphtham. Jamblichus de Opifice rerum loquens, Quatenus sine mendacio peragit omnia, & artificiosè simul cum veritate, Phtha nuncupatur. Græci vero hunc Vulcanum nominant, artificiosum duntaxat considerantes. Hunc Deum Græci ἥφαιστον vocant, qua-

si φάεος ἵσωρα, id est: *luminis præsidem:* vel quasi luminosum, hoc enim significat φαυςὸς.

Cæterum quoniam hujus Dei pauca sunt cognomina, referam obiter, quod de templo ipsius, apud Ætnam Siciliæ promontorium ædificato, memoriæ proditum est. Tradunt enim ibi canes fuisse, qui delubrum ac lucum custodirent, ejus naturæ, ut si adeuntes puro intaminatoque pectore Deum salutatum venissent, illis cauda blandirentur, & veluti adventum gratularentur, tanquam talibus Deus oblectaretur, sin verò aliquis impuro corde accederet, procul adventanti allatrarent, nec templum introire paterentur, veluti si talis ingressu suo sacra prophanaturus esset, cujusmodi canes templorum nostrorum custodes esse, pauci credo optarint hodiè

De Neptuno.

CAPUT VIII.

Cicero in 2. de Nat. Deorum scribit, Neptunum dictum esse à nando, primis literis paulum immutatis. Alii malunt, ut Marcus Varro, sic appel-

latum esse à nubendo, id est tegendo. Hic quòd primus classem invenerit, & navigandi usum introduxerit, Deus maris creditus est. Virgilius:

- - - - Regique hæc dicite vestro,
Non illi imperium pelagi, sævumque tridentem,
Sed mihi sorte datum.

Idem à Græcis nominatus est ποσειδῶν, παρὰ τὸ πέδον σείειν, id est: *à soli concussione:* vel, ut scribit Fulgentius, quasi ποιῶν εἶδος, quòd mare formet imagines in se spectantium, ut apud Virgilium in Eclogis:

Nec sum adeò informis, nuper me in littore vidi,
Cum placidum ventis staret mare: non ego Daphnin
Judice te metuam, si nunquam fallit imago.

Vel quòd potum præbeat omnibus. πόσις enim potus est, & δίδωμι do. Vel, ut Plato vult in Cratylo, à ποσί, id est pedibus, καὶ δεσμῷ, id est vinculis, quòd vinculum habeat in pedibus. Euntem enim ipsum maris natura detinuit, neque ulterius progredi sivit, sed quasi

vin-

vincula pedibus ejus imposuit. Servius super illud in secundo Æneidos:

> *Neptunus muros, magnoque emota tridenti*
> *Fundamenta quatit,*

Neptuno, inquit, *fundamenta consecrata sunt, cujus arbitrio moventur.* Unde ἐννοσίχθων vocatur, id est: *terram movens.*

Eadem ratione dicitur γαιήοχος, καὶ ἀσφάλιος, καὶ ἐννοσίγαιος. καὶ σεισίχθων, id est, ut nonnulli ad verbum transferunt, *Terriquassor*, & *Tellurimotor*. Plutarchus in Theseo refert, octavum quemque diem singulorum mensium, Neptuno quondam fuisse consecratum, octonarium enim numerum, cum geminum quadratum in se contineat, stabilitatem & immobilitatem Dei potentiæ significare. *Unde, inquit, nos Neptunum ἀσφαλον, & γαιήοχον,* id est: *firmum & minus errantem, ac terram continentem, appellare solemus.* Herodotus Neptuni σωτῆρος obiter meminit, sed cognomen illud omnibus Diis commune esse potest, quorum proprium est servare. Nos verò appellationem istam multo justius CHRISTO tribuemus. Immò illi soli, non ulli alii convenire, ex sacris literis omnes didicimus.

Dictus

Dictus est Neptunus Saturnius à Virgilio in 5.

Tum Saturnius hæc domitor maris edidit alti.

Sed habet cognomen hoc commune cum Jove fratre, & Junone sorore, ut apud eundem Poëtam in fine 4. Æneidos:

Jam jam nec maxima Juno,
Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.

Et eodem:

Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis.

Vocatus est præterea Hippius, & Latinè Equestris, quòd primus equos domuerit, artemque equitandi docuerit: vel, quòd equum antea ignotum tridentis ictu, primus hominibus ediderit. Lucanus:

Primus ab æquorea percussis cuspide saxis,
Thessalicus sonipes bellis feralibus omen
Exilit.

Et Virgilius in 1. Georg.

- - - - tuque ô, cui prima furentem
Fudit equum magno tellus percussa tridenti,
Neptune.

In

In hujus rei memoriam nono quoque anno quatuor equos in mare projiciebant. Sunt qui equestrem eum nominatum existiment, vel, quod Pegasus, aut, ut alii volunt, Arion equus velocissimus ex eo natus sit: vel, quod equuleus loco ejus patri Saturno suppositus fuerit, quem ille pro Neptuno devoravit. Pausanias auctor est, cum Neptunus Cererem deperiret, & illa in equam se vertisset, Deum etiam in equum transformatum, atque ita equam iniisse: hincque Neptunum apud Arcades primum Hippium cognominatum. Idem scribit: Hippii Neptuni templum fuisse ad Halesium montem Mantineæ: hocque ingredi qui volebat, in primis cavere debuisse, ne filum; quod templi ædificatores aditui opposuerant, ullo modo frangeret: alioqui futurum, ut undarum inspersione mox occæcaretur, paulòque post decederet. Quod quia nonnullis evenerat, Hadrianum Imperatorem juxta vetus illud templum novum extruxisse, custodesque abhibuisse, qui non sinerent in vetus quenquam inspicere. Hic autem Neptunus Hippius, alio nomine Consus vocatur. Eundem enim & Equestrem & Consum esse volunt. Porrò, nomen

hoc ei tributum eſt, quòd conſiliis præ- eſſe credatur. Et quia conſilia tecta & occulta eſſe decet, idcirco templum habebat ſubterraneum, ad quod dabatur tantum acceſſus, cum equeſtria certamina celebrabantur, nam reliquo anni tempore claudebatur. Illud vulgatiſſimum eſt, *Romulum, ſimulatis in honorem Equeſtris Neptuni Conſulibus ludis, dato ſuis ſigno, virgines Sabinas rapuiſſe.* Ovidius in 3. Faſtorum:

Feſta para Conſo,. Conſus tibi cætera dicet,

Aiunt eum Genethlium quoque fuiſſe appellatum. Sed & Jupiter hoc cognomine dictus eſt, quod ei incumbat cura gignendorum liberorum. Vocarunt etiam eum πετραῖον, quod olim, ſuper ſaxo conſopitus, urinam profuderit genitalem, ex qua natus fuit equus primus, quem dixere σκύφιον: vel quod, diſſectis Theſſaliæ montibus, per ipſos Peneum deduxerit, cum antea per urbem flueret, & agros pleroſque vaſtaret.

Erat præterèa à Trœzeniis extra muros templum Neptuno Phytalmio erectum, quod, eorum precibus motus, non amplius aquam ſalſam frugibus inſpergeret.

ret. Hesichius idem cognomen Jovi tribuit, & certè Jupiter à Poëtis subinde appellatur: *Hominum sator atque Deorum.* Nam φύειν idem est quod sero, seu planto. Pausanias scribit, cum Inachus cæterique judices Argivum agrum Junoni, non Neptuno adiudicassent, ipsum iratum regionem aquis obduxisse: & cum Juno ab eo impetrasset, ut unda recederet, Argivos unde fluctus retrocessisset, Neptuno προσκλυστίῳ templum construxisse. προσκλύζω enim inundo significat.

Eodem auctore dictus est Onchestius, ab Onchesto civitate, juxta quam Sphynx erat. Appellatur & Propertio Tænarius. Tænarus enim oppidi, portus, & promontorii nomen est, ubi Neptunus præcipua veneratione habebatur. Dixerunt veteres, per Tænarum descensum esse ad inferos. Hinc Vergilius:

Tænarias etiam fauces, alta hostia Ditis.

Cognominatus est & Heliconius, non ab Helicone fonte decantatissimo, sed ab Helice civitate, ubi positum ei templum erat. Strabo libro 8. Refert totam Helicen, unà cum Heliconii Neptuni templo diluvii instar miserè à fluctibus absorptam, eamque cladem ob iram Neptu-

ni accidisse. Nam cum Jones ex Helice profugi, legatis sæpius missis ab Helicensibus neque Neptuni statuam, neque sacra impetrare potuissent, iratum Deum proxima hyeme urbem ipsam toto cum loco aquarum inundatione obruisse.

Illud verò prætereudum non est, quemadmodum à certaminibus Jupiter dictus est Olympius, & Apollo Pythius: ita & Neptunum ab Isthmiis ludis, qui singulis lustris in Isthmo Corinthiaco celebrari magna pompa consueverant, Isthmium cognominatum fuisse. Cæterum quemadmodum constans opinio est, Olympica ab Hercule in honorem Jovis primitus instituta; ita Plutarchus auctor est, Theseum æmulatione Herculis Isthmia Neptuno primum instituisse. Quod enim ibidem in Melicertæ honorem constitutum est, noctu agitari, initiandi magis, quàm spectaculi aut celebritatis speciem præ se ferens.

Finis libri Primi.

JU-

JULIANI AURELII

LESSIGNIENSIS.

De Cognominibus Deorum Gentilium,

LIBER SECUNDUS.

De Junone.

CAPUT PRIMUM.

Superiore libro enumerata sunt eorum Deorum Cognomina, qui inter Deos majorum Gentium mares habentur. Superest nunc similiter referamus, quæ Cognomina indita sint & majorum Gentium Deabus. Et quia Junoni inter illas principatum tribuerunt, ab ea inchoandum est.

Est autem Juno à Juvando dicta, quemadmodum & Jupiter: vel à Janua,

(ut voluit quidam, quaſi Jano) quod maritis & naſcituris januam pandat. Ipſa enim nubentibus & parientibus præeſſe dicitur. Unde & varia ei Cognomina attributa ſunt. Appellata enim eſt Interduca, & Domiduca, quia veteri ritu ſponſas ad ſponſos ducere prima nocte conſueverant: & Unxia, quia mos erat virginibus, priusquam ſponſorum limina tranſgrederentur, poſtes eorum laneis vittis ornare, & oleo perfricare. Item & Socigena, quod mulierem viro ſociet: & Jugalis, à coniunctione maris & fœminæ, ut apud Virgilium hoc verſu:

Ne cui me vinclo vellem ſociare jugali.

Et hoc:

Junoni ante alios, cui vincla jugalia curæ.

Ubi Servius, Junonem nominatam dicit jugalem à jugo, quod imponebatur matrimonio coniungendis.

Simili de cauſſa dicta à Græcis Gamelia, & à Latinis pronuba. Virgilius in quarto Æneidos:

- - - - prima & Tellus, & pronuba
Juno,
Dant ſignum.

Eſt

Eſt & γαμήλιος Jovis epitheton, quod ei quoque nuptiæ curæ ſint. Certè apud Quintilianum Coniugales Dii pro Jove & Junone accipiuntur. Et Plutarchus commemorat quinque Deos nuptiis præſidentes, Jovem adultum, Junonem adultam, Venerem, Leporem, & Dianam. Erat & ſextus, vel præcipuus Hymenæus, ut apud Catullum in Epithalamio:

Huc ades, ô Hymenæe Hymen, ades ô Hymenæe.

Quemadmodum autem ex eo quod nuptiis præpoſita erat, variis nominibus appellabatur: ſic ex eo quod parturientium Dea credita eſt, multa quoque habuit cognomina. Dicta enim eſt Matrona, quod his præſit mulieribus, quæ aptæ ſunt conceptui, idoneæque ut matres fiant: & Populonia, quòd ex maris & fœminæ commiſtione novi ſubinde populi creentur: & Fluona, quod mulieres eam ſanguinis fluorem in conceptu retinere putarent, vel quod eam menſtrua fœminarum ſingulis menſibus ſiſtere crederent. Auguſtinus Deam, quæ menſtruis fluoribus præeſt, Menam vocat. Et Februam, à februis, id eſt pur-

 gatio-

gationibus, quòd fœminas poſt partum ſecundis exeuntibus, purgare putaretur: & Opigena, quòd opem laborantibus in partu præbere crederetur: & Lucina, à luce, quam infantibus ſimulatque nati ſunt, impartiri dicebatur, vel à luco qui fuit ad radices montis Exquilii, ubi templum habuit antiquiſſimum. Ovidius in 2. Faſtorum:

Gratia Lucinæ, dedit hæc tibi nomina lucus.
Aut quia principium tu Dea lucis habes.

Hanc Deam in partus diſcrimine ac difficultate invocari ſolitam, auctor eſt idem Ovidius in 3. Faſtorum:

Dicite, tu nobis lucem Lucina dediſti:
Dicite, tu voto parturientis ades.

Et Plautus in Aulularia:

Perii mea nutrix, obſecro te, uterus dolet:
Juno Lucina tuam fidem.

Et Terentius in Andria:

Juno Lucina fer opem, ſerva me obſecro.

Notandum autem, Græcos etiam Dianam vocaſſe Lucinam, eique parturien-

 tium

tium curam tribuiſſe, quod ipſa ante nata matri Latonæ Apollinem enitenti obſtetricis officium præſtiterit. Virgilius hoc verſu:

Caſta fave Lucina, tuus jam Regnat Apollo:

Procul dubio de Diana, non Junone intellexit. Certè Cicero cum ſcribit templum Dianæ Epheſiæ idcirco arſiſſe, quod ipſa in partu Olympiadis adeſſe voluiſſet, ſatis indicat & ipſam Dianam parientibus præfuiſſe. Item & Horatius hoc carmine:

Montium cuſtos, nemorumque virgo,
Quæ laborantes utero puellas
Ter vocata audis.

Cauſſam reddunt phyſici, quia Diana eadem eſt cum Luna, quæ plurimum confert ad pariendum, ut cujus proprium munus ſit rimas corporum diſtendere, & meatibus viam dare; quod eſt accelerando partui admodum ſalutare. Invocabant & matronæ in ſimili neceſſitate Ilithyjam, quam ex Hyperboreis ad Latonam parturientem in Delon veniſſe, Pauſanias auctor eſt. Ab hac Deæ omnes ſub quarum poteſtate ſunt partu-

rientes, dicuntur Ilithyjæ. Meminit Horatius in Carmine Seculari:

Rite maturos aperire partus
Lenis Ilithyja, tuere matres,
Sive tu Lucina probas vocari,
Seu genitalis.

Et Ovidius in 9. Metamorph.

- - - - faveant tibi numina ſaltem,
Corripiantque moras, tunc cum matura vocabis
Præpoſitam timidis parientibus Ilithyjam.

Non ſolum autem Juno à parientibus, ſed etiam ab omnibus ægrotantibus implorabatur. Unde etiam Soſpita appellata eſt, ut quæ ſervandi poteſtatem habere credita ſit. Ferunt Ariſtotelem Nicanore genero ægrotante duas ſtatuas voviſſe, ſi Nicanor incolumitatem reciperet: alteram Jovi Servatori, alteram Junoni Soſpitæ Cornelius Conſul adverſus Inſubres dimicaturus, vovit in principio pugnæ Junoni Soſpitæ templum, ſi Romani ſoſpites domum redirent, & hoſtes in fugam verterentur.

Ajunt autem Deam hanc, cum adhuc virgo eſſet ac puella, παρθένον appellatam: & poſteaquam Jovi nupſiſſet, τέλειαν,

λείαν, id est adultam: & cum dissideret à Jove, ac rursus Stymphalon, ubi à Temeno educata fuerat, repetere vellet, χήραν id est viduam. Et quoniam inter cæteras Deas principem locum obtinere putabatur, vocata est κατ' ἐξοχὴν, Juno magna. Virgilius:

Junonis Magnæ primum prece numen adora.

Et Ovidius in Fastis:

Monte sub Exquilio multis inciduus annis
Junonis Magnæ nomine lucus erat.

Hinc est quod etiam Virgilius eam appellat Reginam Deorum:

Ast ego quæ Divûm incedo Regina.

Et alibi vocat eam Bonam:

Adsit lætitiæ Bacchus dator, & bona Juno.

Dicta est præterea Curitis, vel à curru quem habuit, ut apud Virgilium:

- - - - hic illius arma,
Hic currus fuit. - - -

Vel potius ab hasta, quæ Curis lingua Sabinorum dicebatur; ut apud Ovidium:

Sive quod hasta curis priscis est dicta Sabinis:

Nam omnes propè Junonis statuæ hastis innixæ cernebantur. Vel quod omen esset fortium virorum gignendorum: hasta enim viri strenui donabantur, & captivi sub ea vendebantur. Vel quod violenta fuissent prima connubia: vel ut discerent uxores virilem ornatum, & minime effeminatum amare. Vocata quoque est Moneta, à monendo: Cum enim ingens terræmotus accidisset, ferunt in arce ex æde Junonis vocem auditam, quæ monebat, ut ipsi plena procuratio fieret, & ab ea monitione Deam Monetam nuncupatam. Cicero in 1. de Divin. Atque etiam scriptum à multis est, cum terremotus factus esset: ut sue plena procuratio fieret, vocem ab ęde Junonis ex arce extitisse. quocirca Junonem illam appellatam Monetam. Et in secundo: Quod de Moneta dici potest, à qua quid unquam preterquam de sue plena moniti sumus? Alii auctores sunt, Camillum adversus Gallos Senones decertaturum, cum Deorum quoque auxilium implorandum censeret, ędem Junoni Monetę vovisse, finitoque bello Senatum

natum ad eam pro magnitudine populi Romani construendam duumviros constituisse, locumque in arce destinatum, ubi quondam fuerat domus Manlii Capitolini. Cui sententię astipulatur Ovidius in Fastis:

Arce quoque in summa Junoni templa Monetæ,
Ex voto memorant facta Camille tuo.
Ante domus Manli fuerat, qui Gallica quondam
A Capitolino reppulit arma Jove.

Valerius Maximus & Lactantius Firmianus, alterius Junonis Monetę meminerunt, quę prius à loco, ubi in prçcipua veneratione habebatur, Juno Vejensis dicebatur. Verba Valerii sunt hęc: *Captis à Fur. Camillo Vejis milites jussu Imperatoris simulacrum Junonis Monetæ, quod ibi præcipua religione cultum erat, in urbem tralaturi, sede sua movere conabantur: quorum ab uno per jocum interrogata Dea, an Romam migrare vellet, velle respondit.* Livius scribit Junonem hanc, quę ex Vejis Romam translata est, in Aventino collocatam, ibique templum ei postea ab eodem, qui voverat Camillo, dedicatum, ex quo satis apparet, istam non fuisse e-

andem cum superiore. Suidas vero scribit Junonem nuncupatam idcirco Monetam, quod Romanos in bello quod adversus Pyrrhum & Tarentinos gesserunt, ad rei nummariç summam necessitatem redactos monuerit, ut simul cum armis justitiam colerent, ita enim fore, ut illis pecuniç non deessent. Refert Pausanias, Junonem à Lacedçmoniis *αἰγοφάγον*, id est: *Caprivoram* appellatam, Herculemque eam erexisse, quod Juno ipsi adversus Hippocoontem pugnanti non sit adversata. Cognomen autem hoc ideo Hercules indidit, quod deficientibus aliis hostiis, capras ei primus mactaverit.

Fortassis etiam à capris, Caprotina dicta est. Marcus Varro: *Nonæ*, inquit, *Caprotinæ, quòd eo die in Latio Junoni Caprotinæ mulieres sacrificant, & sub caprifico faciunt, & è caprifico adhibent virgam.*

Coluerunt & Plateenses Junonem Citheroniam, ut in cujus tutela ipsorum ager esset, ut Plutarchus refert in Aristide.

Meminit & Pausanias Junonis Buneç, cui cognomen hoc à Bunone Mercurii filio tributum tradit.

Item Junonis Antheç, id est: *floridæ:* de

de qua nihil aliud memorabile prodidit, nisi quod scribit ante ipsius templum extitisse earum mulierum tumulum, quę ex insulis in Ægeo positis, Dionysio auxiliantes in pręlio adversus Argivos & Perseum desideratę sunt.

Diodorus Sicul. scribit, apud Jalysios & Camyrços Junonem Telchiniam appellatam. Servius ad illum locum Virgilii:

Circaumque jugum queis Jupiter Anxuris arvis
Præsidet, & viridi gaudens Feronia lympha,

ait in Campania cultam Junonem, quę Feronia dicebatur. Plutarchus in Hannib. refert, Feronię templum, quod erat ea tempestate opulentissimum à Pœnis direptum. Et Strabo auctor est, eos qui Feronię numine afflabantur, nudis pedibus ardentes prunas sine ulla lęsione perambulasse. Sed tamen videtur Feroniam aliam facere à Junone, sicut & Plutarchus.

Erat & Juno Gabina, à Gabinis religiosissime culta, ut apud Virgilium in 7. Æneidos:

- - quin-

Junonis Laciniæ marmoreas tegulas abstulisset, quibus templum Fortunę equestris, quod Romę construendum curaverat, tegeret, & mente captum: & amissis filiis, in Illyrico militantibus, summo animi dolore consumptum esse. Plinius refert, in ara Junonis Laciniæ sub divo sita cinerem immobilem fuisse, perflantibus undique ventis. Idem auctor est, Zeuxin tabulam quam fecerat, conspectis omnibus Agrigentinorum virginibus nudis, in templo Junonis Laciniæ posuisse. Dicitur autem Græcè Juno ἥρα, quæ vox idem Latinè sonat quod terra, vel aër. Nam Junonem physici pro terra seu aëre usurpant. Vel auctore Platone, quasi ἐρατή, id est amabilis, propter amorem quo Jupiter in Junonem affectus est.

De Diana.

CAPUT II.

Diana dicta est (ut ait Cicero) libro secundo de Natura Deorum, quòd nocte quasi diem efficiat: vel (ut quidam alius voluit) quasi duana, quòd Luna duobus temporibus noctu & interdiu

appareat: vel à Διὸς, quasi Joviana: vel quasi Deviana, quòd venatores in sylvis deviare soleant: Cicero libro de Natura Deorum tertio, quo loco plures commemorat Dianas, tradit Upin tertiæ patrem fuisse, Deamque à Græcis paterno nomine Upin vocatam. Macrobius appellat eam Opin, per o literam, dicitque Virgilium cognomen hoc non Dianæ, cum tamen ipsi proprium sit, sed uni ex comitibus ejus tribuisse.

Velocem interea superis in sedibus Opin,
Unam ex virginibus sociis sacraque caterva
Compellabat. - - - -

Et paulò post:

At Triviæ custos jam dudum in montibus Opis.

Nata dicitur Diana ex Jove & Latona, unde & Latonia appellata est. Virgilius:

- - - - Et has tristis Latonia voces
Ore dabat. - - - -

Varro tamen facit eam filiam unius ex Titanibus, unde & Titanin dicit eam nominatam. Vocata est Græcè ἄρτεμις, διὰ τὸ ἀρτεμὲς καὶ τὸ κόσμιον, ἢ τῆς παρ-

ϑενίας ἐπιθυμίαν. Id est, *propter virginitatem, & modestiam, & virginitatis constans propositum*: vel ὡς τὸν ἄροτον μισησάσης τοῦ ἀνδρὸς ἐν γυναικί. *quòd viri & fœminæ coitum oderit.* Tametsi fabulentur eam concubuisse cum Endymione & Pane. Unde quidam:

Latmius Endymion non est tibi Luna pudori.

Et Virgilius:

Munere sic nivio lanæ, si credere dignum est,
Pan Deus Arcadiæ captam te Luna fefellit,
In nemora alta vocans, nec tu aspernata vocantem es.

Macrobius vult dictam ἄρτεμιν, quasi ἀεροτόμιν, quòd Luna aërem secet. Nam Dianam pro Luna capi, usitatissimum est. Unde & Græcè τρίμορφος, καὶ τριοδῖτις, καὶ τρικέφαλος, & Latinè Trivia, & Tergemina, & Triformis nuncupata est. Solet enim Luna in triplicem speciem sese convertere. Malunt alii cognomina hæc ei tributa esse, quod ipsa tres facies seu tres vias, hoc est tria numina in diversis locis habeat: nempe in

cœlo, ubi Luna dicitur: & apud inferos, ubi Hecate sive Proserpine nominatur: in terra, seu sylvis, ubi Diana vocatur. Horatius:

Montium custos, nemorumque virgo,
Quæ laborantes utero puellas
Ter vocata audis, adimisque letho,
Diva triformis.

Et Virgilius in quarto:

Tergeminamque Hecatem, tria virginis ora Dianæ.

Et Prudentius contra Symmachum:

Denique cum Luna est, sublustri splendet amictu.
Cum succincta jacit calamos, Latonia virgo est.
Cum subnixa sedet solio, Plutonia conjux
Imperitat Furiis, & dictat jura Megæra.

Et quidam incertus auctor:

Terret, lustrat, agit, Proserpina, Luna, Diana:
Ima, superna, feras, sceptro, fulgore, sagitta.

Marcus Varro dicit, Dianam appellatam Triviam, eo quòd ferè in trivio ponere-

tur in oppidis Græcis : vel quod diceretur esse, quæ in cœlo tribus viis moveretur, in altitudinem, latitudinem, & longitudinem. Ovidius in 1. Fast.

Ora vides Hecates in tres vergentia partes,
Vervet ut in ternas compita secta vias.

Consueverant autem in triviis & quadriviis in honorem Dianæ flebiliter vociferari, quod Ceres amissam filiam isthoc modo requisiisset. Porrò Hecate sic denominata est, vel quòd centum victimis placanda esset : vel quod centum annos errare faceret insepultos : vel propter Lunæ multiplicem virtutem : vel propter coronas, quæ multifariè circa Lunam conspiciuntur : vel ab ἑκάτω, id est sole, ut sit Hecate, sicut à Cyntho Cynthia. Item τρικέφαλος, quia (ut inquit Orpheus) tria habuit capita, dextrum equinum, sinistrum caninum, medium suis agrestis.

Cæterum quæ Latinis Proserpina, Græcis Persephone dicitur, de qua nonnihil in tertio lib. dicimus. Festus vero auctor est, Dianam non triviis tantum, sed etiam viis præfuisse. Hinc appellata est ἐνοδία, καὶ νυχία, καὶ νυκτιπόλος, καὶ σελασφόρος, καὶ χθονία. Lunari enim lu-

mine viæ redduntur viatoribus expeditiores, unde Latinis Noctiluca nominata est.

Dicta est quoque Dictynna, propter radiorum splendorem, hoc est διὰ τὸ βάλλειν δεῦρο τὰς ἀκτῖνας. δίκειν γὰρ, τὸ βάλλειν ἐστι. Sed sic scriberetur in secunda per ι, non υ. quare melius alii ἀπὸ τῶν δικτύων, id est à plagis derivant, quod Dea sit venationis. Diodorus tamen scribit, Dictynnam aliam esse à Diana. Ipsam enim in Creta natam ex Jove & Charmide, consuetudineque Dianæ usam; atque hoc caussam præbuisse, ut eadem cum Diana putaretur. Solinus auctor est, Cretenses Dianam religiosissimè quondam veneratos, eamque Britomartin gentiliter nominasse, quod nomen sonabat eis virginem dulcem. Atque hujus ædem non licuisse cuiquam nisi nudo corpore intrare. Dicunt alii Britonem, Nympham fuisse Cretensem Dianæ sociam, quæ in retia capiendis piscibus demissa se præcipitem dedit, quod à Marte solicitaretur. Invenio alibi scriptum κριτομαρτὶν.

Appellata præterea est à studio venationis θηροκτόνος, καὶ ἐλαφηβόλος, id est *cervorum & ferarum interfectrix.* Sunt

ta-

tamen qui scribant eam Elaphiæam vocatam ab Elaphia nutrice. Lycea quoque à lupis expulsis nominata est, & σωτῆρα à Megarensibus, quod ipsius potissimum auxilio Mardonii exercitum trucidassent. Dicitur & Theseus, Dianæ Soteræ templum in Trœzeniorum foro constituisse, ob superatum Asterionem Minois Regis filium.

In multis autem locis sacrificabatur Dianæ sanguine humano, ut in Tauris loco Scythiæ, unde Taurica seu Taropolia dicta est. Sed cum Ariciam translata esset, eique servi aliquandiu immolati fuissent, displicuit tandem Romanis sacrificii crudelitas, traductaque est ad Laconas, ubi sacrificii consuetudinem puerorum verberibus diu servatam, testis est Cicero in secundo Tusculanarum. Similia refert Pausanias, qui scribit in Dianæ Orthiæ sacrificiis apud Laconas adolescentulos, qui Bomonicæ dicebantur, aris superpositos contendere solitos, quis plura verbera sustineret. Traduntalii, cum Iphigenia ad aram staret, Taurum per medium agmen cucurrisse, vatemque hoc conspecto respondisse, Taurino sanguine, non humano Dianæ sacrificium peragendum esse. Atque ejus memorem Orestem

in Attica Dianæ Tauropoliæ templum jussu Palladis construxisse. Diodorus de quadam Amazonum Regina loquens, *Marti quoque* (inquit) *& Dianæ sacrificium instituit, quod Taropolium appellavit.* Potest & dicta esse ταυροπόλης, quod gregibus præsit: vel quod Luna, quæ eadem est cum Diana, Tauris vehatur. Suidas scribit dictam ταυροπόλαν, quod immissum adversus Hippolytum à Neptuno Taurum œstro perculerit, eumque passim errantem arcu sauciaverit, unde & ταυροβόλον nuncupatam.

Cœlius refert ex antiquorum monumentis, Dianæ quoque Triclariæ sanguine humano quondam litatum fuisse, quod in ipsius delubro Melanippus & Comætho amore victi turpiter coiissent. Pausanias addit, ob hanc templi profanationem secutam magnam agrorum sterilitatem: consultumque Apollinem respondisse, ut Melanippum & Comæthonem, & præterea singulis annis virginem pulcherrimam Dianæ sacrificarent: tandemque Eurypylum illius sacrificii crudelitatem sustulisse.

Fuit & λυγόδεσμος appellata, propterea quod dicatur inventa inter virgultorum densitatem, quæ λύγοι vocantur.

Dicta quoque est Fascelis, à fasce lignorum, inter quæ ejus simulachrum absconsum erat, quod occiso Thonate, Tauricæ regionis Rege, ab Iphigenia Agamemnonis filia, in Italiam delatum est: & Leucophryne, cujus idolum filii Themistoclis Athenis dedicarunt: & Eucleas, quam Thebanis fecit Scopas: & apud Pheneatas Eurippa, cui templum Ulysses construxit, quòd amissos equos ibi invenisset: & Pyronia in monte Crathide, unde vetustis temporibus Argivum ignem ad Lernea ferebant: & Strongilios, quasi rotunda, seu turbinata, cujus simulachrum fecit Praxiteles: & Coryphæa, cujus in apice montis Cymortii visebatur sacellum.

Sed & à nominibus eorum, qui templa ei posuerunt, vel statuas erexerunt, varias etiam nomenclaturas consecuta est. Colenis enim denominata est à Coleno, qui ante Cecropen regnavit: & Cnagia, à Cnagio Spartano, qui in bello à Castore & Polluce in Aphidnam gesto, captus, & Cretensibus venditus, cum Deæ simulachro in patriam aufugit: & Laphria, à Laphrio Phocensi, qui eam Calydoniis erexerat. Licet alii malint sic dictam, quòd ira Deæ singulis annis in

Oeneum ἐλαφροτέρα, id eſt mitior fieret. Et Munychia, à Munycho, qui ei ſacellum de nomine ſuo ædificavit. Quia autem urſam in hoc ſacello genitam Athenienſes occiderant, ingens fames ſubſecuta eſt: qua non prius eos liberatum iri reſpondit oraculum, quàm inventus eſſet qui filiam Dianæ ſacrificaret. Quod Embarus quidam hac lege ſe facturum repromiſit, ſi ſacerdotium ei quamdiu viveret, non adimerent. Item Brauronia, à Braurone populo: vel Braurone Heroe, qui populo nomen dedit. Erat autem in arce Athenienſium, Dianæ Brauroniæ fanum, & ejus ſimulachrum à Praxitele factum. Alphæa quoque nominata eſt ab Alphæo, quem miro aſtu deluſit. Nam cum Dea intellexiſſet, illum per noctem in ſaltibus ſe perſequi, ſibi cæteriſque Nymphis luto faciem illevit, ut quæ eſſet Diana, diſcernere neſciret, atque ita re infecta domum rediret. Cæterum Letrinei Alpheum miſerati, ab ejus amore Dianam Alphæam nominarunt.

Dicta eſt præterea Lycoanitis, à Lycoa civitate, ubi templum habuit: & Sciatis à Scia loco, & Cnacalyſia à Cnacalo monte, juxta quem ſacra ei fa-

cie

ciebant Caphyatæ: & Pergæa, à Perga oppido Pamphylię, ubi templum habebat operosissimum, & ei fiebant celeberrima quotannis festa: & Stymphalia, à Stymphalo urbe, circa cujus ædificia efficte erant Stymphalides aves anthropophagi, quas Hercules sagittis confecit: & Amarysia, ab urbe Amaryntho: & Agrotera, ab Agra regione, ubi Deam venationem primum exercuisse tradunt, cujus rei gratia simulachrum ejus arcum tenebat: & Delia, ab insula Délo: & Cynthia à Cyntho monte, qui tantæ fertur altitudinis, ut totam Delon umbra sua tegat. Virgilius in 3. Eclog.

Notior ut non sit canibus jam Delia nostris.

Et in primo Æneidos:

Qualis in Eurotæ ripis, aut per juga Cynthi
Exercet Diana choros.

Et Susia, à Susa nobilissimo Persarum oppido in quo Dianæ Süsię templum erat magnificentissimum: & Coloena, à lacu quodam Coloo nomine, circa quem in maxima habebatur veneratione. Refert Strabo scripsisse quosdam, in hoc loco

diebus solennibus simias saltare consuevisse. Et Condyleatis, à Condylea uno à Caphyis distante stadio. Sed hęc postea mutato nomine ἀπαγχομένη inde appellata est, quòd pueri circa templum ejus colludentes, funiculum fortè repertum Dianę collo injecerunt, Deam se suspendisse clamantes. Sed cum à Caphyatis deprehensi, lapidibusque obruti fuissent, accidit ut Caphyatarum uxores abortirent. Consultum oraculum respondit, pueros sepeliendos esse, & eis sacra quottannis facienda.

Inter omnia autem Dianę delubra quę variis in locis habuit, nullum magnificentius extitit templo Dianę Ephesię, ut quod à tota Asia vix perfectum sit ducentis viginti annis. Plinius scribit, ędem hanc ędificatam esse in loco palustri, ne terręmotus aut hiatus timeret: & ne in lubrico atque instabili tantę molis fundamenta locarentur, ea substrata esse calcatis antè carbonibus, deinde lanę velleribus: universique templi longitudinem quadringentorum viginti quinque pedum fuisse, latitudinem ducentorum viginti. Item columnas centum viginti septem fuisse, sexaginta pedum latitudine, à singulis Regibus factas. Pindarus, Me-

la, & Solinus tradunt, ab Amazonibus Aſia potitis, templum hoc conſtructum fuiſſe. Sed Pauſanias Pindarum reprehendit, dicens, Crœſum quendam virum indigenam, & Epheſium Iſtri fluvii creditum filium, templum hoc ædificaſſe. Adeò autem celebre fuit hoc Dianę templum, ut inter ſeptem orbis miracula annumeratum ſit: & cum Xerxes omnia Aſiatica templa igni daret, huic ſoli pepercerit. Sed hęc Xerxis clementia, inquit Solinus, non diu ſacras ędes à malo vindicavit. Nam Eroſtratus cum nomen ſuum poſteritati conſecrare modis omnibus cuperet, atque hoc virtute conſequi ſceleratus nebulo non poſſet, nobiliſſimam fabricam manu ſua incendit, ratus propter hoc ſaltem facinus nomen ſuum ab hiſtoriographis propagatum iri. Refert Strabo, cum Eroſtratus Dianę templum igni conſumpſiſſet, Epheſios novum conſtruxiſſe priore magnificentius, mulierum ornamentis & multis opibus ad id collatis, refectisque prioribus columnis.

Invenio & Romanos Dianę in Aventino rem divinam facere conſueviſſe, Serviumque Tullium Romanorum Regem, Latinis ſuaſiſſe, ut exemplo eorum

rum qui Dianę Ephesię ędem construxerant, & ipsi Dianę Aventino monte templum ędificarent. Propertius:

Phillis Aventinæ quadam est vicina Dianæ. &c.

De Minerva.

Caput. III.

Appellata est Minerva (teste Cicerone) quę vel minueret, vel minaretur. Sunt qui dictam sic velint, quòd bene moneret: vel quòd pingeretur armis minitans: vel quòd ventorum vim minuerit. Nam à ventorum diminutione etiam Gręcis ἀνεμῶτις vocata est. Huic Diomedes apud Mothonem Peloponnesi civitatem, quòd ipsius auxilio sedata esset ventorum tempestas, simulachrum posuisse dicitur.

Facit autem Cicero quinque Minervas, dicitque quartam ab Arcadibus Coriam nominatam, & hanc quadrigarum usum invenisse, unde fortassis & Gręci Minervam Hippiam vocaverunt. Crediderunt Athenienses Deam hanc omnium artium inventricem fuisse. Hinc eam

cam ἐργάνην à multis operibus, quibus præesse putabatur, cognominaverunt. Diodorus Siculus tradit Minervam tibias, earumque cantum, & plurima instrumenta ad varias artes pertinentia adinvenisse, indeque eam ἐργάνην, id est operariam nuncupatam esse. Simili ratione dicta est μηχανῖτις. Scribit Plinius Demetrium fecisse Minervam, quæ Musica nominabatur. Pausanias quoque auctor est, Minervam ab Helegeo σάλπιγγα cognominatam. Sed videtur tubæ inventionem Helegeo, non Minervæ tribuere.

Vocaverunt & nonnulli Deam hanc à medendi arte bonaque valetudine, quam præstare credebatur, Pæoniam & Hygiæam.

Sed & à rebus bellicis, quibus præfuisse credita est, multas appellationes habuit. Dicta enim est Latinis Bellona. Statius:

- - - - regit atra jugales
Sanguinea Bellona manu. - - - -

Templum autem Bellonæ fuit in urbe, non procul à Circo maximo, ante quod erat, auctore Festo, columnella, unde hastam mittebant, quoties aliquibus gen-

tibus bellum indicere volebant. Ovidius in ſexto Faſtorum:

Hinc ſolet haſta manu belli prænuncia mitti,
In Regem & gentes cum placet arma capi.

Appius Claudius dicitur Bellonę templum conſtituiſſe, quo tempore Romani contra Pyrrhum bellum gerebant. Ovidius eodem libro:

Hoc ſacram die Thuſco Bellona duello
Dicitur, & Latio proſpera ſemper adeſt.
Appius eſt auctor, Pyrrho qui pace negata
Multum animo vidit, lumine cæcus erat:

Dicunt aliqui Bellonam eandem eſſe cum ἐνυώ, quæ ſic nominata eſt, quod ἐνιεῖσα θυμὸν καὶ ἀλκὴν τοῖς μαχομένοις. ἢ κατ' εὐφημισμόν, ἀπὸ τοῦ ἥκιστα ἐνηής, καὶ ἐπιεικὴς εἶναι, id eſt *à furore immittendo pugnantibus vel quod minime ſit mitis.* A' victoria quoque quam ſtrenuè bellantibus largiri ſolet, νίκη dicta eſt, cujus ſimulachrum colebatur Athenis ἄπτερον, id eſt *ſine alis*, ut inde victoria non evola-

ret,

ret, habebatque in manu dextra malum punicum, in ſiniſtra galeam.

A' bellis etiam Stratia nominata eſt. Sed Aſtratæa apud Laconas dicta eſt, quòd Amazones ulterius progreſſæ non fuiſſent, ibique finem belligerandi feciſſent. Nam ἀστρατεία Græcis pax eſt, quando ſcilicet ceſſatur à bello. Scribit Pauſanias, apud Thebanos duo ſimulachra ſtetiſſe Palladis cognomento ζωστηρίας, quæ ab Amphitryone ideo dedicata ferunt, quod adverſus Eubœos & Chalcoduntem pugnaturus, ibi arma induerit. Significabat enim ζώσασθαι veteribus τὰ ὅπλα ἐνδύειν id eſt *arma induere.* Lycophronis interpres ait & Minervam Laphryam appellatam, quaſi Laphyriam, per ſyncopen, quod victores ex bello ferant τὰ λάφυρα, id eſt *exuvias.*

Dicebatur præterea χαλκίοικος, vel quia ædem haberet æream, vel quia Chalcidenſes ex Eubœa profugi templum ei conſtruxiſſent: & πολιοῦχος, id eſt *civitatis gubernatrix*, ſeu Tutelaris, ut vertit Valla ex Herodoto. Hanc Pauſanias tradit eandem fuiſſe cum Chalciœco. Hujus autem Minervæ templum incepiſſe dicitur Tyndarus, perfeciſſe Lacedæmonii ex ære conflato ſimulachro.

Vo-

Vocata quoque est παλλας, ἀπὸ τ῀ πάλλειν τὸ δόρυ, id est *à vibratione hastæ.* Unde & Armisona dicitur à Poëta tertio Æneidos:

> - - - - *Tum numina sancta precamur*
> *Palladis Armisonæ.*

Vel à Pallante patre, quem, ne ab eo corrumperetur, occidisse fertur: vel quod apud Pallantem Lycaonis filium educata sit. Vel ἀπὸ τ῀ ἀναπαλθῆναι αὐτὴν ἐν τῇ κεφαλῇ τ῀ διὸς, id est *quod in capite Jovis agitaretur*: vel διὰ τὸ παλλομένην τὴν καρδίαν τ῀ διονύσου προσκομίσαι τῷ διΐ, id est *quod palpitans adhuc cor Dionysii ad Jovem tulerit.* Tradunt eam & Glaucopin dictam, de formidoloso aspectu. Nam lcones & dracones nonnunquam glauci dicuntur: vel à glaucis, id est cæsiis oculis, quales habuisse Neptunum ferunt, à quo de Tritonide palude Minervam susceptam fingunt. Diodorus arbitratur appellatamGlaucopin, non quòd glaucos habuerit oculos, ut Græci memoriæ prodiderunt, sed quod aër quem Pallada nominarunt, glauci sit coloris. Certè idem Diodorus scribit, Minervam Tergeminam à quibusdam dictam, propter tria anni tempora, ver, æstatem, & hye-

hyemem. Sunt qui tradiderunt Glaucopin vocatam διὰ τὸ χαμπρὸν, καὶ περίβλεπτον τῆς ἀρετῆς. id est, *quod illustris sit virtus, ac conspicua.*

Colebant Athenienses Minervam Poliadem, quam etiam ἄστην, id est urbanam vocabant: Et hoc ad differentiam ejus quæ extra muros ædes sacras habebat. Meminit Lucianus in Lapythis, hujus cognominis: ὤμοσα, inquit, κατὰ τῆς πολιάδος μὴ εἰληφέναι, id est *Juravi per Poliadem me non cepisse.* Delectabatur ipsa urbibus. Unde Virgilius:

- - - - Pallas quas condidit arces
Ipsa colat.

Pausanias auctor est, Minervæ ὀξυδερκῶ, id est *acutè cernenti*, dicatum à Diomede templum, quod ipsi ad Trojam pugnanti caliginem ex oculis ejecerit: & ab Hercule post sumptam de Hippocoonte ejusque liberis vindictam, ædem constructam Minervæ ἀξιοποίνῳ, id est *Ultrici.* Veteres enim ultiones ποινὰς nominasse. Fuit & non procul à monumento filiorum Medeæ templum Minervæ Chalinitidos cognominatæ. Ipsa enim Bellerophonti Pegasum equum prebuit, & eum infrenavit. Unde à freno, id est

ἀπὸ τοῦ χαλινοῦ, Chalinitis denominata est.

Eleæ quoque mulieres Minervæ cognomento μητρὸς templum ædificaverunt, quòd, cum viderent regionem suam hominibus viduatam, ab ea impetrassent, ut primo cum viris concubitu gravidæ fierent. Et Ulysses post superatos cursu procos Palladis κελευθείας simulachrum erexit, quam sic appellavit vel ἀπὸ τοῦ κελεύειν, id est *ab adhortando*: vel à *via*, quam Græci κέλευθον vocant.

Porrò sicut Mercurius Pronaos dicitur, ut antè diximus, sic Minerva ab Herodoto προνηΐα, id est, si Latinè transferre vis, *Protemplaris*. Verba Herodoti Latinè sic habent: *Saxa quæ à Parnasso deciderunt, adhuc ad nostram usque memoriam integra extant, in fano Minervæ Protemplaris locata.* Idem auctor obiter meminit Minervæ Palenidis, Aleæ, & Crastię. Refert Plutarchus in Vitis, cum Lycurgus privatorum luxum sustulisset, divitibusque ob hoc factus esset invisus, quendam insolentem hominem, Alcandrum nomine, alterum oculum Lycurgo eruisse, posteaque Lycurgum in hujus calamitatis memoriam Minervæ templum statuisse, quam Optiletin vocavit. Nam oculos Dorés ὀπτίλους appellare.

Apa-

Apaturia quoque cognominata est ab Æthra, quę per quietem monita à Minerva, ut Sphęro sacrificaret, cum in insulam trajecisset, à Neptuno compressa, Palladis Apaturias, id est *deceptricis* templum ibi erexit. Pretereaque constituit, ut Trœzeniorum virgines zonas ante nuptias Apaturię Palladi consecrarent. Erat & Festum Athenis Apaturia nomine, quasi Homopatoria, quod patres liberorum curię adscribendorum gratia tum convenirent de quo festo copiosè Suidas.

Gorgonia vero dicta est, quod Medusam unam ex tribus Gorgonibus, quę concubitu suo templum Deę profanaverat, Perseus Minervę scuto armatus amputato capite occidisset. Vel ab aspectu truculento: nam τὸ γοργὸν truculentum sonat. Fortassis quia Gorgonis caput, quod anguibus loco crinium circundabatur, visu atrox esset. Fabulantur enim Gorgonis caput tale fuisse, ut homines hoc conspecto, statim in lapides verterentur. Scribunt alii Phorcum Cyrenensem columnis Herculis imperantem aureum Palladis simulachrum fecisse, linguaque patria Gorgonem vocasse. Cyrenenses enim appellare Minervam Gor-

gonem, quemadmodum Dianam Thraces Bendeam, Cretenses Dictynnam, Lacedęmonii Upin: hocque simulachrum postea vi à Perseo ablatum, quod fabulę caussam dedit.

Pausanias auctor est Haleum quendam Tegeatem, templum ędificasse Minervæ, quam à nomine suo Halæam nuncupavit, Tegeatasque hoc igni consumpto, postea longe sumptuosius construxisse, Augustumque imperatorem post superatum Actiaco prælio Antonium, Haleæ Minervæ vetustissimum simulachrum cepisse, dentesque apri Calidonii, qui in eo templo erant, quique ulnæ longitudinem vincebant, Romam transtulisse.

Relatum est in Græcorum monumentis Physcoam Eleam mulierem, filium Narcæum Dionysio peperisse, qui bellum cum finitimis gessit, magnamque potentiam adeptus Minervæ Narcææ templum de suo nomine condidit. Aristoteles scribit apud Daunios Apuliæ populos, vetustissimum fuisse Palladis Acheæ templum, in quo Diomedis & sociorum arma visebantur. Herodotus quoque commemorat, Halyattem cum incendisset Mylesiorum segetes, atque ex illo igne, valido spirante vento, Minervæ fa-

 num

num cognomento Aſſeſſię deflagraſſet, repente in morbum incidiſſe, Pythiamque reſpondiſſe non prius Regem convaliturum, quàm templum inſtauraſſet, quod in ditione Mileſiorum apud Aſſeſum concremaſſet. Fuit & apud Sicyonios templum Minervę Sicyonię, quod Epopeus ob partam contra Bœotios victoriam ſolenniter extruxit. Ferunt autem perfecto templo cum Epopeus Deam oraſſet, ut ſi quod fecerat ipſi gratum eſſet, aliquo indicaret ſigno: repente ante templum ſua ſponte oleum ubertim fluxiſſe.

Erat & in Piſæa regione Palladis Cydoniæ templum, à Clymeno Herculis Idæi nepote, qui ex Cydonia Cretica civitate eò venerat, conditum. Item aliud apud Platæenſes Areæ Minervæ, id eſt fortis & ſtrenuæ, ex Marathoniæ pugnę manubiis ędificatum. Aiunt autem & Oreſtem apud Areopagum, ubi matris occiſæ cauſſam dixerat, abſolutam, Minervę Areę à loco ſacellum conſtruxiſſe. Tradunt & Itonię Minervę templum fuiſſe inter Alalcomenas & Coroniam, appellatamque ſic Deam ab Itonio Amphyctionis filio, ſeu ab Itono Heroe: ſeu ab Itone civitate, quę eſt in Epiro, ubi celeberrimum habuit templum. Plutar-

chus in Vitis scribit, Pyrrhum superato Antigono suspendisse splendidiora & ornatiora spolia in templo Palladis Itoniæ, cum hujusmodi Epigrammate.

Hæc de pugnaci Galatarum munera gente,
Molossis Pyrrhus fixit captiva Minervæ,
Cum totum Antigoni robur, totasque subegit
Pugnando turmas. neque id est mirabile: namque
Egregii bello, & clari sunt semper in armis
Æacidæ.

Dicta etiam est Alalcomeneis, ab Alalcomeneo quodam, à quo Deam in Alalcomenia seu civitate seu vico educatam ferunt. Neque enim παρὰ τὸ ἀλαλκεῖν, quod significat *auxiliando expellere*, ut plerique voluerunt, sic vocata est, (esset enim Alalceis) sed ut à Theseo Theseis, sic ab Alalcomeno Alalcomeneis derivatur.

Appellata est & Tritonia, à Tritone palude, juxta quam ex Jovis cerebro nata dicitur. Lucanus in none, de Tritone loquens:

Hanc & Pallas amat, patrio quòd vertice nata,

Ter-

Terrarum primam Lybien (nam proxima cœlo est,
Ut probat ipse calor) tetigit, stagnique quieta
Vultus vidit aqua, posuitque in margine plantas,
Et se dilecta Tritonida dixit ab unda.

Herodotus ait non eam Jovis, sed Neptuni & Tritonidis paludis filiam fuisse. Creditam autem Jovis filiam, quod à patre reprehensa, Jovi se donasset. Dicitur Tritonia per syncopen, pro Tritogenia, extrita ge syllaba. Camers in Solinum, Tritogeniam appellatam autumat, quòd scientiarum inventrix sit. τριτογενείας enim nomine significari prudentiam. Unde Democritus dicebat eam Tritoniam vocatam, quòd tria hæc mortalibus largiretur βουλεύειν καλῶς, κρίνειν ὀρθῶς, καὶ πράττειν δικαίως. Potest & videri sic dicta, quod τριτομήνις, id est *tertiò mensis die nata* sit, qui sacer postea fuit Atheniensibus: vel quod è Jovis capite prosiluit, Trito enim Bœoti caput vocant: vel quod eadem cum Luna credatur, quæ tertio post coitum die apparere incipit, vel, auctore Suida, quod τρίτῃ μετὰ ἄρτεμιν, καὶ ἀπόλλωνα ἐγεννήθη, quod

tertio loco post Dianam & Apollinem nata sit. Virgilius hoc nomine Minervam sæpe compellat. ut in 1. Æneidos;

> *Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris.*

Et alibi,

> *Jam summas arces Tritonia (respice) Pallas.*

Græcè autem hæc Dea dicitur ἀθήνη, de prævidendi potestate, quasi Athrena: nam ἀθρέω perfectius inspicere significat. vel quòd ei matris ubera necesse non fuerit sugere, ut quæ de capite Jovis nata sit: nam θηλάζειν *lactare* dicitur. vel quasi ἀθάνατος παρθένος, quia sapientia nec *mori nec corrumpi* potest. Vel auctore Platone quasi ἡ θεῖα νόησις, ut quæ *divina* cognosceret. Hæc Athenarum urbi de nomine suo nomen imposuit, licet ea de re Neptunus diu cum ea contenderit.

Caput IV.

De Venere.

Unde dicta sit Venus, ostendit Cicero lib. 2. de Natura Deorum, sic

ſic ſcribens: *Quæ autem Dea ad res omnes veniret, Venerem noſtri nominarunt: atque eo potius venuſtas, quàm venus à venuſtate.* Vocatur Græcis ἀφροδίτη, & Latinis Cœligena, quod nata ſit in mari de virilibus Cœli patris. Ferunt enim Saturnum Cœli patris genitalia falce amputata in mare projeciſſe, deque horum cruore & maris ſpuma Venerem procreatam fuiſſe, indeque ipſam ἀφροδίτην ἀπὸ τοῦ ἀφροῦ, id eſt à *ſpuma* nuncupatam. Virgilius in 5. ſub perſona Neptuni:

Fas omne eſt Cytheræa meis te fidere Regnis
Unde genus ducis:

Ad quem locum Servius ſcribit, *ideo Poëtas fingere Venerem ex Cœli pudendis natam, quod omnes corporis vires Venus debilitet, & concubitus ſine corporis damno peragi nequeat. Et ex mari, quòd ſudor ſalſus ſit, qui ſemper elicit coitum.* Ariſtoteles, quem ſequitur Fulgentius, ἀφροδίτην vult eſſe dictam, quòd ſpermatis natura ſit ἀφρώδης, id eſt *ſpumoſa*: Euripides verò quòd ἀφροσύνης id eſt *inſipientiæ Dea* ſit. Amor enim inſaniæ & furoris cauſſa eſt. Vel παρὰ τὸ ἁβρὸν τῆς διαίτης, id eſt *à vita mollitie*, β in φ commutata. Simili de cauſſa dicta eſt φιλομμήδεια,

δίτα, ἀπὸ τῶν μηδέων, *à pudendis.* Nonnulli tamen scribunt in nominativo φιλομειδὴς, & derivant ἀπὸ τοῦ μειδιάω, id est *à ridendo*: quòd ad omnem hilaritatem nos provocet. Plinius eam ἀναδυομένην alicubi vocavit, credo quòd in mari submersa non sit, sed ad littus enataverit. Nam δύομαι, idem est quod *submergor.*

Plato autem duas posuit Veneres: alteram cœlestem, quę sanctos excitat amores: alteram terrestrem, quę ad impudicitiam impellit. Priorem οὐρανίαν καὶ ἀποστροφίαν Gręci nominabant, quòd divina prorsus esset, & ab impiis amoribus injustisque desideriis humanum genus avertere crederetur: & Romani Verticordiam, quod ipsa corda Romanarum mulierum quodam tempore in libidinem impotentius irruentium, ad pudicitiam converterit. Herodotus scribit, templum Veneris Uranię inter cętera hujus Deę fana vetustissimum à Scythis direptum fuisse, Deamque ob id iratam, θηλείαν morbum immisisse.

Altera autem Terrestris Venus innumeris cognominibus appellata est. Nam quod obscœnis amoribus præesse putaretur, ἑταίρα, id est *meretricia* nuncupata est: & πάνδημος, quòd ad ejus templum

plum in veteri Athenienſium foro conſtructum, *univerſus populus* conflueret. Vel quòd ei Solon ex proſtitutarum capturis ædem erexerit: & Murtia, quod homines murcidos, id eſt *inertes ac deſidioſos* efficiat. Plinius & Plutarchus auctores ſunt, quam modo Murtiam Venerem dicimus, olim Myrteam vocatam fuiſſe. Nam myrtus, quod odorifera ſit, & Venus odoribus unguentisque delectetur, huic Deæ conſecrata erat. Sunt qui ſcribant, metas à veteribus Murtias appellatas.

Hæc Libitina quoque dicta eſt, à libendo, ſicut libido & libidinoſus, ut teſtis eſt M. Varro. Plutarchus in Vitis: *Inſtituit*, inquit, *Numa Pompilius Libitinam coli, quæ Dea eſt inſpectrix eorum quæ mortuis juſta perſolvuntur, ſive Proſerpinam eam, ſive Venerem credimus.* Sic igitur eadem Dea, principium ac finem vitæ inferre credita eſt. Unde etiam Epithymbia appellata eſt, ad cujus ſtatuam, quæ Delphis erat, in parentationibus & libationibus manes elicere atque evocare moris erat.

Herodotus in primo ſcribit, legem Babyloniis fuiſſe, ut omnes mulieres indigenæ, ſemel in vita ad Veneris tem-

plum

plum cum externis hominibus consvetudinem haberent: hospitemque illum, qui pecuniam in sinum mulieris injiciebat, dicere oportuisse,, Tanti ego tibi Deam Mylittam imploro. Mylittam enim Assyrios Venerem appellasse. Et in eodem libro: *Assyrii* inquit, *Venerem Mylittam vocant, Arabes eandem Alittam appellant, Persæ Matram.* Dicta est præterea Acidalia, vel quia miseris amantibus plurimos angores immittit: vel ab Acidalio fonte Bœotiæ, in quo se Gratiæ lavabant, quæ ipsi sacræ erant. Virgilius de Cupidine loquens;

- - - - At memor ille
Matris Acidaliæ. - - - -

Fuit & Melanis nuncupata, quòd ipsa tenebras amet, hominesque noctu sæpius coeant: & Genetyllius (ut Aristophanis interpres ait) quòd geniture præsit, qua ratione & Latinè Genetricem dictam crediderim. Servius ad illud secundo Georgicorum:

Non aliam ob caussam Baccho caper: - - -

Ait *Genetrici Veneri, id est Romanæ, de victimis sacrificari.* Diodorus Siculus refert Heliopolitas Venerem ex antiquo

nomine

nomine Auream appellasse, agrumque esse prope Memphim Aureæ Veneris. Virgilius:

- - - - At non Venus Aurea contrà
Pauca refert. - - - -

Fortassis hoc cognomine dicta est, quòd formosa præ aliis fuerit: in qua significatione Aureus sæpe usurpatur. Virg:

- - - - Aulæis jam se Regina superbis
Aurea composuit sponda, mediamque locavit.

Vel quòd amor auro maximè concilietur. Ut apud Ovidium:

Aurea nunc verè sunt secula, plurimus auro
Venit honos, auro conciliatur amor.

Colebatur & apud Lacedæmonios Venus cognomento Morpho, fortassis ita dicta ἀπὸ τῆς μορφῆς, id est *à forma.* Hujus simulachro Tyndarus pedicas imposuit, non quòd Venerem vinxerit, ut Deæ in filias opprobria ulcisceretur, quod nonnulli putaverunt: sed ut per illas denotaret, mulieres domi manere debere maritorum dicto audientes.

Cœlius auctor est & à pulchris clunibus

bus eam Callipygon dictam esse. Nam cum duæ quædam visendæ pulchritudinis puellæ, de natium præstantia diu contendissent, tandemque placuisset rem adolescentis cujusdan arbitrio permitti, & ille utraque diligenter inspecta natu majori palmam addixisset, eamque coniugio sibi copulasset: occasionem Syracusanis prebuerunt, ut ab hac natium altercatione Veneri Callipygę templum construerent. Usque adeò levibus de caussis antiquitas superstitiosa Diis sacras ædes ædificabat Erat & apud Lacedæmonios Venus armata, cui cognomen hoc tributum est ideo, quòd Spartanæ mulieres sumptis armis Messeniorum impetum non solum sustinuissent, sed etiam eos in fugam vertissent. Extat pulcherrimum de hac Venere apud Græcos epigramma, quod latinum sic fecit Ausonius:

Armatam vidit Venerem Lacedæmone Pallas,
Nunc certemus, ait, judice vel Paride.
Cui Venus, armatam tu me temeraria temnis?
Quæ, quo te vici tempore, nuda fui.

Mantinienses quoque Venerem Symmachiam

chiam honorificentiſſimè coluerunt, quòd in Actiaco prælio Romanis opem tuliſſet. Legimus & Venerem ἔφιππον, id eſt *Equeſtrem* ab Ænea filio nominatam, quòd ipſe longa diuturnaque navigatione feſſus, tandem equum conſcenderit, matremque hujusmodi effigie & ipſe coluerit, & ab aliis inſtituerit. Plutarchus tradit, Theſeum cum in Cretam navigaret, eam à Minotauro liberaturus, & Delphino Apollini pro ſua ſuorumque ſalute ſupplicaſſet: reſponſum à Deo accepiſſe, ut Venerem ſibi ducem itineris aſſumeret. Cumque ad mare ſacrificaret, apparuiſſe ei Venerem in caprum mutatam, eamque ob cauſſam Deam Epittagiam fuiſſe nominatam.

Strabo ſcribit in undecimo, in urbe Phanagoria inſigne fuiſſe Veneris Apaturiæ templum. Fortaſſis ab ἀπατάω, quod *decipere* ſignificat, ita cognominata eſt. Nam cum Gygantes quodam tempore vellent eam interimere, dicitur in latebris tam diu delituiſſe, donec Herculis auxilio ſigillatim omnes interfecit. Diximus ſuperius, & Minervam hoc cognomine vocatam fuiſſe. De appellatione autem Veneris ἀνοσίας, ſic Ariſtophanis interpres. „Cum Lais meretrix inſignis

„ in Thessaliam profecta, ob formæ ele-
„ gantiam ac venustatem, ab adolescenti-
„ bus Thessalis sic adamaretur, ut ejus ve-
„ stibulum etiam vino aspergerent: Thes-
„ salæ mulieres invidia motæ, eam in Ve-
„ neris templo, dum sacra fierent, quæ
„ viris adire nequaquam fas erat, confode-
„ runt. Propter quod facinus Thessaliam
„ pestis invasit; nec prius cessavit, quàm
„ Veneris ἀνοσίας templum condidissent.
„ Videtur autem nomen hoc sortita, quòd
„ mulieers impiam cædem in ipsius templo
„ patrassent.

Pausanias auctor est, Hypermnestram, cum sola Danai patris imperium exequuta non fuisset, & pater eam ad Lycei forum citasset, absolutam ab Argivis, Venerem Nicophoron dicasse. Refert idem Veneris Catascopię templum fuisse intra eam stadii partem; in qua Hippolytus se exercebat, & unde Phędra Hippolytum spectare consueverat. κατασκοπεῖν enim *contemplari* sonat. Legitur apud eundem, Hermionios Pontiam & Limeniam Venerem coluisse, virginesque huic ante nuptias, & si qua vidua ad maritum rursus accederet, sacra fecisse. Sic dicta fuit, quod ad maris portum ædem haberet.

Scrip-

Scriptum est apud Lactantium, Venerem cognomento Calvam in religionis cultum tunc apud Romanos venisse, cum urbe à Gallis Senonibus capta, civibúsque in Capitolio obsessis ad tantam rerum omnium penuriam ventum esset, ut ex mulierum capillis tormenta facere oporteret. Suidas scribit, mulieres Romanas, cum pestilenti prurigine laborarent, abrasisque crinibus inutiles essent pectines, Veneri supplicasse, ut comam eis restitueret. Quod quia fecisset, mulieres Deæ simulachrum pectinem tenentis erexisse. Erat & Romæ Venus Cluacina, à cluendo, id est *pugnando* sic dicta, cujus simulachrum positum fuit in eo loco, ubi pax inter Sabinos & Romanos cum propter raptas pugnarent, facta est.

Cicero in lib. de Natura Deor. auctor est multas Veneres fuisse, vocatque quartam Astarten, quæ Syria fuit, Adonidique nupsit: & tertiam Dionæam, quæ ex Jove & Dione nata est. Hæc autem est, cujus maritus fuit Vulcanus. Sed Poëtæ sæpe confundunt, unam tantum Venerem ponentes. Virgilius:

Sacra Dionææ matri, divisque ferebam.

Et Claudianus:

> *Fraude Dionæa riguos Proſerpina ſaltus,*
> *(Sic Parcæ voluere) petit.* - - - -

Vocata eſt & Dexicreontis à Dexicreonte circulatore, qui Samias mulieres luxu petulantiaque perditas ſacris quibusdam piacularibus expiavit : vel potius à Dexicreonte nauclero, qui cum Veneris juſſu aquam tantum in navim impoſuiſſet, & ex ea mercatoribus nautisque ſitientibus diſtracta dives factus eſſet, Veneri ſtatuam grati animi indicem poſuit, quam à ſuo nomine Dexicreontem appellavit. Cypria verò nominata eſt, à Cypro inſula decantatiſſima, ubi præcipuè colebatur. Vel ἀπὸ τοῦ κυεῖν, *à pariendo.* reddit enim gravidas Venus, & parere facit. Macrobius ſcribit, in ea inſula fuiſſe Veneris barbatum ſignum. Nam quòd viri naſcantur, Veneris munus eſt. Lactantius libro primo ſcriptum reliquit; Venerem in Cypro primam omnium artem meretriciam inſtituiſſe, mulieribusque ſuaſiſſe, ut corpore quæſtum facerent, ne ſola videretur impudica. Juſtinus quoque auctor eſt, Cyprias virgines ſtatutis diebus ad littus maris ire ſolitas, dotalem pecuniam ex corporis proſtitu-

tione

tione quæsituras. Boccatius Cyprum postea Paphon, à Papho Pygmalionis filio, qui insulæ imperavit, appellatam fuisse dicit. Virgilius Paphi subinde meminit, eamque Veneri attribuit, ut in primo Æneidos:

Ipsa Paphum sublimis adit, sedesque revisit.

Et in decimo:

Est Amathus, est celsa mihi Paphos. --

Cognomenata fuit & Cytheræa, παρὰ τὸ κύθειν τοὺς ἔρωτας, id est *à gignendis amoribus.* De Cythærea sic Hesichius κυθαίρεια οὐχ ὅτι προσέκειτο κυθήροις, ἀλλ' ὅτι κευθόμενον ἔχει ἐν ἑαυτῇ τὸ πάσης ἐρωτικῆς φιλίας ἐξηρτημένον κεστὸν ἱμάντα. Id est, *non quod κυθήροις*, id est *populum tribus Pandioniæ apud Athenienses nacta fuerit, sed quod occultatum habeat in sese omnibus amoribus exornatum cestum, sive cingulum.* Alii à Cytheris insula Deam Cytheræam nuncupatam volunt. Virgilius:

Hunc ego sopitum somno super alta Cythera,
Aut super Idalium sacrata sede recondam.

Ubi notandum, & ab Idalio seu monte,

ſeu nemore in Cypro, Venerem Idaliam cognominatam: ſicut ab Eryce monte excelſo Siciliæ, Erycinam, ubi delubrum filius Æneas condidit. ut in quinto Æneidos:

Tunc vicina aſtris Erycino in vertice ſedes
Fundatur Veneri Idaliæ. - - - -

Strabo ſcribit, olim in Eryce Veneris templum ſingulari veneratione cultum, magnoque mulierum Deæ miniſterio dicatarum numero nobilitatum. Item, & Romæ fuiſſe hujus Deæ templum, quod Veneris Erycinæ dicebant, cui inſignis adjacebat porticus. Sunt qui Erycinam velint non à monte dictam, ſed ab Eryce Butæ, ſeu ut alii dicunt, Neptuni & Veneris filio, qui patre mortuo, matri in Drepano Siciliæ promontorio templum ædificavit, Erycinamque à nomine ſuo appellavit. Meretrices autem Romæ Venerem Erycinam colebant. Ovidius 4. Faſt.

Nomina vulgares Veneris celebrate puellæ,
Multa profeſſarum quæſtibus apta Venus.

Imò & matronæ menſe Auguſto ad imitationem Ægyptiorum, pudenda huic cum pompa ſacrorum deferebant: & quan-

quanquam hoc ſolenne meretricum erat, nulli tamen niſi caſtæ mulieri permittetebatur ſacrum hoc in ſinu Veneris deponere. Tradunt Q. Fabium Maximum Syracuſis expugnatis, ex monitu carminis Sibyllini Deam hanc tranſtuliſſe, & apud Collinam portam templum ei conſecraſſe. Ovidius:

Templa frequentari Collinæ proxima portæ
Nunc decet. - - - -

Solitosque, qui cum imperio in Siciliam proficiſcebantur, in exoletorum mollitiem ſe propemodum tranſmutare. Quod iſthoc pacto crederent adventum ſuum Deæ jucundiorem futurum. Scribit Plinius in 36. Praxitelem feciſſe Venerem, quę empta a Cnidiis ſic eorum urbeculam illuſtravit, ut multi illius tantum videndæ gratia Cnidum venerint. Quin & Regem Nicomedem, ſimulachri polchritudine captum, promiſiſſe Cnidiis, ſi vendere vellent, omne æs alienum civitatis, quod grande fuerat, ſe diſſoluturum. Sed Cnidios vendere noluiſſe. De Venere Cnidia ſic è Græco Auſonius.

Vera Venus fictam cum vidit Cypria, dixit,

Vidisti nudam me puto Praxiteles.
Non vidi, nec fas, sed ferro opus omne polimus,
Ferrum Gradivi Martis in arbitrio.
Qualem igitur domino scierant placuisse Cytharen.
Talia fecerunt ferrea cœla Deam.

Nuncupata est prætcrea Colias, à Coliade promontorio: vel ab adolescente quodam Attico, qui Veneris auxilio à prædonibus ereptus, à colis, id est *membris vinculo solutis* Venerem Coliadem nominavit, eique templum dicavit. Alii volunt Coliada locum fuisse, sic dictum quod humanorum membrorum effigiem repræsentaret, ejusque incolas Venerem præcipuè coluisse. Addit Pausanias, Venerem de loco, qui dicitur Horti, Hortensem cognominatam, hoc est, ut ipse loquitur, ἐν κήποις ἀφροδίτην, ejusque apud scriptores frequentem mentionem fieri, sed sibi hujus cognominis causam non constare. Item Venerem Sicyoniam apud Sicyonios coli, templumque ejus duabus tantùm mulieribus ingredi fas fuisse. Marcus Varro meminit Veneris Murtetæ, quam à Murteto loco, ubi erat figlina, sic ait appellatam. Servius ad hunc locum Virgilii:

Hunc

Hunc Fauno, & Nympha genitum Laurente Marica.

Dicit, *nonnullos per Maricam, Venerem intelligere: licet ipsa vulgò habita sit paludis Minternensis Dea.*

Caput V.

De Vesta.

Vestam eandem esse cum terra, omnes ferè consentiunt. Ovidius in sexto Fast.

Vesta eadem & terra est. - - - -

Et eodem libro:

- - - - *Et Tellus, Vestaque numen*
Idem est. - - - -

Quod à fabula fluxisse volunt. Ferunt enim Saturnum Vestæ & Vranii filium, ut speciosis nominibus originem suam amplificaret, patrem Cœlum, & matrem Terram vocasse, ex eoque tempore Vestam pro terra habitam esse. Ovidius vero Vestam, quam pro terra accipi dicit, Saturni filiam, non matrem facit his versibus:

Ex Ope Junonem memorant, Cereremque creatas,
Semine Saturni, tertia Vesta fuit.

Boccatius scribit, per priorem Vestam designari terram: per alteram, quæ virgo fuit, sacrum & perpetuum ignem. Sed. Ovidius secundam & pro terra & pro igne accipit. Dicta autem est Latinè Vesta, vel à vestiendo, quòd terra variis herbis floribusque vestita sit: vel à vi stando, quod terra nullo nitatur fulcimine, sed ponderibus suis liberata in aëre pendeat. Ovidius in Fastis:

Stat vi terra sua, vi stando Vesta vocatur.

Vel à Græca voce ἑστία, sublata ι litera, & aspiratione in v consonantem commutata. Hinc dicit Ovidius:

Caussaque pars Graii nominis esse potest,

Nam integro nomine Græco si uteremur, Hestiam, non Vestam diceremus. Significat autem Hestia vel focum vel domum. Unde Ovidius:

Nec tu aliud Vestam, quàm vivam intellige flammam.

¶ Et veteres Greci auctores sunt, domos Vestam ędificasse primam. Sunt qui ἑστίαν dictam velint ἀπὸ τοῦ ἧσθαι, quod ejus simulachra *sedentis* habitu fingerentur:

tur: vel quasi ἐσίαν, quod ex terrę visceribus opes eruantur. Cum autem Vesta dicatur ignis, & sit virgo, ex utraque causa virgines sunt ejus ministerio optima ratione deputatę. Nam virgini Deę, virgines ministræ rectissimè conveniebant: & cum ignis natura sua sterilis sit, nec ex se quicquam gignat, non decebat Deam alias habere ministras, quàm infœcundas, cujusmodi sunt virgines. Porro sacrum hunc ignem tam religiosè adservare necesse erat, ut si casu extingui eum contigisset, minimè ex altero igni sacras lucernas accendere fas esset, verùm novum ex radiis solaribus arida apposita materia elicere oporteret. Diodorus auctor est, morem hunc servandi ignem perpetuum ab Ægyptiis ad alias gentes manavisse. Virgilius videtur indicare, Romanos ab Ænea sacrum ignem accepisse.

Sic ait, & manibus vittas, Vestamque potentem,

Æternumque adytis effert penetralibus ignem.

Et alio loco:

Sacra, suosque tibi commendat Troja Penates.

Nam Vestam de numero Penatium fuisse, auctor est Macrobius. Hęc autem de sacro igni commemorare libuit, quoniam huic Deę nulla ferè cognomina tributa sunt.

De Cerere.

CAPUT. VI.

Scribit Cicero libro de Natura Deorum 2. dictam Cererem à gerendis fructibus, quasi gererem, mutata prima litera: vel à Cereo antiquo verbo, quod est Marco Varroni creo. Gręce dicitur δημήτηρ, quasi γημήτηρ, mutata similiter prima litera: vel quasi διδοῦσα μήτηρ. Quoniam autem fruges invenisse dicitur, à Grecis appellata est σιτώ, id est *frumentaria*. Habuitque apud Siculos eo nomine statuam, quia primum in Sicilia serendi rationem monstravit. Hinc est quod nonnulli Cererem eandem esse cum terra docuerunt. Unde est illud Orphei in Hymnis:

Γῆ μήτηρ πάντων, Δημήτηρ πλουτοδότειρα.

Fortassis ex hac causa Chthonia quoque vocata est, id est; terrestris seu terrena. Quanquam Pausanias auctor est, e-

am cognomen hoc fortitam à Cathonia quadam puella Argiva, quę post ambustum patrem à Dea in Hermionem oppidum ducta, ibi templum ei consecravit, Chtoniamque à nomine suo appellavit.

Festum quod in Cereris honorem ab Hermionensibus eximia veneratione quondam celebrabatur, Chthonium nuncupabatur. Quod ideo visum est mihi commemorare, quoniam singulis annis in ea celebritate boves visendę magnitudinis & ferocię, Deę sacerdotem, infirmam & vetulam mulierculam sponte sequebantur, velut ultrò se offerentes immolationi.

Cęterum quia seges, cum maturuit, flava est, ideo Cererem vocavit Pindarus φοινικόπεζαν, id est *flavos pedes* habentem. Dicta est & Δέσποινα, id est *Domina:* quo nomine cohonestata est & filia ejus Proserpina. Ut apud Virgilium:.

Hi Dominam Ditis thalamo deducere adorti.

Nominata pręterea fuit ab inventa filia, quam diu quęsitam apud inferos tandem invenit, Εὑρόπη, habuitque hoc nomine sacellum juxta Hercynam fluvium. Coluerunt & Phigalenses Cererem cognomento μελαίνην, id est *nigram*, quod

Proserpinæ raptu consternata pullam vestem induerit, atque cum hoc habitu in profundissimam speluncam sese abdiderit, ibique diutissime latitaverit. Hinc Phigalenses simulachrum erexerunt Cereris in petra sedentis, capite equino, adnexis draconum & ferarum variis imaginibus.

Porrò, cur Cererem capite equino formarint, adferunt & hanc causam, quod ipsa in equam mutata, ex congressu quem habuit cum Neptuno, qui & ipse in equum se converterat, Arionem equum, & præterea puellam, cujus nomen à non initiatis enunciari nefas putabant, peperisset. Ferunt autem Cererem oblatum sibi à Neptuno vitium primùm iniquissimo tulisse animos: deinde irâ paululum remissâ, in Ladone fluvio corpus lavisse, ex eáque caussâ duobus cognominibus à Thalpusiis Arcadibus nuncupatam fuisse, nempe Erinnyn ab illa animi indignatione, nam apud Arcades ἐρινύειν *indignari* significat: & λουσίαν, à corporis *ablutione*. Scribunt aliqui, χανύνην Cereris antiquum fuisse cognomen, eique in Oleni montis parte, quæ alterum erat Hippodromi latus, templum erectum fuisse: itáque appellatam vel ἀπὸ τοῦ χανύειν, id est à *vociferando*; vel ἀπὸ τοῦ χαίνειν, quòd ibi ter-

terra hiatu facto currum Plutonis exceperit: vel à Chanyno viro Pisæo ab Eleis interfecto, ex cujus divitiis structum sit templum.

Erat & ad Nisæam (navalis cujusdam nomen id fuit) sacellum Cereris μηλοφόρȣ, ab ovibus sic dictæ, quod cognomen pastores quidam ei indiderunt. Caberia quoque nuncupata est, vel à Caberis sacerdotibus, quorum inevitabilem iram fuisse, cum Xerxis, tum Alexandri milites, cum agrum Thebanum incendio vastarent, experti sunt: vel à Caberis populis, ad quos venisse Dea dicitur: vel Caberone civitate, ubi colebatur. Legifera vero, seu Græcè θεσμοφόρος cognominata est, quod leges invenisse dicatur, quibus hominis justè vivere assuescerent. Virgilius:

- - - - mactant lectas de more bidentes
Legiferæ Cereri,

Et alibi:

Prima Ceres unco terram dimovit aratro,
Prima dedit fruges, alimentaque mitia terris.
Prima dedit leges, Cereris sunt omnia munus,

Servius autem scribit, Cererem leges ideirco invenisse creditam, quòd ante inventum ab ea frumentum homines passim vagarentur, quæ feritas rupta sit invento frumento, propter quod ex divisione nata sunt jura. Notandum obiter, in honorem Cereris Thesmophoria festa olim Athenis celebrari consueta, in quibus mulieres Ægyptiorum more cibis abstinebant; & humi jacebant. Diodorus multis locis scribit, eandem fuisse apud Ægyptios Isidem, quæ fuit apud Græcos Ceres, legesque Isidis inventum esse.

Nonnulli quoque autores sunt, apud Drymean Phocidis urbem, Jovis Thesmophori templum fuisse. Nam & ipsum Jovem leges reperisse, quodam loco refert Lactantius.

Sed & à variis locis, in quibus colebatur, varia cognomina habuit. Appellata enim est Ennæa, teste Mela, ab Enna monte: & Mysia, à Mysia regione: vel, ut alii volunt, à Mysio quodam. Et Stiritis, à Stiri Phocensium civitate: & Milesia, à Mileto urbe: (quę Milesia, ut inquit Lactantius, multùm sibi venerationis apud homines comparavit. Nam cùm Alexander Miletum expugnasset, atquę diripere urbem milites vellent, om-

nes

nes repente luminibus à Dea privati sunt:) & Mycalessia, à Mycalesso mari, juxta quod templum habebat: vel à Mycalesso civitate Bœotiæ, secundum mare. Illud verò memoratu dignum, quod Mycalessiæ Cereris templum, singulis noctibus ab Hercule aperiri, rursusque claudi credebatur. Quinetiam fama erat, omnes fructus autumno colligi solitos, si ante pedes Mycalessiæ Cereris depositi fuissent, toto anno integros permanere. Et Eleusina, ab Eleusine, una ex duodecim civitatibus terræ Atticæ, ubi (autore Strabone) Eleusinæ Cereris templum extabat, & fanum mysticum, quod Ictinus quidam apparaverat, turbæ theatralis capacissimum. Boccatius scribit, Triptolemum quum adolevisset, regnumque Cereris auxilio consecutus fuisset, in honorem patris Eleusii, quem Dea interfecerat, Eleusium oppidum condidisse, Cererique sacra primum instituisse, quæ Thesmophoria vocavit. Tradit Diodorus Erichtheum, qui postea, quòd Atheniensibus frumenti usum ostendisset, Rex ab eis declaratus est, ceremonias ac mysteria Cereris Eleusinę, in terram Atticam attulisse. Dixisse tamen Athenienses, Deam pręsentem frumentum eis in-

indicasse, sacraque ipsius, quę apud Ægyptios celebrabantur, tum Eleusine suscepta esse. De mysteriis horum sacrorum, eorumque obscœnitatibus, multa divus Augustinus libro de civitate Dei septimo, Capite octavo.

Invenio & hanc Deam Pelasgidem vocatam, à Pelasgo Driopę filio: & Pylagoram, quòd Pylagorę, id est legati, quos civitates Gręcię bis in anno ad concilium Amphyctionum mittebant, de maximis rebus consulturos, prius ἐν πύλαις, id est *ante portas* huic Deę rem divinam religiosissime facere consuevissent.

Finis libri secundi.

DE-

JULIANI AURELII
LESSIGNIENSIS.

De Cognominibus Deorum Gentilium,

LIBER TERTIUS.

De Jano.

CAPUT PRIMUM.

Hactenus de duodecim Diis Conſentibus, qui inter Deos principatum obtinent, abundè dictum eſt. Reſtat nunc, ut aliorum octo Selectorum cognomina pari diligentia recenſeamus. Janus igitur, ut ab hoc exordium ſumamus, Latinè dictus eſt à Janua, quemadmodum ſcribit Ovidius in primo Faſtorum:

Præsideo foribus cœli cum mitibus Horis;
Et redit officio Juppiter ipse meo:
Inde vocor Janus. - - - -

Alii tamen à Jāno potius Januam dictam volunt. Nam eo regnante, tantam in Latio sanctitatem religionemque fuisse legimus, ut nemo magnoperè curaret ædium suarum Januas serâ munire: ideoque huic Deo domorum omnium introitus exitusque fuisse consecratos. Sed & per eum ad Deos omnes patêre accessum, precesque supplicum per portas ejus ad Deos transmitti credebant. Undè primus omnium semper invocabatur. Aliis magis placet, Janum ab hiando dictum, aspiratione remota, quoniam ipse est Chaos hians, ut idem testatur apud Ovidium:

Me Chaos antiqui (nam sum res prisca) vocabant.

Sunt & qui Janum ab eundo derivent, eumque quasi Eanum appellatum contendant. Janum enim pro cœlo & mundo usurpabant; cujus proprium est semper ire, atque in se perpetuò revolui. undè sic eum effingebant, ut in dextra manu T literam haberet, & in sinistra ξε, ut significarent Janum non esse aliud quàm annum, ipsumque trecentos sexagin-

gintaquinque dies continere. Nam τ trecentos denotat, & ξ sexaginta, & ε quinque. Ex qua re putavit etiam quidam Janum vocatum, quasi Æonum, ἀπὸ τοῦ αἰῶνος.

Macrobius auctor est, plerosque credidisse, Janum idem numen esse cum Apolline & Diana: Dianamque dictam, quasi Janam, per appositionem *d* literæ, quæ sæpenumerò ornatus tantum gratiâ adiicitur.

Hic, quòd antiquissimus esset, & veluti parens seu sator Deorum omnium, plurimis etiam cognominibus cohonestatus est. Appellatur enim Diespiter, quasi diei pater, licet & hoc nomine Jupiter intelligatur. Et matutinus pater, quòd habitus sit idem cum sole. Hinc,

Matutine pater seu Jane libentius
audis.

Et Propertio Vertumnus, à vertendis cœlorum cardinibus, rebusque omnibus:

Si mihi, quod formas æquè vertebar in
omnes,
Nomen ab eventu patria lingua dedit.

Et Tibullus:

Talis in extremo felix Vertumnus Olympo

Mille habeat formas, mille decenter
habet.

Et Ovidius:

Quicquid ubique vides, cœlum, mare, nubila, terram,
Omnia sunt nostra clausa, patentque manu.
Me penes est unum vasti custodia mundi,
Et jus vertendi cardinis omne meum.

Addit Joh. Annius, Hetruscos linguâ patriâ vocasse Janum Vadimonem, & Ægyptios Proteum, easque voces eis idem significasse, quòd Latinis Janum seu Vertumnum. Oenotrius autem dictus est, vel quòd in Oenotria ante Saturnum regnaverit, vel quod primus in Latio vinum ad religionis & sacrificiorum usum invenerit, quod etiam Jani interpretatio denotat. Nam eodem Annio auctore, *jain* Hebræorum linguâ vinum significat. Pingebatur geminus seu bifrons, quòd rex fuerit prudentissimus, videritque pròcul ventura, & præterita respexerit: vel quòd sol, pro quo Janum poni diximus; quotidié oriatur & occidat: vel quòd superûm & inferûm janitor sit. Plutarchus scribit, Janum ferum illum & syl-

ſylueſtrem cultum in urbanum civilemque commutaſſe, idèoque bifrontem pictum eſſe. Perſius :

O Jane? à tergo quem nulla ciconia pinſit.

Et Ovidius de Jano loquens :

Solus de ſuperis, qui tua terga vides.

Effingebant eum & quadrifrontem, quòd quatuor mundi climata maieſtate ſua complecti crederetur. Addit Macrobius, veteres in ſacris invocare ſolitos Janum patrem, quaſi Deorum Deum: & Junonium, quaſi menſium omnium ingreſſum tenentem: nam Calendæ Junoni concecratæ fuerunt. Et Conſivium, à conſerendo ſeu propagando genus humanum: & Quirinum, quaſi bellorum potentem, à quiri, id eſt haſta, quo nomine etiam poſtèa Romulus vocatus eſt. Et Patulcium & Cluſium, â patendo & claudendo: Templum enim ejus bello patebat, & pace claudebatur. Ovidius:

Nomina ridebis, modò namquè Patulcius idem,
Et modò ſacrifico Cluſius ore vocor.

Illud autem de templo hoc memoratu dignum, quòd poſt tempora Numæ Pom-

pilii, usque ad imperium Trajani, bis tantùm clausum est, semel M. Attilio & T. Manlio coss. Deinde Augusto Cæsare post Antonii profligationem rerum potiente. Quod indicat Virgilius bis versibus:

- - - Diræ ferro & compagibus arctis
Claudentur belli portæ, furor impius intus.
Sæva sedens super arma, & centum vinctus ahenis
Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.

Illud notandum, nonnullos scripsisse, quem nos appellamus Noë, gentiles Janum vocasse.

De Saturno.

CAPUT II.

Cicero libro de Natura Deorum 2. Scribit Saturnum sic appellatum, quòd saturaretur annis, ideóque à poëtis fingi natos ex se devorare, eosque rursus revomere solitum, quòd Saturnus tempus sit, à quo cuncta gignantur; absumanturque, & ex eo denuò renascantur.

Alii Saturnum à ſatu deducunt, quòd Italos ſurculorum inſitiones, artemque colendorum agrorum primus docuerit. Undè etiam nonnulli auctores ſunt, eum à Romanis Sterculium vocatum fuiſſe. Primus enim oſtendit ex ſtercoratione fœcunditatem agris comparari, ex qua re fortàſſis regni ejus tempora feliciſſima fuiſſe feruntur. Certè à poëtis hac de cauſa ſæpè Falcifer appellatur. Ovidius in primo Faſtorum:

Cauſa ratis ſupereſt, Thuſcum rate venit ad amnem,
Ante pererrato Falcifer orbe Deus.

Alii falcem ei attributam dicunt, quòd tempus, pro quo eum capiunt, inſtar falcis omnia incidat. Ovidius:

Tempus edax rerum, tuque invidioſa vetuſtas,
Omnia deſtruitis, vitiataque dentibus ævi
Paulatim lenta conſumitis omnia morte.

Non deſunt, & qui Saturnum derivent ἀπὸ τοῦ σαθῆς, id eſt à *membro virili*, propter abſciſſa Cœlo patri pudenda. Græcè dicitur κρόνος, quaſi χρόνος, quod tempus ſignificat: vel auctore Platone, quaſi κόρος ὢν τοῦ νοῦ, id eſt *quaſi mentis ſatietas,*

etas. Namquè Platonici Saturnum accipiebant pro contemplatione rerum sublimiorum, proquè mentis puritate atquè integritate.

Hinc & Proclus, referente Cœlio, dicit homines vixisse sub Saturno vitam καθαρὰν, καὶ ἄλυπον, καὶ ἀπαθῆ, id est *puram, tristitiaquè, & perturbationum expertem*. Quòd à Latinis non admòdum dissonum est, qui aureum sub Saturno fuisse seculum memoriæ prodiderunt. Virgilius:

Aureaque, ut perhibent, illo sub rege fuerunt
Secula, sic placida populos sub pace regebat.

De Saturno plura Macrobius. Nam non est animus, quicquam, quod ad argumentum nostrum non pertineat, inserere.

De Genio.

Caput III.

Scribit Censorinus in libro de Natali die, Genium vocatum esse, vel quòd curet, ut gignamur: vel quòd nobiscum unà gignatur: vel quòd genitos suscipiat, ac tueatur, & sic à gignendo Geni-

us

us dicetur. *Genius*, inquit Festus, *Deus est, qui vim habet omnium rerum gignendarium*, & Aufustius, *Genius est, Deorum filius, & parens hominum, ex quo homines gignuntur. Propterea genius meus vocatur, qui me genuit.* Quæsitum autem diu fuit ab eruditis, quisnam Deus esset Genius, tandemquè inuentum est, non simpliciter eum dici. Nam unicuique rei suum esse Genium, qui ei præsideat: & singulis hominibus, simulatquè nati sunt, duos Genios attribui, alterum bonum, malum alterum: atquè ita Genii vocabulum ex iis esse, quæ à Græcis μέσα, à Latinis *media* dicuntur. Quod vel ex Bruti historia probari potest. Cum enim ille quodam tempore solus (ut fit) ad lumen aliquid meditaretur, atra quædam atque horrenda imago sese oculis ejus obtulit, quæ interrogata quænam esset, respondit se malum ipsius esse Genium.

Christiani autem, quos gentiles Genios dixerunt, angelos vocaverunt: similiterqué singulis hominibus duos assignaverunt, quorum alter ad virtutem, ad nequitiam alter impelleret. Genios nonnulli eosdem cum Laribus esse voluerunt. Ac aliquibus Genius dicitur na-

turæ Deus, & ipſa voluptas. Unde Geniales ab antiquis appellabantur, qui ad curandam cuticulam promptiores erant. Indé proverbia, *indulgere genio*, *& genium defraudare*, pro eó quòd eſt *voluptati operam dare*, & contrà, *parcè nimis ac duriter victitare*. Fuerunt etiàm, qui aquam, terram, ignem, aërem, item duodecim ſigna, & Solem & Lunam Deos Genios facerent. Et à gerendo, quòd multa gerere poſſent, primum Gerulos, deindè Genios appellatos fuiſſe putarent.

De Plutone.

Caput IV.

Græci Plutonem à divitiis, & ab eadem cauſſà Latini Ditem nominarunt. Ex abditis enim terræ, velut ex Plutonis regno, metalla omnia eruuntur, frugesque & pecorum paſcua naſcuntur. Declarat hoc aliquantò ſignificantius Cicero in libris de Natura Deorum, ita ſcribens: Terréna vis omnis atquè natura Diti patri dedicata eſt, qui dictus apud Græcos πλούτων, quia & recidunt omnia in terras, & oriuntur è terris.

ris. Ab hac autem terrena vi dicunt eum nonnulli Tellumonem, Altorem, & Runſorem appellatum.

Diodorus auctor eſt, Plutonem Jaſonis & Cereris fuiſſe filium, eumquè primum ingentes pecunias ex agricultura coaceruaſſe, ac in uſus cuſtodiſſe, hocquè poſteris occaſionem dediſſe, ut divitiarum Deus habitus ſit. Ditis ſubindè meminit Virgilius ut hoc verſu:

Noctes atquè dies patet atri Janua Ditis.

Et hoc:

Perquè domòs vacuas Ditis, & inania regna.

Et hoc:

Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.

Addit idem Diodorus, hunc ſepulchrorum funerumquè uſum introduxiſſe. Eamquè cauſam extitiſſe, ut vitâ defunctis dominari creditus ſit. Sribunt alii, in diviſione patrimonii Jovi natu maximo plagam orientalem, Neptuno maris inſulas, & Plutoni occidentem ſecus inferum mare obtigiſſe. Hinc datum locum fabulæ, ut Jupiter cœli, Nuptunus maris,

ris, Pluto inferorum rex habitus sit? Certè ab imperio, quod in mortuos exercere dictus est, Vragus ab urgendis defunctorum animabus cognominatus est.

Quin & Orcus ex simili caussa dictus est, nisi magis placeat ab ὅρκος, quòd juramentum designat, vocem deducere. Jurabant enim Dii per Stygiam paludem, à quo fluvius Orcus profluebat. Vocatus quóque est Quietalis, quod quies ad mortuos maximè pertineat: aut potius, quòd mors quies sit erumnarum omnium. Et Februus, à februis sacris, per quæ manes placari credebantur: & Summanus, quasi summus Deorum Manium, cujus erat templum Romæ non procùl à Circo maximo, & sacellum in Capitolio. Cœpit coli temporibus Pyrrhi, quemadmodúm his versibus ostendit Ovidius:

Reddita, quisquis is es, Summano templa feruntur,
Tunc cum Romanis Pyrrhe timendus eras.

Ubi notandum, poëtam addubitasse, quisnam Deus esset Summanus. Augustinus libro quarto de Civitate Dei scriptum reliquit, Romanos ei nocturna fulmina tri-

buisse

buisse, sicut diurna Jovi. Dicitur & Græcè ἀγεσίλαος, quemadmodúm auctor est Lactantius, quod vocabulum deducitur παρὰ τὸ ἄγειν τοὺς λαοὺς, id est *à ducendis populis*, ἄρχει γὰρ τῶν θανόντων, *est enim mortuorum imperator.* Undé Claudianus de eo:

- - - O maxime noctis
Arbiter, umbrarumque potens, cui nostra laborant
Stamina, qui finem cunctis & semina prabes.

Nuncupatur & ᾅδης, ab α privativa particula, licet in hac dictione aspiretur: & ἀΐδειν, id est à non videndo, quòd apud inferos obscura sint omnia ac tenebrosa. Undé illud Virgilii in sexto Æneidos:

Est iter in sylvis, ubi cœlum condidit umbra
Juppiter, & rebus nox abstulit atra colorem.

Vel quasi ἀειδὴς, id est tenebrosus, tristis, ac injucundus. Obscura enim atquè insuavia, plenaquè curarum ac dolorum apud inferos sunt omnia, quemadmodúm pulcherrimè his versibus docet Virgilius:

Vestibulum ante ipsum, primisquè in faucibus Orci,
Luctus & ultricis posuere cubilia curæ:
Pallentesque habitant morbi, tristisqué senectus
Et metus, & malesuada fames, & turpis egestas,
(Terribiles visu formæ) letumqué laborqué,

De Baccho.

Caput V.

Eustathius Homeri interpres scribit, dictum esse Bacchum ἀπὸ τοῦ βαχεῖν, id est ab *incondito ululatu*, quo furentes Bacchæ personabant. Deinceps autem insertam κ literam, quo expressio fieret tetri immanisqué soni. Ab eadem caussa vocatus idem est & Jacchus. ἰάκχειν enim idem est quod *vociferari:* & Sabazius à sabasmis, id est *tripudiis & furiosis saltationibus*, cujusmodi fiebant in hujus Dei sacris: & Brontius seu Bromius, à tonitru quod in ejus nativitate contigit. Nam βροντάω *tono* significat, & βρέμω *instrepo*. Communis autem omnium opinio est, Bacchum vini usum mortalibus primum ostendisse, ex qua re multa ei cog-

cognomina tributa sunt. Nam modó Protrygis, modò Staphylitis, modò Omphacytis, modò Phleon appellatur. τρὺξ enim *fecem* significat, & aliquando vinum. Et σαφύλη latinis *uua* est. Et ὄμφαξ sonat *uuam acerbam*, & *nondum maturam.* Et φλέειν, idem est quod πολυκαρπεῖν.

Dicitur ex eadem ratione Bryseus, & Lenæus, & Morychus. Nam βρύειν *manare*, seù *scaturire* significat. Ipse enim primus vinum ex uuis pressisse dicitur. Et ληνὸς *torcular* est. Et μορύξαι nihil aliud est quàm *contaminare*. Moris enim fuit faciem in vindemiis musto ac ficis fœdare. Sed & eum dicunt appellatum Dionysium, quasi datorem vini, ἀπὸ τοῦ διδόναι τὸν οἶνον, *à dando vino.* Suidas Dionysium dici ait παρὰ τὸ διανύειν ἑκάστοις τὸν ἄγριον βίον ζῶσιν. ἢ παρὰ τὸ διανοεῖν ἑκάστῳ τοῖς τὸν ἄγριον βίον ζῶσι, id est *ab eo quòd viventibus vitæ feritatem mitiget.* Alii malunt eum ita nuncupatum ab hedera. Nam τὸ διονύσιον hederam significat. Et ipse frequentér à Græcis κίσσος, à Latinis Corymbifer nominatur. Ovidius:

Festa Corymbiferi celebrabat Græcia Bacchi.

Caussa cognominis ejus erat, quòd ipse hedera delectaretur, eâque sacerdotes ejus in orgiis coronarentur. Ovidius in 6. Fastorum:

> - - - *Hedera gratissima Baccho est.*
> *Hoc quoque cur ita sit, dicere nulla mora est.*
> *Nysiades Nymphas, puerum quærente noverca,*
> *Hanc frondem cunis opposuisse ferunt.*

Diodorus verò Bacchum dicit appellatum Dionysium à patre & loco. Natum enim ex Jove, & in Nysa felicis Arabiæ oppido, quod est propinquum Ægyptiis, nutritum fuisse, & ab hac etiam Nysæum sæpè nominari. Macrobius autem, qui, quemadmodúm reliquos Deos, ita & ipsum Bacchum pro sole accipit, eundemquè eum cum Apolline facit, Dionysium dici contendit ἀπὸ τοῦ δινεῖσθαι, καὶ περιφέρεσθαι. Vél ἀπὸ τοῦ διονύσαι, quòd sol quotidiano impetu ab oriente ad occasum diem noctemqué faciendo cœli conficiat cursum: vél quasi Διὸς νοῦν, quòd *Jovis*, id est mundi *mens* sit. Addit idem eundem esse Solem & Bacchum, vocarique idéo Sebadium, quasi tu dicas pium ac religiosum.

Nihil

Nihil enim veteres putaverunt sole venerabilius. Nuncupatur & Lyæus, quòd curas diminuat. Ut apud Ovidium:

Cura fugit multo, deluiturque mero.

Vel quòd immodicus vini usus membra omnia solvat ac debilitet, ut etiam testis est Virgilius:

Ut Venus enervat vires, sic copia vini.

Vel quia ebrietas amicitias dissoluit. Sicùt autèm à curarum diminutione Græcis Lyæus, ita Latinis ab eadem virtute Liber nominatur. Plutarchus in quæstionibus refert plures ejus nominis rationes. Ait enim ita dictum esse, vel quia bibentibus libertatis caussa sit. Fiunt enim homines ebrietate petulantiores audacioresque. Undè est illud Nevii,

Liberâ linguâ loquemur ludis liberalibus.

Hinc ei cornua addiderunt. Quare dixit Horatius: *Et addis cornua pauperi.* Et Ovidius: *Tunc pauper cornua sumit.* Vel quòd libationem præbuerit: vel quòd pro libertate Græciæ pugnaverit: vel à labendo quasi Laber, quòd ebrius in quascunquè voces facilè prolabatur. Vel authore Augustino, quòd mares in coëun-

do, per cjus beneficium emiſſis ſeminibus liberentur: vel quia liberè ſol per aërem vagetur. Nam pro ſole Liber interdùm ſumitur. Ut apud Virgilium:

Liber & alma Ceres.

Servius ad hunc locum Virgilii: *Huc pater ô Lenae: Licet pater*, inquit, *generale ſit cognomen omnium Deorum, tamen Libero ſemper adhaeret*, nam *Liber pater vocatur*. Horat. in 2. Epiſtolarum libro:

Romulus, & Liber pater, & cum Caſtore Pollux.

Pauſanias auctor eſt, apud Phigalenſes Διονυσίου ἀκρατοφόρου ſacellum fuiſſe, cui cognomen hoc fortàſſis tributum eſt, quòd vinum ἄκρατον, id eſt *merum & indilutum*, τοῦ ἀκράτου; id eſt *intemperantia cauſſa* ſit. Quamobrem ipſe dicitur Amphichonem Athenienſium regem edocuiſſe, quomodò vinum aquâ temperari debeat. Ex qua cauſſa vocatur ὀρθὸς, id eſt *rectus*. Ex iſta enim miſtura viſi ſunt homines erigi, cum prius ex meraco vini uſu incurvarentur.

Scribit idem Pauſanias, apud Amiclas maximè cultum fuiſſe Bacchum cognomento Pſilam, quaſi dicas pennatum;

Nam

Nam pennas à Doribus psila nuncupari. Et homines non minùs attolli vino, quàm aves plumis. Addit Cœlius, Bacchum vocatum esse Taurum, seu Taurophagum, quòd tauro assimiletur, ex ebriorum violentia: aut quòd natus sit tauri specie: aut quòd primus tauros jugo subieccrit, & arare docuerit: aut quòd Poëtis Hymnos in Bacchi honorem canentibus, Taurus pro præmio daretur. Boccatius ait & Ignigenam Latinis dictum, vel quod vinum calorem gignat: fumant enim propemodùm ebriorum capita. Vel quòd ipse ex igne natus sit, qui per Jovis femur significatur. Fabulantur enim Poëtæ bis eum natum esse, primum ex Semele, deinde ex Jovis coxa. Nam cum Semele ex Jove gravida fulmine percussa esset, ferunt Jovem pietate motum, imperfectum adhuc puerum à matre exectum, fœmori suo insuisse. Undè à Latinis Satus iterum, & Bimater appellatus est. Et à Græcis διθύραμβος, παρὰ τὸ δύο θύρας βῆναι, id est, *quòd bis natus per duas portas in lucem venerit*, uterum Semeles, & Jovis femur: vel quòd eo jamjam nascituro Jupiter inclamaverit, λῦθι ῥάμμα, λῦθι ῥάμμα. Id est, *solve suturam, solve suturam*: ut di-

catur, διθύραμβος, quasi λυθίραμβος.

Pomponius Mela auctor est, in monte Mero juxta Nysam, Bacchum educatum fuisse, hocque caussam Græcis scriptoribus dedisse, ut eum Jovis femori insutum dixerint. μηρὸν enim *coxam* significare. Fuit autem non solùm vini, sed etiám ficorum & fructuum propè omnium inventor. Undè Sycites ἀπὸ τῶν συκῶν, à *ficis:* & Milichius dictus est. Nam Milicha ficos olim significabant. Tradunt eum & Erebinthium irrisionis gratiâ nominatum. Significat autem Erebinthos modò cicer, modô pudenda. Undè proverbium, *Cicernus Bacchus.* Quinetiám Eleleus dictus est, ab ἐλελεῦ adhortantis interiectione, qua in Orgiis atque in bellis uti solebant: & Nyctelius, quoniam sacra ejus noctu celebrabantur. Virgilius in quarto Æneidos:

> - - - - *Ubi audito stimulant Trieterica Bacchο*
> *Orgia, nocturnusque vocat clamore Cytheron.*

Et Thyoneus, ἀπὸ τοῦ θύειν, quòd significat *furere*, seu *sacrificare*, seu *interficere.* Ipse enim dicitur admodùm bellicosus fuisse. Nam cum Gygantes cœlo de-

turbare Jovem conarentur, ferunt eum in leonem conversum, statim unum ex Gygantibus interfecisse, Jovemque filii audaciâ delectatum acclamasse εὐὰν εὐίε, id est *euge bone fili*, quæ voces laudantis sunt, verùm postea inter Bacchi cognomina relatæ sunt.

Sed & Triumphatoris cognomen satis declarat eum bello strenuum fuisse, quod ei tributum scribit Diodorus, quoniam primus omnium de Indis multis cum spoliis in patriam reversus triumphavit. Marcus Varro tradit hanc Romanorum militum acclamationem, *Jó Triumphe, Jó Triumphe*, ab acclamatione militum Bacchi natam esse, qui eo triumphante clamabant, *Jó Triam βε Bacche Jó*. Porrò Diodorus Thyonei cognomen aliundè deducit. Terram enim à veteribus Thyonem vocatam dicit, & ab ea Bacchum Thyoneum nuncupatum vult. Thyonei meminit Horatius libro primo Odarum:

- - - - nec Semelëius
Cum Marte confundet Thyoneus
Prælia. - - - -

Et Evii, libro secundo Odarum:

Dissipat Evius Curas edaces.

Poteſt & dictus eſſe Thyoneus à nomine matris Semeles, quæ nonnunquàm Thyone vocatur. Pauſanias refert & alia Bacchi cognomina. Dicit enim cum Lyſium à Thebanis nominatum, quòd eos à Thracibus vinctos ſolverit: itaquè Thraces ſopiverit, ut à Thebanis facile interficerentur. Et Ægobolon à Potnienſibus, quòd pro puero, quem ex oraculo ſingulis annis ei ſacrificare ſolebant, capram ſuppoſuerit. Et Cephalenem à Methymnæis. Cùm enim piſcatores quidam Methymnæi retis tractu oleaginum caput cepiſſent, Apollinemque conſuluiſſent, quænam illa vel Deorum vel heroum eſſet imago, juſſos á Deo colere Dionyſium Cephalenem. Et Melpomenon ab Acharnenſibus, quaſi dicas cantu oblectabilem. Et Maſarin, à Maſa quadam Rhea miniſtra, cui Jupiter Bacchum à Semeles incendiis liberatum furtim tradidit. Acron ad illud Horatii:

Non ego te candide Baſſareu,
Invitus quatiam. - - - -

Baſſareus, inquit, *dictus eſt Liber pater à genere veſtis baccharum, undè & bacchæ Baſſarides dictæ. Baſſoris enim genus veſtis eſt ad talos demiſſa, à Baſſaro loco, ubi fit,*

Tali

Tali enim & numina uti volunt. Ut, Pedes vestis defluxit ad imos. Fuit & Mæonius nuncupatus à Mæonia minores Asiæ regione, in qua nullæ sunt arbores præter vitem. Virgilius;

- - - - *Cape Mæonii carchesia Bacchi.*

Et à Romanis Brumus. Unde Brumalia festa dicta, de quibus amplè Suidas. Diodrus scribit, Barbatum quoqué eum cognominatum fuisse, quod dum orbem lustraret, comam & barbam semper aluerit. Et Macrobius auctor est, ejus simulachra fingi solita partim puerili ætate, partim juvenili, prætereá barbata specie, & senili quoqué, omniaque suo more ad solem refert. Ipse enim sol hyemali solstitio, cum dies brevissimi sunt, parvulus est; rectéque pueri specie figuratur. Exindè autem crescentibus diebus æquinoctio vernali major est, ideoque jure juvenili forma effingitur. Postèa verò cum dies longissimi sunt, quod æquinoctio æstivo contingit, optima ratione barbatus exprimitur. Nam per barbam plenissima ætas significatur. Cum autem diminuuntur dies, meritò veluti senescens formatur.

Addendum supra dictis, Diodorum ac-

cipere Osirin & Bacchum pro eodem Numine, sicut Isidem & Cererem, quam Liberi patrix uxorem facit Ovidius libro quarto Metamorphoseos, ubi bonam partem Bacchi cognominum complexus versibus :

Thuraque dant, Bacchumque vocant, Bromiumque Lyæumque,
Ignigenam, satumquè terum, solumquè Bimatrem,
Additur bis Nyseus, indetonsusquè Thyoneus,
Et cum Lenæo genialis consitor uvæ,
Nycteliusque parens, Eleleusque, & Jacchus, & Euan.
Et quæ prætereá per Graias plurima gentes
Nomina Liber habes.

Extat & Græcus hymnus de Bacchi cognominibus, quem lege, si plura nosse vis. Nequè enim animus fuit omnia congerere.

De Sole.

CAPUT. VI.

Solem Latinè dictum esse, quòd solus sit, auctor est Cicero. Unus enim tantum Sol est, non plures, quemadmodum

dum pulchrè quidem, sed superbè Alexander Magnus Darii legatis regni partem offerentibus respondit: *sicut mundus soles duos pati non possit, ita neque Asiam duos Imperatores tolerare posse.* Vel ut idem ait, quòd cum exortus est obscuratis omnibus aliis sideribus, solus appareat. De Sole multa Plato & Jamblichus, & inter nostros Macrobius: qui, ut sæpiús jam antè à nobis dictum est, omnia gentilium numina ad solem refert. Fortássis illud memoratu dignum est, quòd Plato Solem vocaverit visibilem filium Dei invisibilis. Certè Christiani, quem Solis diem veteres vocabant, in Dominicum converterunt. Dictus est autem Sol Hecatos, ab ἑκὰς, quòd longé radios suos ad nos emittat: & Phaëton ab insigni claritate. Est enim φαέθω *luceo*, sive *ardeo.* Quanquam sæpiùs Phaëton pro Solis filio accipiatur. Dicitur & Ovidio Titan, fortassis ἀπὸ τ͂ τιταίνειν, id est *ab extensione radiorum:*

Nullus adhuc mundo præbebat lumina Titã.

Et Virgilius:

Lucentemque globum Lunæ, Titaniaquẽ astra,
Spiritus intus alit. - - -

Licet aliquandò Titan pro Solis fratre ponatur. Sed & Hyperion nonnunquam dicitur, quòd Sol ſuper alia omnia aſtra emineat, παρὰ τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς ἰέναι Quamuis interdum pro Solis filio uſurpetur.

Colebant & Ægyptii Solem ſub Hori nomine, ut in Apolline antè diximus. De Sole ſic Orpheus:

Κλῦθι μάκαρ, πανδερκὲς ἔχων αἰώνιον ὄμμα
Τιτὰν, χρυσαυγὴς, ὑπερίων, οὐράνιον φῶς,
ὄμμα δικαιοσύνης, ζωῆς φῶς, ὦ ἐλάσιππε,
Μάστιγι λιγυρῇ τετράορον ἅρμα διώκων.

Id eſt, *Audi beate, qui habes omnia intuentem oculum, Titan aureo ſplendens nitore, Hyperion, cœleſte lumen, juſtitiæ oculus, vitæ lux, equorum agitator, flagello ſtridulo quatuor Horarum agens currum.* Appellatur autem Sol à Græcis ἥλιος, ab ἀλίζειν, id eſt ab eo quòd *congregat in unum homines* cum exoritur. Vel quod circa terram ἀεὶ εἴλει, id eſt *ſemper revolvitur.* Vel ἀπὸ τοῦ αἰολεῖν, id eſt quia variat circuitu ſuo, quæ terra naſcuntur, ut auctor eſt Plato in Cratylo.

Illud non omittendum, Perſas ſolem dixiſſe Mithram, ejusque ſimulachrum leonis rictum prætuliſſe cum tiara, manu utraque bubula premente cornua. Martianus in nuptiis Philologiæ:

Te

Te Serapin Nilus, Memphis veneratur Osirin,
Dissona sacra Mirthram.

Et Papinius in Thebaide:

Adsis ô memor hospitii, Junoniaque arva
Dexter ames, seu te roseum Titana vocari,
Gentis Achemeniæ ritu, seu præstat Osirim
Frugiferum, seu Persei sub rupibus antri
Indignata sequi torquentem cornua Mithrã.

A' Mithra, Mithriaca sacra dicta sunt, in quibusque moris erat, eductum cornibus ex antro bovem Mithræ, id est Soli gratam victimam immolare.

De Luna.

CAPUT VII.

Luna à lucendo dicta est. Unde Virgilius:

Lucentemque globum Lunæ.

Vel quasi lux aliena, quòd lumen à sole mutuetur. Græcis σελήνη vocatur, quòd (auctore Platone) lucem novam perpetuo habere videatur. Neque enim Luna lumen habet ex se, sed ex sole recipit. Et à μήνη, qua voce μὴν, id est *mensis* dictus est, & Φοίβη, sicut Apollo Phœbus. Virgilius:

Jam

Jamque dies cœlo concesserat, almaque cornu
Noctivago Phœbe medium pulsabat Olympum.

Reliqua, quæ de Luna ad argumentum nostrum pertinentia dici possent, vide in Diana: quam pro Luna accipi, satis ibi abundè diximus.

De Tellure.

CAPUT VIII.

Inter Tellurem & Terram Servius hanc ponit differentiam, quod Terra ipsum sit elementum, Tellus vero Dea, quæ terræ præest. Licet apud Poëtas etiam Tellus pro terra frequenter usurpetur. Dici tamen semper animadvertas ædem Telluris, non terræ. Marcus Varro terram appellatam vult à terendo, quòd pedibus teratur. Et Tellurem quidam á tollendo, quòd ea præsit tollendis de terra maturis fructibus.

Hanc autem plerosque eandem credidisse cum Junone, Cerere, & Vesta, superiore libro copiosè ostendimus. Sed & Proserpinam, seu Hecatem, eam vocari, multi auctores sunt. Ut Proserpina dicta sit, quasi radicitus terram proserpens. Et Hecate ab eo quòd est Græcè

ἑκατὸν, id eſt *centum*. Proprium enim terræ eſt, centuplicatum fructum cultori ſuo rependere.

Appellata eſt & Maia, teſte Macrobio, & Magna mater Deum, à magnitudine. Ipſam enim arbitrati ſunt, tanquam piam matrem maxima ſua ubertate cuncta nutrire, & ſuo gremio morientia ſuſcipere. Item Bona Dea, quòd omnium nobis ad victum bonorum terra cauſſa ſit: & Fauna, quòd omnibus animantibus faveat: & Ops, quòd ipſius auxilo vita nobis conſtet: & Fatua, quòd infantes in lucem editi non prius fari norint, quàm terram attigerint. Addit Macrobius, vocatam à Romanis Medæam: & à Græcis θεὸν γυναικείαν, quòd tantâ pudicitiâ fuerit, ut extra gynæceum nunquam egreſſa ſit, nec virum unquam viderit, aut à viro viſa ſit. Homerus autem vocat eam interdum ἀπείρονα, quod *infinitum* ſignificat. Eſt enim σφαιροειδὴς, id eſt *ſphæra figura*, quæ propter, continuum circuitum neque principium habet, neque finem. Et Plutarchus nominat eam κλίτλαν ſeu κλείτλαν, ut reponit Cœlius, quaſi tu dicas *obſtipatam*, ac vehementius *clauſam* à verbo κλείω, id eſt *claudo*. Dicitur & Boccatio Pales, quòd pabula gregibus

gibus & armentis præbeat. Ut apud Virgilium:

Te quoque magna Pales, &c.

Quoniam autem Tellurem eandem esse cum Magna matre Deûm paulò antè diximus, postulat locus hic, ut de Magnæ matris cognominibus nonnihil disseramus. Appellata enim est Cybele, à monte Cybelio, in quo à Menöe patre, vetustissimo Phrygiæ rege fuerat exposita. Et quia à Phrygiis potissimum colebatur, Mater Phrygia vocata est: sicut & à Berecyntho, Ida, & Dyndimis Phrygiæ montibus, dicta est Berecynthia, Idæa, & Dyndimene. Virgilius:

- - - Ite per alta
Dyndima, ubi assuetis biforem dat tibia cantum.
Tympana vos, buxusque vocat Berecynthia, matris
Idææ. sinite arma viris, & cedite ferro.

Et Ovidius:

Protinus inflexo Berecynthia tibia cornu
Flabit, & Idææ festa parentis erunt.

Et Horatius in 1. Odarum libro:

Non Dyndimene, non adytis quatit

Mens

Mentem sacerdotum incola Pythius.

Habebat hæc Gallos sacerdotes, à Gallo Phygiæ fluvio sic denominatos, homines euiratos, qui cum furore divino correpti erant, insanientium more circumquaque cursitabant, capita sua assidua rotatione quatientes, undè nonnulli ἀπὸ τοῦ κεφαλὴν κύβεσθαι, Cybelem dici maluerunt. Cœlius à cubo qui huic Deæ dicatus erat, Cybelem derivavit.

Illud verò omittendum non est, quam Latini Opem vocaverunt, Græcos Rheam dixisse, ἀπὸ τοῦ ῥέω, quòd terra affluens sit rerum omnium. Et in Rheæ honorem Megalesia ludos Romæ celebrari consuevisse. De Tellure Dea sic Statius in Thebaide:

- - - ô hominum Divumque æterna creatrix,
Quæ fluvios, sylvasque animarum semina mundi
Cuncta, Prometheasque manus, Pyrrheaque saxa
Gignis, & impertis, quæ prima elementa dedisti,
Mutastique viros, quæ pontum ambisque vehisque.
Te penes & pecudumgens mitis, & ira ferarum,
Et volucrum requies, firmum atque immobile mundi
Robur, & occidui te velox machina cœli
Aëre pendentem vacuo, te currus uterque
Circuit, ô rerum media, indivisaque magnis

Fra-

*Fratribus: ergò simul tot gentibus alma, tot altis
Urbibus ac populis subterque & desupèr una.
Sufficis. &c.*

Et Plinius in 2. *Sequitur terra, cui uni rerum naturæ partium eximiæ, propter merita, cognomen indidimus maternæ venerationis. Nos nascentes excipit, natos alit, semel editos sustinet, & semper novissimè complexa gremio, jam ab reliqua natura abdicatos, tum maximè ut mater opericus. &c.*

AD LECTOREM.

Hac autem erant candide Lector, quæ de principum Deorum cognominibus dicenda habebam. Quibus si te delectatum intellexero præterquàm quòd boni viri officio functus fueris, etiam ad majora posthac audendum me non vulgariter animaveris. Potuissem equidem de Diis inferiorum gentium, licet non tam multa, saltem aliqua etiam tibi legenda proponere, nisi maluissem hæc aliis post me memoranda relinquere.

Finis Libri Tertii & ultimè.